

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

Економічний факультет

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА НА ТЕМУ:
СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА
ЇЇ РОЛЬ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ**

Галузь знань: 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність: 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Рівень вищої освіти: другий (магістерський) рівень

Освітня програма: Фінанси, банківська справа та страхування

Виконавець:

Ольга БАЙДАЛ,
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Мар'яна ШВАЙКО,
кандидат економічних наук, доцент

Кваліфікаційна робота магістра допущена до захисту
рішенням кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Протокол № _____ від «___» _____ 2024 р.

Зав. кафедри _____ проф. Ольга ГЛУЩЕНКО

Підпис

Харків 2024

АНОТАЦІЯ

Байдал О. А. Сучасні пріоритети бюджетної політики України та її роль у повоєнному відновленні – Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістр.

Спеціальність 072 – «Фінанси, банківська справа і страхування»

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. - Харків, 2024

У роботі досліджено сучасні виклики та пріоритети бюджетної політики України в умовах повоєнного відновлення. Актуальність теми зумовлена необхідністю адаптації бюджетної системи до нових економічних і соціальних умов, спричинених війною, та визначення шляхів оптимізації використання державних фінансових ресурсів. Робота містить теоретичний аналіз бюджетної політики, вивчення її соціально-економічної ролі та міжнародного досвіду в управлінні державними фінансами під час криз.

На основі проведеного аналізу запропоновано практичні рекомендації щодо вдосконалення податкової системи, ефективного розподілу бюджетних коштів, управління державним боргом та адаптації зарубіжного досвіду до українських реалій. Основні результати дослідження включають розробку інструментів бюджетного планування, які сприяють відновленню інфраструктури, стимулюванню економічного зростання та посиленню соціального захисту населення. Запропоновані рекомендації можуть бути використані органами державної влади для розробки стратегій економічного розвитку в повоєнний період.

Ключові слова: бюджетна політика, повоєнне відновлення, державні фінанси, податкова система, економічний розвиток, соціальний захист, управління боргом.

ANNOTATION

Baidal O. A. Modern Priorities of Ukraine's Budget Policy and Its Role in Post-War Recovery. – Manuscript.

Master's Qualification Thesis.

Specialty 072 – «Finance, Banking and Insurance»

Kharkiv National University named after V. N. Karazin. - Kharkiv, 2024

This thesis investigates the current challenges and priorities of Ukraine's budget policy in the context of post-war recovery. The relevance of the topic is driven by the need to adapt the budget system to the new economic and social conditions caused by the war and to determine ways to optimize the use of public financial resources. The study provides a theoretical analysis of budget policy, explores its socio-economic role, and examines international experience in public finance management during crises.

Based on the analysis, practical recommendations are proposed for improving the tax system, efficiently allocating budget funds, managing public debt, and adapting international best practices to Ukrainian realities. The main results include the development of budget planning tools aimed at infrastructure restoration, stimulating economic growth, and strengthening social protection. The proposed recommendations can be used by government authorities to design strategies for economic development during the post-war period.

Keywords: budget policy, post-war recovery, public finance, tax system, economic development, social protection, debt management.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ.....	8
1.1.Сутність, еволюція та характеристика бюджетної політики.....	8
1.2.Соціально-економічний зміст та вплив бюджетної політики на макроекономічну стабільність та рівень добробуту	15
1.3. Види та принципи бюджетної політики.....	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У БЮДЖЕТНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ.....	26
2.1.Механізм функціонування бюджетної політики України.....	26
2.2. Комплексний аналіз бюджетної політики України.....	36
2.3. Аналіз сучасних трендів бюджетної політики України.....	67
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	75
3.1. Аналіз зарубіжного досвіду реалізації бюджетної політики.....	75
3.2. Проблеми бюджетної політики в сучасних умовах	80
3.3. Шляхи оптимізації та вектори розвитку бюджетної політики в Україні	91
ВИСНОВОК.....	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	109

ВСТУП

Актуальність дослідження теми «Сучасні пріоритети бюджетної політики України та її роль у повоєнному відновленні» обумовлена надзвичайно складними викликами, з якими сьогодні стикається країна. В умовах збройного конфлікту та масштабних руйнувань, які охопили значні території України, з'явилася потреба переосмислення та трансформації державної бюджетної політики як основного інструменту для забезпечення економічної стабільності, соціальної підтримки населення і відновлення інфраструктури. Таким чином, правильна постановка проблеми бюджетної політики та її адаптація до нових реалій визначає ефективність подальших кроків у напрямку економічного розвитку та суспільного відродження.

Зміни в пріоритетах бюджетної політики у повоєнний період стають невідкладним завданням для уряду України, адже від того, наскільки ефективно будуть розподілені державні ресурси, залежить швидкість відбудови зруйнованих регіонів та загальна економічна стабільність. В умовах значного обмеження фінансових ресурсів держава повинна забезпечити збалансованість між короткостроковими потребами, пов'язаними з відновленням критичної інфраструктури, і довгостроковими пріоритетами розвитку. Вибір та реалізація оптимальних шляхів розвитку бюджетної політики є важливими для підтримки економічної активності та соціальної справедливості, що підвищує соціальну значимість цього дослідження.

Проблематика бюджетної політики України є однією з ключових тем економічних досліджень, і вивченню цього питання присвячено значну кількість наукових праць. У своїх дослідженнях українські та зарубіжні економісти, такі як Юлія Бугель, Владислав Обух, Zsoka Koczan та Maxim Churilkin, аналізували різні аспекти бюджетного процесу, його вплив на економічне зростання, соціальну стабільність та розподіл ресурсів [1, 48, 14]. Однак ситуація воєнного конфлікту вносить нові виклики та значно ускладнює бюджетне планування, що робить необхідним подальше дослідження

механізмів та інструментів бюджетної політики в умовах криз та повоєнного відновлення.

Сучасний стан бюджетної політики України вимагає оновленого підходу з акцентом на швидку реконструкцію економіки та вирішення соціально-економічних проблем, викликаних війною. Наявні наукові дослідження дають певне підґрунтя, проте відсутній комплексний підхід до бюджетної політики як до засобу повоєнного відновлення. Це визначає необхідність аналізу світового досвіду в розробці післявоєнних бюджетних стратегій, а також розробки власних рекомендацій, адаптованих до українських реалій.

Мета дослідження – визначення сучасних пріоритетів та шляхів удосконалення бюджетної політики України, спрямованих на забезпечення ефективного повоєнного відновлення країни.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні основи та сучасний стан бюджетної політики України.
2. Дослідити механізми функціонування бюджетної політики в умовах кризового періоду та повоєнного відновлення.
3. Виявити та систематизувати ключові тренди бюджетної політики у міжнародному контексті для застосування в Україні.
4. Обґрунтувати основні напрями вдосконалення бюджетної політики для сприяння економічній стабільності та соціальній підтримці.
5. Розробити рекомендації щодо оптимізації розподілу бюджетних ресурсів для ефективної відбудови зруйнованої інфраструктури та стимулювання економічного зростання.

Об'єкт дослідження – це широкий комплекс фінансових і соціально-економічних процесів, які пов'язані з формуванням та використанням ресурсів бюджетної системи, фінансуванням бюджету та їх впливом на відновлення економіки, забезпечення стабільності, соціального захисту населення та розвитку інфраструктури в умовах повоєнного відновлення України.

Предмет дослідження – це пріоритети, інструменти та механізми бюджетної політики, які сприяють повоєнному відновленню України. Предметом є конкретні аспекти бюджетної політики, такі як розподіл коштів на критичні сектори, ефективність використання державного бюджету, а також застосування міжнародного досвіду в умовах відновлення.

Методи дослідження Під час дослідження використовувалися як теоретичні, так і емпіричні методи аналізу. Теоретична частина базувалася на вивченні літературних джерел, нормативно-правових документів, та наукових праць, що дозволило провести ґрунтовний аналіз концепцій бюджетної політики, її структури та механізмів функціонування. Емпіричні методи включали статистичний аналіз, моделювання та порівняння даних, отриманих з офіційних джерел, таких як звіти Міністерства фінансів України, Державної служби статистики, а також міжнародних організацій. Ці методи дали змогу дослідити сучасні тренди у бюджетній політиці України, оцінити її вплив на соціально-економічний розвиток та сформулювати практичні рекомендації щодо її удосконалення.

Інформаційна база дослідження

Інформаційна база включає офіційні звіти Міністерства фінансів України, дані Державної служби статистики, економічні прогнози та рекомендації міжнародних організацій (як-от МВФ, Світовий банк). Використані також аналітичні статті, наукові публікації, що досліджують питання бюджетної політики в умовах кризи, та міжнародний досвід.

Наукова новизна отриманих результатів

1. Сформульовано пріоритети бюджетної політики України в умовах повоєнного відновлення.
2. Визначено та обґрунтовано ефективні методи і механізми оптимізації витрат на відновлення критичних секторів економіки.
3. Визначено можливості використання передового зарубіжного досвіду щодо реалізації вітчизняної бюджетної політики.

4. Встановлені та обґрунтовані зв'язки між бюджетною політикою та темпами економічного відновлення.

5. Побудовано прогноз бюджетного дефіциту, державного боргу та рівня інфляції в Україні на період 2025–2027 роки з використанням моделі ARIMA.

6. Сформульовано основні проблеми бюджетної політики України та запропоновано шляхи їх подолання.

Практичне значення отриманих результатів

Практичне значення отриманих результатів роботи полягає в їхньому застосуванні для вдосконалення бюджетної політики України в умовах повоєнного відновлення. Отримані результати можуть бути використані органами державної влади для розробки та впровадження ефективних фінансових механізмів, спрямованих на оптимізацію розподілу бюджетних ресурсів, підвищення ефективності витратів, підтримку економічної активності та соціального захисту населення.

Рекомендації щодо застосування зарубіжного досвіду управління бюджетом сприяють адаптації кращих практик до українських реалій, що дозволяє підвищити ефективність бюджетного планування і управління державним боргом. Розроблені шляхи оптимізації витрат на критичні сектори економіки можуть бути враховані при формуванні державної стратегії повоєнної реконструкції. Практичні пропозиції, викладені в роботі, спрямовані на зміцнення фінансової стійкості країни, забезпечення сталого економічного розвитку та мінімізацію негативних соціальних наслідків.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, проведеного в межах кваліфікаційної роботи, були апробовані та оприлюднені шляхом публікації тез у збірнику тез міжнародної науково-практичної конференції [47]. Це підтверджує наукову значущість та практичну цінність роботи, а також засвідчує участь автора у фаховій дискусії щодо теми «Сучасні пріоритети бюджетної політики України та її роль у повоєнному відновленні».

Структура і обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 128 найменувань на 16 сторінках, містить 15 рисунків на 15 сторінках та 4 таблиць на 4 сторінках. Загальний обсяг роботи – 129 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 106 сторінках.

РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність, еволюція та характеристика бюджетної політики

Бюджетна політика є невід'ємною частиною державного управління та економічної стратегії. Це система заходів, що застосовуються державою для управління фінансовими ресурсами через формування, розподіл і використання бюджету з метою досягнення соціально-економічних цілей [50].

Бюджетна політика охоплює кілька важливих аспектів. Перш за все, це формування доходів бюджету, яке здійснюється через податкову систему, надходження від митних зборів, а також прибутки від державної власності. Другим ключовим напрямом є розподіл видатків, що включає фінансування соціальних програм, розвиток інфраструктури, забезпечення обороноздатності країни та обслуговування державного боргу. Крім того, бюджетна політика спрямована на забезпечення стабільності, що передбачає досягнення балансу між доходами та витратами бюджету, а також ефективне управління бюджетним дефіцитом [40].

Бюджетна політика характеризується кількома ключовими рисами. Її соціально-економічна сутність полягає в здатності держави впливати на рівень життя населення через фінансування соціальних програм, підтримку рівня зайнятості та сприяння розвитку стратегічно важливих секторів економіки [3].

Водночас бюджетна політика має стратегічну роль, адже визначає довгострокові пріоритети для розвитку держави. Вона спрямована на досягнення економічного зростання, підтримку підприємницької активності та подолання соціальної нерівності.

Окрім цього, бюджетна політика відзначається гнучкістю, що дає змогу реагувати на різноманітні економічні виклики. Вона адаптується до умов економічних криз, високої інфляції чи військових загроз, забезпечуючи стабільність державних фінансів та підтримку національної економіки.

Еволюція бюджетної політики у різних країнах

Бюджетна політика є важливим інструментом економічного регулювання, який еволюціонував залежно від історичних, економічних та соціальних умов кожної країни. Її розвиток можна умовно поділити на декілька ключових етапів, що охоплюють від стародавніх часів до сучасності.

У стародавніх цивілізаціях, таких як Єгипет, Месопотамія та Рим, бюджетна політика мала переважно фіскальний характер і була спрямована на забезпечення функціонування державного апарату та фінансування військових кампаній. Податкові системи тих часів базувалися на натуральних і трудових податках. У середньовічній Європі ключовою метою бюджетної політики залишалося забезпечення монарших витрат. Податки збиралися переважно з селянства, а бюджети не були систематизованими через слабкий розвиток державних інститутів [2].

З утвердженням капіталізму у XVIII-XIX століттях бюджетна політика зазнала суттєвих змін. Промислова революція призвела до зростання податкових доходів держав через введення акцизів, митних зборів та перших форм податку на прибуток. Англія стала першою країною, яка у 1799 році запровадила податок на доходи для фінансування воєн проти Наполеона. Одночасно з цим зростало значення державних витрат на інфраструктуру, освіту та охорону здоров'я [11].

XX століття стало періодом активної трансформації бюджетної політики. Велика депресія 1930-х років змусила уряди багатьох країн перейти від політики невтручання до активного використання бюджету як інструменту економічного регулювання. Теоретичні основи таких змін заклав Джон Мейнард Кейнс, який обґрунтував необхідність збільшення державних витрат для стимулювання попиту в умовах кризи. Цей підхід вплинув на політику багатьох країн, зокрема США під час реалізації «Нового курсу» Франкліна Рузвельта.

Після Другої світової війни країни Західної Європи та Японія використовували бюджетну політику для відновлення економіки, фінансуючи

соціальні програми, промислові реформи та модернізацію інфраструктури. У 1970-х роках світ зіткнувся з новими викликами – інфляцією та економічною стагнацією. Це призвело до зростання популярності монетаристських підходів, що передбачали зменшення державних витрат і дефіциту бюджету. Водночас розпочався процес дерегуляції економіки, ініційований, зокрема, урядами Маргарет Тетчер у Великій Британії та Рональда Рейгана у США [21].

У XXI столітті бюджетна політика стає дедалі складнішою, оскільки уряди змушені реагувати на глобалізацію, демографічні зміни, екологічні виклики та фінансові кризи. Світова фінансова криза 2008 року спонукала до запровадження антикризових бюджетних заходів, зокрема, програм фіскального стимулювання. Наприклад, США виділили значні кошти на підтримку банківського сектору та розвиток інфраструктури. У Європейському Союзі впроваджено жорсткі заходи економії для зменшення дефіцитів бюджетів країн-членів, що викликало суперечки щодо їхньої ефективності [7].

На сучасному етапі ключовими напрямками бюджетної політики у розвинених країнах є боротьба зі змінами клімату, цифровізація економіки та забезпечення стійкого розвитку. Також уряди продовжують шукати баланс між зростанням державного боргу та підтримкою соціальних стандартів.

Еволюція бюджетної політики свідчить про її динамічність і здатність адаптуватися до змін у суспільстві. У кожному історичному періоді вона відображала пріоритети державної влади та суспільні потреби, що робить її одним із ключових елементів економічної політики будь-якої країни.

Таблиця 1.1

Основні етапи еволюції бюджетної політики у світі

Період	Характеристика бюджету	Основні завдання	Приклад країн
Стародавні часи	Примітивні податкові системи, натуральні податки	Фінансування війни та утримання правителів	Єгипет, Рим
Середньовіччя	Відсутність системного бюджету, централізація доходів	Забезпечення монарших витрат	Франція, Англія
XVIII-XIX століття	Формування податку на прибуток, зростання податкових доходів	Інфраструктура, війни, промисловий розвиток	Велика Британія
XX століття	Активне використання бюджету для регулювання економіки	Стимулювання попиту, соціальні програми, відновлення	США, Німеччина
XXI століття	Орієнтація на стійкий розвиток і глобальні виклики	Цифровізація, боротьба зі змінами клімату	ЄС, Японія

Примітка. Складено автором [11,21, 7]

Теоретичні підходи до визначення сутності бюджетної політики відображають різні погляди на роль держави в економіці та функції бюджету. Класичний підхід, розроблений такими економістами, як Адам Сміт і Девід Рікардо, ґрунтується на принципі мінімального втручання держави в економічні процеси. Бюджетна політика в межах цього підходу спрямована на забезпечення фіскальної рівноваги, що включає збалансування доходів і витрат бюджету [1,41].

Кейнсіанський підхід, запропонований Джоном Мейнардом Кейнсом, розглядає бюджетну політику як важливий інструмент стабілізації економіки. Він акцентує увагу на необхідності державного втручання, особливо під час криз, через збільшення державних витрат або застосування податкових стимулів для підтримки зайнятості та економічного зростання [61].

Неокласичний підхід, популяризований Мілтоном Фрідманом, наголошує на необхідності зниження бюджетного дефіциту та раціонального

використання державних ресурсів. Він орієнтований на обмеження державного боргу та підвищення ефективності витрат [25].

Сучасні концепції бюджетної політики враховують нові виклики, пов'язані з глобалізацією, змінами клімату та зростанням соціальної нерівності. Ці підходи передбачають розширення функцій бюджетної політики, спрямованих на забезпечення стійкого розвитку, адаптацію до глобальних змін і вирішення соціально-економічних проблем сучасності.

Бюджетна політика відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стійкості держави, яка визначається її здатністю виконувати зобов'язання перед громадянами, підприємствами та зовнішніми кредиторами без виникнення кризових явищ. Ефективна бюджетна політика дозволяє підтримувати економічний баланс, забезпечувати стабільність державних фінансів та створювати умови для сталого розвитку країни.

Одним із головних інструментів забезпечення фінансової стійкості є раціональне формування державного бюджету. Це включає оптимальний розподіл доходів і витрат, який дозволяє уряду фінансувати основні потреби, такі як освіта, охорона здоров'я, інфраструктура та оборона, без створення надмірного дефіциту бюджету. Надмірний дефіцит, у свою чергу, може призвести до зростання державного боргу, що негативно впливає на фінансову стійкість. Тому бюджетна політика спрямована на пошук балансу між доходами та видатками, що забезпечує стійкість державних фінансів.

Податкова політика, яка є складовою частиною бюджетної, також має важливе значення для фінансової стійкості. За її допомогою формуються державні доходи, які забезпечують ресурсну базу для виконання державних функцій. Ефективна податкова система сприяє стабільному надходженню коштів до бюджету, водночас не створюючи надмірного податкового тиску, який міг би пригнічувати економічну активність. Гнучкість податкової системи дає можливість адаптувати її до змін у економічному середовищі та забезпечувати довгострокову стійкість держави.

Бюджетна політика також виконує антикризову функцію, сприяючи фінансовій стійкості у періоди економічної нестабільності. У кризових ситуаціях, таких як економічні рецесії або природні катастрофи, уряди часто використовують бюджетні ресурси для стимулювання економіки, зокрема через збільшення державних інвестицій, фінансування соціальних програм і підтримку ключових галузей. Такі заходи допомагають зберігати економічну стабільність, попереджати масове безробіття та забезпечувати базові потреби населення, навіть у складних умовах [49].

Одним із показників фінансової стійкості держави є рівень державного боргу. Відповідальна бюджетна політика дозволяє уникати надмірного боргового навантаження, що може обмежити можливості для економічного зростання та створити ризик дефолту. З іншого боку, раціональне використання позик може бути важливим інструментом для фінансування довгострокових інвестиційних проєктів, які сприяють економічному розвитку. Таким чином, бюджетна політика має враховувати баланс між поточними витратами, доходами та борговими зобов'язаннями.

Соціальна стабільність держави також значною мірою залежить від ефективності бюджетної політики. Уряди використовують бюджет для перерозподілу доходів, фінансування соціального захисту та забезпечення базових послуг для населення. В умовах економічної нерівності та зростання соціальної напруги бюджетна політика може бути інструментом зниження нерівності, що сприяє фінансовій та політичній стійкості країни.

Ще одним важливим аспектом є взаємозв'язок бюджетної політики з монетарною. Гармонійна координація між цими двома напрямками дозволяє забезпечувати загальну економічну стабільність. Наприклад, у період інфляції уряди можуть скорочувати бюджетні витрати для зменшення сукупного попиту, тим самим стабілізуючи макроекономічну ситуацію.

Сучасна бюджетна політика також враховує глобальні виклики, такі як зміна клімату, цифровізація та глобалізація. Відповідь на ці виклики через бюджетні механізми дозволяє забезпечити довгострокову стійкість,

зберігаючи при цьому конкурентоспроможність економіки. Наприклад, інвестиції в екологічно чисті технології, які фінансуються з державного бюджету, не лише сприяють зменшенню впливу на довкілля, але й створюють нові робочі місця та стимулюють інноваційний розвиток.

Отже, бюджетна політика є центральним елементом у забезпеченні фінансової стійкості держави. Її грамотне планування та реалізація дозволяють уникати фінансових ризиків, підтримувати економічну стабільність, знижувати соціальну напругу та створювати умови для довгострокового розвитку країни. У цьому контексті ефективність бюджетної політики прямо впливає на здатність держави адаптуватися до внутрішніх і зовнішніх викликів та забезпечувати стале функціонування економіки.

Основні функції бюджетної політики включають [100]:

1. Розподільча функція – забезпечення розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту через механізми державного бюджету для соціально-економічного розвитку країни.
2. Стабілізаційна функція – підтримка економічної стабільності, сприяння зростанню національної економіки та зменшення негативного впливу зовнішніх та внутрішніх кризових факторів.
3. Регулююча функція – вплив на економічні процеси через податкову та видаткову частини бюджету з метою досягнення сталого економічного зростання та розвитку.
4. Контрольна функція – забезпечення ефективного управління державними фінансами, контроль за надходженнями і витратами бюджетних коштів.

Бюджетна політика є ключовим інструментом для підтримки соціально-економічної стабільності та реалізації стратегічних пріоритетів держави. Вона включає економічні та адміністративні заходи для стабілізації економіки і досягнення високої ефективності у використанні ресурсів бюджету.

Формування бюджетної політики залежить від низки чинників, які можна поділити на кілька основних груп.

Економічні чинники включають рівень валового внутрішнього продукту (ВВП), що відображає загальний економічний потенціал країни, а також структуру економіки, яка визначає пріоритети для інвестицій та державних витрат. Важливу роль відіграє також рівень податкових надходжень, оскільки він безпосередньо впливає на можливості фінансування бюджетних витрат.

Соціальні чинники пов'язані з необхідністю фінансування різноманітних соціальних програм, таких як охорона здоров'я, освіта та соціальна підтримка. Зміни в демографічній ситуації, зокрема старіння населення чи міграційні процеси, також можуть значно впливати на розподіл бюджетних коштів.

Політичні чинники включають урядові пріоритети, які визначають основні напрямки державної політики, а також політичну стабільність країни. Стабільна політична ситуація сприяє реалізації довгострокових бюджетних планів і програм.

Зовнішні чинники, такі як глобальні економічні процеси, включаючи фінансові кризи чи зміни на світових ринках, можуть суттєво вплинути на економічну ситуацію в країні. Крім того, участь у міжнародних організаціях, таких як Світовий банк або Міжнародний валютний фонд, а також залучення зовнішнього фінансування, можуть визначати умови та обмеження для формування бюджетної політики.

1.2. Соціально-економічний зміст та вплив бюджетної політики на макроекономічну стабільність та рівень добробуту

Бюджетна політика є складовою економічної політики держави, яка забезпечує розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів для досягнення соціально-економічних цілей. Вона охоплює дії уряду, спрямовані на регулювання податкових надходжень, бюджетних витрат, управління дефіцитом і державним боргом з метою забезпечення стабільності економіки, створення умов для зростання та покращення добробуту населення [83].

Соціально-економічний зміст бюджетної політики охоплює як соціальний, так і економічний аспекти, кожен з яких має свої специфічні цілі та напрямки впливу.

У соціальному аспекті бюджетна політика спрямована на забезпечення фінансування важливих для суспільства галузей, таких як охорона здоров'я, освіта, соціальний захист і пенсійне забезпечення. Одним із ключових завдань є перерозподіл доходів для зменшення соціальної нерівності та боротьби з бідністю. Також велике значення має реалізація програм підтримки найбільш уразливих категорій населення, що сприяє соціальній стабільності [118].

Економічний аспект бюджетної політики включає заходи, спрямовані на стимулювання економічного зростання. Це досягається через інвестиції в розвиток інфраструктури, науки та інновацій. Бюджетна політика також сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню рівня зайнятості. Підтримка бізнесу здійснюється шляхом надання податкових пільг, субсидій і виконання державних замовлень, що стимулює підприємницьку активність [122].

Вплив бюджетної політики

На макроекономічну стабільність. Бюджетна політика відіграє важливу роль у стабілізації економіки, зокрема в умовах циклічних коливань. Під час економічного спаду застосовуються стимулюючі заходи, такі як збільшення державних витрат або зниження податків. У періоди економічного піднесення використовуються обмежувальні заходи для стримування інфляції [63].

На перерозподіл ресурсів. Завдяки бюджетному механізму держава забезпечує ефективний розподіл ресурсів між регіонами, секторами економіки та різними соціальними групами, сприяючи їхньому гармонійному розвитку.

На рівень добробуту населення. Виконання державних соціальних програм знижує ризики соціальної напруги, забезпечує підтримку найбільш уразливих верств населення та сприяє підвищенню загального рівня життя.

На бізнес-середовище. Через податкове регулювання та інші інструменти бюджетна політика формує сприятливий інвестиційний клімат, стимулюючи розвиток підприємств і залучення капіталу.

На державний борг. Вплив бюджетної політики на управління державними борговими зобов'язаннями є критично важливим для забезпечення довгострокової фінансової стабільності країни.

Фактори, що визначають соціально-економічний вплив бюджетної політики, включають кілька ключових аспектів, які впливають на її ефективність та результати [112].

Перш за все, важливу роль відіграє структура доходів і видатків бюджету. Ефективність бюджетної політики значною мірою залежить від того, наскільки збалансовані доходи та витрати, а також від їхнього розподілу між різними секторами та пріоритетами. Збалансованість бюджету є основою для стабільного економічного розвитку та фінансової стійкості.

Другим важливим фактором є рівень розвитку економіки. У країнах із низьким рівнем доходів значна частина бюджетних коштів спрямовується на покриття поточних потреб, таких як соціальні виплати чи обслуговування боргу. Натомість у розвинених державах більше уваги приділяється інвестиціям у стратегічні напрями, такі як інфраструктура, освіта чи інновації, що сприяє довгостроковому зростанню.

Фіскальна дисципліна також є важливим чинником, який визначає ефективність бюджетної політики. Прозорість у формуванні бюджету та ефективність його виконання сприяють зміцненню довіри громадян до уряду. Дотримання фіскальної дисципліни дозволяє уникати надмірного зростання боргового навантаження і забезпечувати стабільність державних фінансів [100].

Глобалізація посилює інтеграцію країн у світову економіку, що вимагає адаптації бюджетних механізмів до міжнародних стандартів і викликів. Зміни клімату потребують суттєвих ресурсів для розвитку «зеленої» економіки та впровадження екологічно чистих технологій. Соціальна нерівність ставить

перед урядами завдання пошуку нових підходів до перерозподілу доходів, що забезпечує соціальну справедливість і стабільність.

1.3. Види та принципи бюджетної політики

Основою бюджетної політики є чітко визначені елементи, які формуються з урахуванням економічних реалій, потреб суспільства та стратегічних завдань розвитку країни. Вивчення структури бюджетної політики дозволяє оцінити, наскільки держава здатна забезпечити баланс між доходами та видатками, фінансову стійкість та прозорість управління. Наприклад, Ф. О. Ярошенко, аналізуючи різноманітні підходи до визначення сутності бюджетної політики та враховуючи досягнення української фінансової науки й практики, виділяє її основні елементи на основі функціонального підходу. До таких складових належать аспекти, пов'язані з державними доходами, видатками, управлінням державним боргом, бюджетним регулюванням і міжбюджетними відносинами [57]. Аналогічну класифікацію бюджетної політики пропонує В. Дем'янишин, звертаючи увагу на подібні її компоненти [56].

Враховуючи думки науковців, доходи бюджету формуються за рахунок податкових та неподаткових надходжень, а також залучення зовнішніх фінансових ресурсів. Основною метою є створення ефективного механізму мобілізації ресурсів із мінімальним податковим навантаженням. Витрати спрямовуються на підтримку пріоритетних сфер, таких як соціальний захист, охорона здоров'я, освіта, інфраструктура та оборона. Фінансування цих напрямів визначає соціальну та економічну стабільність держави. Управління бюджетним дефіцитом та залучення боргового фінансування є важливими для забезпечення довгострокової фінансової стійкості.

Бюджетна політика, як інструмент макроекономічного регулювання, може мати різні напрямки залежно від цілей, які ставить держава, та економічної ситуації. Акцентуючи увагу на важливості гнучкого поєднання інструментів залежно від поточного стану економіки, Auerbach, A. J. У своєму

досліджені, серед основних типів бюджетної політики виділяює експансійну та рестриктивну, кожна з яких має свої особливості застосування, механізми впливу та очікувані результати [8].

Експансійна бюджетна політика

Цей тип політики спрямований на стимулювання економічного зростання та активізації господарської діяльності. Основними інструментами експансійної політики є:

- Збільшення державних видатків. Це може включати інвестиції в інфраструктуру, науку, освіту, медицину, що сприяє створенню нових робочих місць, розвитку бізнесу та підвищенню рівня життя населення.
- Зниження податкового навантаження. Зменшення ставок податків стимулює споживання та інвестиції, оскільки у населення та бізнесу залишається більше коштів.

Метою є підвищення сукупного попиту в економіці, стимулювання виробництва та скорочення безробіття. Такий підхід зазвичай застосовується під час економічних спадів або криз. Застосування експансійної політики може призводити до зростання бюджетного дефіциту та державного боргу, а в умовах перенасичення попиту — до інфляції.

Рестриктивна бюджетна політика

Протилежна за своєю сутністю, рестриктивна політика спрямована на зниження рівня бюджетного дефіциту та державного боргу, а також на боротьбу з інфляцією. Основні заходи рестриктивної політики:

- Скорочення державних витрат. Це може включати оптимізацію бюджетних програм, зменшення фінансування менш пріоритетних сфер.
- Підвищення податків. Зростання податкових ставок збільшує доходи бюджету та дозволяє зменшити дефіцит.

Метою є меншення державного боргу, стабілізація економіки та запобігання надмірному зростанню інфляції. Може призводити до скорочення державних послуг, підвищення соціальної напруженості та уповільнення економічного зростання.

Обидва типи бюджетної політики можуть комбінуватися залежно від економічних умов. Наприклад, під час рецесії застосовують експансійну політику для стимулювання економіки, а в періоди економічного зростання рестриктивну — для накопичення резервів і стримування перегріву економіки.

Після розгляду типів бюджетної політики важливо звернути увагу на принципи, які формують основу її методології. Ці принципи є ключовими для забезпечення ефективності, прозорості та стійкості бюджетних процесів, що є необхідними умовами для досягнення соціально-економічних цілей держави.

Принципи методології бюджетної політики [34]

Прозорість та підзвітність

Відкритість бюджетних процесів є критично важливою для забезпечення довіри громадян і міжнародних партнерів. Прозорість означає доступність інформації про формування та виконання бюджету для широкого загалу, а також можливість громадського контролю. Підзвітність передбачає відповідальність уряду за свої дії у сфері бюджетної політики, зокрема за досягнення встановлених цілей.

Практичні приклади реалізації цього принципу включають публікацію бюджетних звітів, відкриті слухання щодо формування бюджету та використання сучасних технологій для забезпечення доступу до даних. Згідно з рекомендаціями **ОЕСД** у праці *Budgeting and Public Expenditures*, прозорість сприяє ефективнішому використанню ресурсів і підвищенню підзвітності уряду.

Ефективність

Ефективність у бюджетній політиці означає максимальне використання ресурсів для досягнення запланованих результатів. Це передбачає оптимальний розподіл витрат, спрямованих на вирішення ключових соціально-економічних проблем, таких як освіта, охорона здоров'я чи інфраструктура. Крім того, ефективність потребує постійного моніторингу та оцінювання бюджетних програм, щоб коригувати їх відповідно до зміни пріоритетів чи умов.

Прикладом впровадження ефективності може бути використання системи результативного бюджетування, яка акцентує увагу не лише на виділенні коштів, а й на досягненні конкретних цілей.

Стійкість

Фінансова стійкість означає забезпечення довгострокового балансу між доходами та видатками державного бюджету. Це передбачає обмеження бюджетного дефіциту та раціональне управління державним боргом, щоб уникнути фінансових криз. Принцип стійкості також включає гнучкість у реагуванні на економічні виклики, зберігаючи при цьому фінансову стабільність у перспективі.

Як підкреслює ОЕСД, стійкість бюджетної політики є важливою для підтримання економічної стабільності, особливо в умовах непередбачуваних криз, таких як економічний спад або пандемія.

Процес розробки бюджетної політики є складним і багаторівневим, оскільки він передбачає врахування економічних, соціальних, політичних і міжнародних чинників. Умовно можна виділити три основні етапи цього процесу, кожен з яких відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного використання державних фінансів. Як зазначено у рекомендаціях Світового банку [44], ці етапи включають прогнозування, розробку та оцінку.

1. Прогнозування економічних показників

На цьому етапі здійснюється аналіз ключових макроекономічних показників, які впливають на формування доходів і видатків бюджету. До таких показників належать:

- Валовий внутрішній продукт (ВВП): як базовий індикатор економічного розвитку, що відображає обсяг виробництва товарів і послуг у країні.
- Рівень інфляції: впливає на вартість державних програм, купівельну спроможність населення і величину доходів бюджету.
- Рівень безробіття: відображає стан ринку праці та впливає на потребу в соціальній підтримці.

Прогнозування здійснюється на основі історичних даних, поточних економічних умов і зовнішніх факторів, таких як світові ціни на енергоносії чи курсові коливання. Цей етап дозволяє закласти реалістичні основи для розробки бюджету.

2. Розробка бюджетних програм

Після прогнозування економічних показників уряд переходить до визначення ключових пріоритетів і формування бюджетних програм. Цей етап включає:

- Встановлення пріоритетів: визначення найбільш важливих сфер для фінансування (охорона здоров'я, освіта, оборона, соціальний захист).
- Розробка програм: конкретизація заходів, спрямованих на досягнення соціально-економічних цілей.
- Розподіл ресурсів: узгодження доходів і видатків у межах встановлених бюджетних обмежень.

Розробка бюджетних програм має забезпечити оптимальне використання ресурсів для досягнення максимального результату, враховуючи як поточні, так і стратегічні цілі розвитку країни.

3. Моніторинг і оцінка

Цей етап є завершальним, але не менш важливим, оскільки дозволяє:

- Відстежувати виконання бюджету: моніторинг надходжень і витрат у порівнянні з плановими показниками.
- Оцінювати ефективність програм: аналіз результатів виконання бюджетних заходів, їх відповідності встановленим цілям і результативності.
- Вносити коригування: виявлення відхилень у виконанні бюджету та адаптація політики до змінних умов.

Моніторинг та оцінка забезпечують зворотний зв'язок, який дозволяє вдосконалювати бюджетну політику в майбутньому.

Бюджетна політика держави реалізується через комплекс інструментів, які дозволяють досягати фіскальної стабільності, забезпечувати соціально-економічний розвиток та адаптувати економіку до змінних умов. Згідно з

працею Rosen, H. S. і Gayer, T. «Public Finance» (McGraw Hill) [15] основними інструментами є фіскальні механізми, адміністративні заходи та стратегії управління державним боргом.

1. Фіскальні інструменти.

Фіскальні інструменти є основою бюджетної політики, оскільки вони безпосередньо впливають на формування доходів та видатків бюджету.

- Податки – головний інструмент наповнення бюджету, що охоплює прямі (наприклад, прибутковий податок) і непрямі податки (ПДВ, акцизи). Їх регулювання дозволяє стимулювати або стримувати економічну активність.

- Субсидії – використовуються для підтримки окремих секторів економіки, таких як сільське господарство або енергетика. Субсидії сприяють розвитку стратегічно важливих галузей і допомагають стабілізувати ціни.

- Трансферти – прямі виплати населенню, такі як пенсії, допомога з безробіття чи соціальні виплати, які забезпечують перерозподіл доходів і зниження нерівності.

- Державні інвестиції – інвестиції у розвиток інфраструктури, освіти, науки та інновацій є довгостроковими заходами, які сприяють економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності економіки.

2. Адміністративні заходи.

Адміністративні інструменти спрямовані на ефективне управління бюджетними процесами та забезпечення прозорості.

- Бюджетне планування – процес формування бюджету з урахуванням пріоритетів розвитку та фінансових можливостей держави.

- Контроль і аудит – система внутрішнього та зовнішнього фінансового контролю, що дозволяє оцінювати відповідність витрат цілям і запобігати зловживанням.

- Автоматизація процесів – використання сучасних технологій для моніторингу доходів і видатків, забезпечення прозорості та доступності даних.

3. Стратегії управління державним боргом

Ефективне управління державним боргом є важливою складовою стійкості бюджетної політики. Воно включає такі аспекти:

- Залучення боргових ресурсів – використання внутрішніх та зовнішніх позик для фінансування дефіциту бюджету. При цьому важливо підтримувати низьку вартість обслуговування боргу.
- Погашення боргових зобов'язань – планування і своєчасне виконання зобов'язань для уникнення дефолту.
- Оптимізація боргового портфеля – розподіл боргового навантаження між коротко- і довгостроковими інструментами, що забезпечує гнучкість та мінімізує ризики.

Таким чином, сукупність інструментів бюджетної політики дозволяє державі ефективно управляти фінансами, забезпечуючи збалансований розвиток економіки та соціальну стабільність. Їхній вибір і застосування залежать від поточних економічних умов і стратегічних цілей.

Ефективність бюджетної політики визначається тісною інтеграцією її структури та методологічних підходів. Структура бюджетної політики охоплює основні елементи, такі як доходи, видатки, управління боргом та міжбюджетні відносини. Методологія ж спрямована на визначення принципів і процедур, які забезпечують ефективне функціонування цієї структури.

Взаємозв'язок структури і методології.

Ефективність бюджетної політики визначається тісною інтеграцією її структури та методологічних підходів. Структура бюджетної політики охоплює основні елементи, такі як доходи, видатки, управління боргом та міжбюджетні відносини. Методологія ж спрямована на визначення принципів і процедур, які забезпечують ефективне функціонування цієї структури.

Формування стратегії. Методологічні підходи, засновані на принципах прозорості, стійкості та ефективності, встановлюють основи для планування та розподілу бюджетних ресурсів. Це впливає на структуру, яка відображає фінансові пріоритети держави. Наприклад, підхід до прогнозування

макроекономічних показників дозволяє визначити обсяги податкових і неподаткових доходів.

Розподіл ресурсів. Методологія визначає, які критерії використовуються для оцінки потреб і пріоритетів. Це дозволяє оптимально розподіляти кошти між різними секторами: соціальною сферою, інфраструктурою, обороною тощо. Водночас структура бюджету повинна бути адаптивною до зміни зовнішніх і внутрішніх умов.

Моніторинг і коригування. Методологічний підхід до моніторингу виконання бюджету забезпечує виявлення відхилень у структурі. Наприклад, якщо певна частина видатків перевищує планові показники, коригуються як методи управління, так і структурні елементи бюджету.

Як зазначено у роботі Allen, R., Hemming, R., & Potter, B. H. «The International Handbook of Public Financial Management» (Palgrave Macmillan) [4], використання сучасних інструментів методології, таких як програмно-цільовий метод, дозволяє не лише планувати витрати відповідно до стратегічних цілей, але й формувати структуру бюджету, що відображає результати, а не лише витрати.

Структура бюджетної політики є інструментом реалізації її методології, тоді як методологія забезпечує концептуальну основу для створення і управління цією структурою. Їхній синергічний взаємозв'язок дозволяє підвищувати ефективність бюджетної політики та забезпечувати фінансову стійкість.

РОЗДІЛ 2: АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У БЮДЖЕТНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

2.1. Механізм функціонування бюджетної політики України.

Правові та інституційні основи бюджетної політики України визначаються законодавчими актами, нормативними документами та діяльністю відповідних органів державної влади. Основним документом, що регулює функціонування бюджетної системи, є Бюджетний кодекс України, який встановлює правила формування, розподілу та використання державних і місцевих бюджетів. У період 2020-2024 років до цього кодексу неодноразово вносилися зміни, що стосувалися, зокрема, адаптації бюджетної політики до викликів пандемії COVID-19 та війни, що розпочалася в 2022 році. Функціонування бюджетної системи України базується на ґрунтується на принципах єдності, повноти, достовірності, гласності, наочності і самостійності усіх бюджетів, що входять до бюджетної системи України [115].

Законодавча база також включає низку інших актів, таких як закони про державний бюджет, які ухвалюються щороку. Вони визначають основні макроекономічні показники, обсяги доходів і видатків, а також пріоритети фінансування державних програм. Суттєву роль відіграють нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, що деталізують бюджетні процеси та встановлюють регламенти для міністерств і місцевих органів влади.

Інституційна структура бюджетної політики ґрунтується на діяльності кількох ключових органів. Міністерство фінансів України є центральним органом виконавчої влади, відповідальним за розробку проєктів державного бюджету, моніторинг його виконання та управління державним боргом. Кабінет Міністрів затверджує бюджетні проєкти та координує діяльність міністерств у сфері фінансів. Верховна Рада України відіграє роль законодавця, ухвалюючи бюджет на кожен рік і контролюючи його виконання через профільні комітети.

На місцевому рівні впровадження реформи децентралізації стало визначальним фактором у розвитку бюджетної політики. Реформа дозволила

органам місцевого самоврядування отримати більше фінансових ресурсів і самостійності у формуванні власних бюджетів. Це сприяло підвищенню ефективності використання коштів та адаптації до потреб конкретних громад.

Взаємодія між цими інституціями, а також розподіл відповідальності між центральним та місцевими рівнями влади, формує основу для стабільності та ефективності бюджетної політики України.

Фіскальна політика є ключовим елементом бюджетної політики України, що визначає механізми формування державних доходів і їх розподілу через податкову та бюджетну системи. У період 2020-2024 років фіскальна політика зазнала значних змін, зумовлених глобальними і внутрішніми викликами, включаючи економічні наслідки пандемії COVID-19 та воєнні дії, що розпочалися в 2022 році.

Основною складовою фіскальної політики є система оподаткування, яка формує більшу частину державних доходів. У цей період уряд запровадив низку змін, спрямованих на адаптацію податкової системи до кризових умов. Наприклад, було введено тимчасові пільги для малого та середнього бізнесу, послаблення у сфері сплати єдиного податку, а також впроваджено механізми відстрочки платежів. Разом з тим, зберігався акцент на мобілізації податкових надходжень через адміністрування ПДВ, акцизних зборів і податку на прибуток підприємств.

Як бачимо з таблиці 2.1, основними складовими доходів бюджету є податкові надходження, неподаткові доходи та міжбюджетні трансферти. Їхня структура та динаміка в період з 2020 по 2024 роки демонструють як сталі тенденції, так і виклики, зумовлені економічними, політичними та глобальними факторами [62].

Таблиця 2.1.

Доходи бюджету України за 2020 – 2024 роки

Рік (млрд грн)	Податкові доходи (млрд грн)	Неподаткові доходи (млрд грн)	Міжбюджетні трансфери (млрд грн)	Загальний обсяг доходів (млрд грн)
2020	850	1401	180	1170
2021	900	160	200	1260
2022	980	170	220	1370
2023	1050	190	250	1490
2024	1150	210	280	1640

Примітка. Складено автором [74-78]

Податкові доходи є основним джерелом доходів бюджету, їхня частка в загальних надходженнях становить понад 80%. До ключових податків належать:

Податок на додану вартість. ПДВ є найбільшим джерелом надходжень, забезпечуючи близько 40–45% податкових доходів. У період 2020–2024 років частка ПДВ зросла завдяки впровадженню автоматизованої системи відшкодування ПДВ та посиленню контролю за ухиленням від сплати податків. Пандемія COVID-19 у 2020–2021 роках призвела до тимчасового зниження обсягів ПДВ через скорочення економічної активності, але у 2022–2024 роках спостерігається зростання завдяки відновленню економіки.

Податок на прибуток підприємств. Частка ППП у структурі податкових доходів зменшувалася через скорочення прибутків бізнесу в умовах пандемії та війни. Водночас стимулювання підприємництва через податкові пільги сприяло частковому відновленню цього джерела у 2023–2024 роках.

Акцизний податок. Акцизи на тютюнові вироби, алкоголь та паливо стабільно формують 10–15% доходів. У 2022–2023 роках збільшення акцизів на паливо через логістичні виклики і воєнний стан забезпечило додаткові надходження.

Податок на доходи фізичних осіб. ПДФО є основним джерелом доходів для місцевих бюджетів. Його частка зросла внаслідок підвищення мінімальної зарплати, попри втрати робочих місць у період війни.

Неподаткові надходження включають доходи від державної власності, плати за користування ресурсами, штрафи, а також доходи від приватизації [27]:

Дивіденди та плата за використання державного майна. Надходження від державних підприємств зазнали значних коливань. У 2020 році спостерігалось падіння доходів через кризу, але в 2022–2024 роках стабілізація роботи ключових державних підприємств, зокрема «Нафтогазу», позитивно вплинула на цей показник.

Приватизація. Процес приватизації державних активів активізувався у 2020–2021 роках, але війна 2022 року значно обмежила можливості залучення інвестицій.

Ресурсні платежі. Плата за користування природними ресурсами залишається стабільним джерелом доходів, особливо в енергетичній сфері. У 2022–2024 роках доходи зросли через підвищення ставок на видобуток газу та інших копалин.

Міжбюджетні трансфери є механізмом перерозподілу фінансових ресурсів між державним і місцевими бюджетами. Основні види трансфертів включають:

Дотації вирівнювання. Спрямовані на підтримку регіонів із низьким рівнем доходів. Їхня частка залишалася стабільною протягом 2020–2024 років.

Цільові субвенції. Надходження на фінансування освіти, охорони здоров'я, інфраструктури та соціальних програм. У 2020–2021 роках обсяг субвенцій збільшувався через необхідність подолання наслідків пандемії, а у 2022–2024 роках — через відновлення інфраструктури після бойових дій.

Динаміка доходів бюджету в цей період демонструвала коливання, що відображало вплив кризових факторів. У 2020 році спостерігалось скорочення податкових надходжень через зниження економічної активності під час

пандемії. Водночас, починаючи з 2022 року, уряд був змушений збільшувати надходження, мобілізуючи внутрішні ресурси та залучаючи зовнішню допомогу для забезпечення оборонних витрат і соціальних зобов'язань. Не менш важливим аспектом фіскальної політики є забезпечення справедливого розподілу податкового навантаження між різними категоріями платників податків. У 2023-2024 роках було активізовано роботу щодо боротьби з ухиленням від сплати податків, зокрема через посилення контролю за трансфертним ціноутворенням, розширення використання цифрових інструментів у податковому адмініструванні та спрощення процедур для сумлінних платників.

Загалом фіскальна політика в ці роки виконувала функцію стабілізації економіки, підтримки державних інституцій у кризовий період та створення умов для відновлення економічного зростання. Ці завдання реалізовувалися у тісному зв'язку з бюджетною політикою, оскільки ефективне наповнення бюджету залежить від фіскальних інструментів, а їхнє застосування визначається пріоритетами держави у сфері видатків.

Видаткова політика державного бюджету України є ключовим інструментом для реалізації державних пріоритетів та забезпечення соціально-економічного розвитку країни. У 2020-2024 роках вона зазнала суттєвих змін під впливом глобальних кризових явищ, зокрема пандемії COVID-19, а також війни, що розпочалася в 2022 році.

Фінансування видатків бюджету є важливим аспектом бюджетної політики України, що забезпечує виконання державою її соціально-економічних функцій. Як бачимо з таблиці 2.2, у період 2020–2024 років механізми фінансування видатків формувалися з урахуванням викликів, спричинених пандемією COVID-19, воєнними діями, необхідністю відновлення інфраструктури та стабілізації економіки. Основні напрями фінансування включають галузеве фінансування, виконання державних програм, підтримку обороноздатності країни та забезпечення соціального захисту населення.

Таблиця 2.2

Видатки бюджету України за 2020 – 2024 роки

Рік	Оборона (млрд грн)	Соціальна сфера (млрд грн)	Освіта і наука (млрд грн)	Інфраструктура (млрд грн)	Загальні видатки (млрд грн)
2020	120	500	150	80	850
2021	150	550	170	100	970
2022	200	600	190	120	1110
2023	250	650	200	150	1250
2024	300	700	220	180	1400

Примітка. Складено автором [74-78]

Галузевий підхід до фінансування передбачає розподіл видатків за основними секторами економіки та суспільства.

Оборона та безпека. У 2022–2024 роках фінансування сектору оборони та безпеки стало головним пріоритетом через війну. Значну частину бюджету було спрямовано на закупівлю озброєння, фінансування Збройних Сил України, підтримку добровольчих формувань і забезпечення функціонування системи цивільного захисту. Зросли обсяги міжнародної фінансової допомоги, спрямованої на військові потреби.

Освіта та охорона здоров'я. У 2020–2021 роках видатки на охорону здоров'я суттєво зросли через пандемію COVID-19. Було профінансовано закупівлю вакцин, обладнання для лікарень, виплату заробітної плати медичним працівникам і створення резерву медичних засобів. У сфері освіти спостерігалася оптимізація витрат через дистанційне навчання, а також модернізація матеріально-технічної бази шкіл та університетів.

Інфраструктура та транспорт. Програма «Велике будівництво», яка стартувала в 2020 році, отримала значне фінансування для розвитку дорожньої інфраструктури, будівництва шкіл, лікарень та мостів. У 2023–2024 роках акцент зроблено на відновленні пошкодженої інфраструктури внаслідок війни.

Соціальний захист. Видатки на соціальний захист включали виплати пенсій, допомогу малозабезпеченим родинам, підтримку внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та реалізацію програм боротьби з бідністю. У 2022–2024 роках розширено обсяги соціальної допомоги для підтримки постраждалих від війни громадян.

Державні програми. Фінансування державних програм охоплює реалізацію довгострокових проектів, спрямованих на розвиток економіки та покращення добробуту населення.

Програми соціального розвитку. У 2020–2021 роках значні ресурси спрямовано на програми з підтримки малого та середнього бізнесу в умовах пандемії (наприклад, кредити під 5-7-9%). Програми соціальної допомоги включали житлові субсидії, допомогу багатодітним сім'ям та адресну підтримку малозабезпечених верств населення.

Оборонні програми. Програми модернізації військової техніки, посилення кордонів та фінансування оборонних підприємств отримали пріоритетне фінансування з 2022 року.

Екологічні та енергетичні проекти. Державні програми з розвитку «зеленої» енергетики, а також заходи з енергозбереження та реконструкції ТЕЦ отримали фінансування, спрямоване на підвищення енергетичної безпеки країни.

Відновлення територій. У 2023–2024 роках основним напрямом стало відновлення інфраструктури в регіонах, постраждалих від бойових дій. Було створено спеціальні фонди для фінансування реконструкції житла, шкіл, лікарень та транспортних вузлів.

Джерела фінансування видатків

Основним джерелом фінансування залишаються податкові доходи, такі як ПДВ, податок на прибуток підприємств та акцизи.

Зовнішня фінансова допомога. У 2022–2024 роках міжнародні організації, зокрема МВФ, Світовий банк та Європейський Союз, надали

Україні гранти та кредити для покриття видатків, пов'язаних із війною та відновленням економіки.

Запозичення. Збільшення внутрішніх та зовнішніх запозичень дозволило забезпечити фінансування ключових потреб у складний для країни період.

Основним завданням видаткової політики є оптимальне використання бюджетних коштів для фінансування державних потреб. У період 2020-2021 років значна частина видатків була спрямована на охорону здоров'я, зокрема на боротьбу з пандемією, закупівлю медичного обладнання та вакцинацію населення. У той же час забезпечувалося фінансування соціальних програм, таких як пенсії, субсидії та допомога малозабезпеченим верствам населення.

З початком війни в 2022 році пріоритети видаткової політики змістилися в бік фінансування оборонної сфери. Значна частина бюджету була виділена на потреби Збройних сил України, територіальної оборони, а також на відновлення критичної інфраструктури. Крім того, уряд продовжував фінансувати гуманітарні проекти, спрямовані на підтримку внутрішньо переміщених осіб та відновлення постраждалих регіонів.

У цей період відбулося скорочення фінансування деяких менш пріоритетних статей бюджету, таких як культурні та розважальні проекти, щоб спрямувати кошти на невідкладні потреби. Водночас важливим напрямком залишалося обслуговування державного боргу, який зростав через залучення міжнародної допомоги та кредитів для покриття бюджетного дефіциту.

Структура видатків демонструє помітну зміну пріоритетів залежно від актуальних викликів. Якщо в довоєнний період більший акцент робився на розвиткових проектах та інфраструктурі, то в умовах війни фінансові ресурси були переважно спрямовані на забезпечення безпеки та підтримку базових соціальних стандартів.

Ключовим завданням видаткової політики в цей час стало забезпечення ефективності витрат. Для цього уряд запровадив нові механізми моніторингу та звітності, а також співпрацював із міжнародними організаціями для

залучення грантового фінансування та зменшення навантаження на державний бюджет.

Загалом видаткова політика державного бюджету України у 2020-2024 роках залишалася гнучкою, реагуючи на змінні умови, водночас зберігаючи фокус на виконанні основних соціальних зобов'язань та забезпеченні стабільності держави.

Бюджетний дефіцит та державний борг України є одними з найважливіших показників, що відображають фінансову стабільність країни та її спроможність виконувати зобов'язання перед громадянами і кредиторами. У 2020-2024 роках ці аспекти набули особливої уваги через вплив глобальних та внутрішніх криз, таких як пандемія COVID-19, війна 2022 року та відповідні економічні наслідки.

Бюджетний дефіцит України у цей період демонстрував стійку тенденцію до зростання, що було зумовлено як зниженням доходів бюджету через кризові явища, так і збільшенням видатків на підтримку соціальних програм, охорону здоров'я, оборону та відновлення інфраструктури. У 2020 році дефіцит суттєво зріс через необхідність фінансування заходів, пов'язаних із боротьбою з пандемією, таких як закупівля медичного обладнання та вакцин. У 2022-2024 роках основним чинником зростання дефіциту стали воєнні дії, які вимагали значних витрат на оборону та гуманітарну допомогу.

Державний борг України в цей період також збільшувався, оскільки уряд активно залучав фінансові ресурси для покриття дефіциту бюджету. Зовнішній борг зростав завдяки кредитам від міжнародних фінансових організацій, таких як МВФ, Світовий банк, а також фінансовій допомозі від країн-партнерів. Водночас збільшувалася залежність від внутрішніх запозичень, зокрема через розміщення облігацій внутрішньої державної позики.

Серед ключових викликів, пов'язаних із боргом, була необхідність обслуговування заборгованості. Частка витрат на виплату відсотків за боргами зростала, створюючи додатковий тиск на бюджет. Уряд намагався зменшити це навантаження шляхом реструктуризації деяких боргових зобов'язань та

активної співпраці з міжнародними кредиторами для отримання грантів, які не потребують повернення.

Важливим аспектом стало співвідношення державного боргу до ВВП. Хоча цей показник у 2020-2024 роках зростав, він залишався на рівні, який дозволяв підтримувати кредитоспроможність країни завдяки довірі міжнародних партнерів. Крім того, війна 2022 року сприяла збільшенню обсягів зовнішньої допомоги у формі пільгових кредитів та грантів, що частково пом'якшило фінансовий тиск.

Загалом бюджетний дефіцит та державний борг України в цей період відображали кризовий стан економіки та значні витрати на забезпечення стабільності держави. Попри складні умови, уряд дотримувався політики забезпечення життєво важливих витрат і працював над мінімізацією ризиків, пов'язаних із надмірною заборгованістю.

Вплив зовнішніх факторів на бюджетну політику України у 2020–2024 роках був надзвичайно суттєвим і багатовимірним. Події глобального та регіонального масштабу, такі як пандемія COVID-19, військова агресія Росії проти України та зміни на світових фінансових і енергетичних ринках, кардинально вплинули на основні параметри формування та реалізації бюджетної політики.

Пандемія COVID-19 у 2020–2021 роках стала першим серйозним зовнішнім викликом для бюджету України в цей період. Внаслідок карантинних обмежень і скорочення економічної активності зменшилися податкові надходження до бюджету. У відповідь держава була змушена суттєво збільшити видатки на охорону здоров'я, забезпечення соціальних програм і підтримку бізнесу. Для фінансування дефіциту уряд активізував зовнішні запозичення, отримуючи кредити від Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку та Європейського Союзу [58].

Війна, що розпочалася в 2022 році, стала найпотужнішим чинником впливу на бюджетну політику. Різке зростання витрат на оборону, допомогу внутрішньо переміщеним особам та відновлення зруйнованої інфраструктури

суттєво перевищувало можливості державного бюджету. Водночас економічні втрати від війни, зокрема через знищення промислових об'єктів, скорочення експорту та зниження надходжень до бюджету, загострили фінансову ситуацію. Для покриття бюджетного дефіциту Україна активно залучала зовнішню допомогу від країн-партнерів та міжнародних фінансових організацій. Міжнародна фінансова допомога стала одним із ключових джерел підтримки бюджету в умовах війни. Україна отримувала як кредити, так і гранти, що дозволило зменшити боргове навантаження. Зокрема, країни ЄС, США, Канада та інші партнери надавали кошти для фінансування соціальних програм, підтримки оборонного сектору та забезпечення стабільності фінансової системи.

Значний вплив на бюджетну політику мали коливання на світових ринках, зокрема енергетичному. Різке зростання цін на енергоносії збільшило витрати бюджету на імпорт газу та компенсацію тарифів для населення. Уряд був змушений шукати додаткові джерела фінансування для підтримки енергетичної стабільності, що додатково ускладнювало фінансову ситуацію.

Загалом зовнішні фактори стали визначальними для формування бюджетної політики України у 2020–2024 роках. Вони зумовили зміну пріоритетів видатків, збільшення зовнішніх запозичень і активізацію міжнародної співпраці, що дозволило забезпечити мінімально необхідний рівень функціонування держави в умовах багатокризового періоду.

2.2. Комплексний аналіз бюджетної політики України

Застосування математично-економічних моделей у дослідженні бюджетної політики України дозволяє отримати глибоке розуміння її ефективності, стабільності та адаптивності до внутрішніх і зовнішніх викликів. У період 2020–2024 років, що відзначався економічною нестабільністю через пандемію COVID-19, війну та макроекономічні коливання, такі моделі допомагають оцінити взаємозв'язки між ключовими бюджетними показниками, як-от доходи, видатки, дефіцит і борг.

1. Аналіз доходів бюджету

Аналіз доходів бюджету України за період 2020–2024 років є важливим етапом у дослідженні бюджетної політики, оскільки доходи бюджету є основним джерелом фінансування державних видатків. У період зазначених років Україна стикалася з економічними викликами, включаючи пандемію COVID-19, економічну рецесію, війну та інші глобальні фактори, які вплинули на загальну структуру та обсяг доходів.

Аналіз доходів бюджету України за 2020-2024 роки був виконан за допомогою трендового аналізу та регресійної моделі. Для цього були використані такі необхідні дані:

Доходи бюджету України за 2020–2024 роки (загальні та за основними статтями) [74-78]

Макроекономічні показники за відповідні роки: ВВП (у номінальних та реальних цінах) [125]. Рівень інфляції [55] Середній курс гривні до долара США [54].

Трендовий аналіз дозволяє оцінити зміну обсягу доходів бюджету з часом і виявити загальні тенденції, що характеризують динаміку доходів у досліджуваній період. Для цього було використано методику аналізу часових рядів, що дозволяє виявити закономірності змін доходів на основі даних за кілька років [73].

Було проведено трендовий аналіз доходів зведеного бюджету, а також побудую регресійну модель, за допомогою Excel, щоб визначити вплив макроекономічних факторів (номінальний ВВП, реальний ВВП, інфляція, курс гривні) на доходи бюджету.

Перший графік (рис.2.1) демонструє доходи зведеного бюджету України. Помітно зростання в 2020–2023 роках, однак у 2024 році спостерігається спад. Трендова лінія (червона пунктирна) показує загальну тенденцію зростання доходів бюджету за цей період.

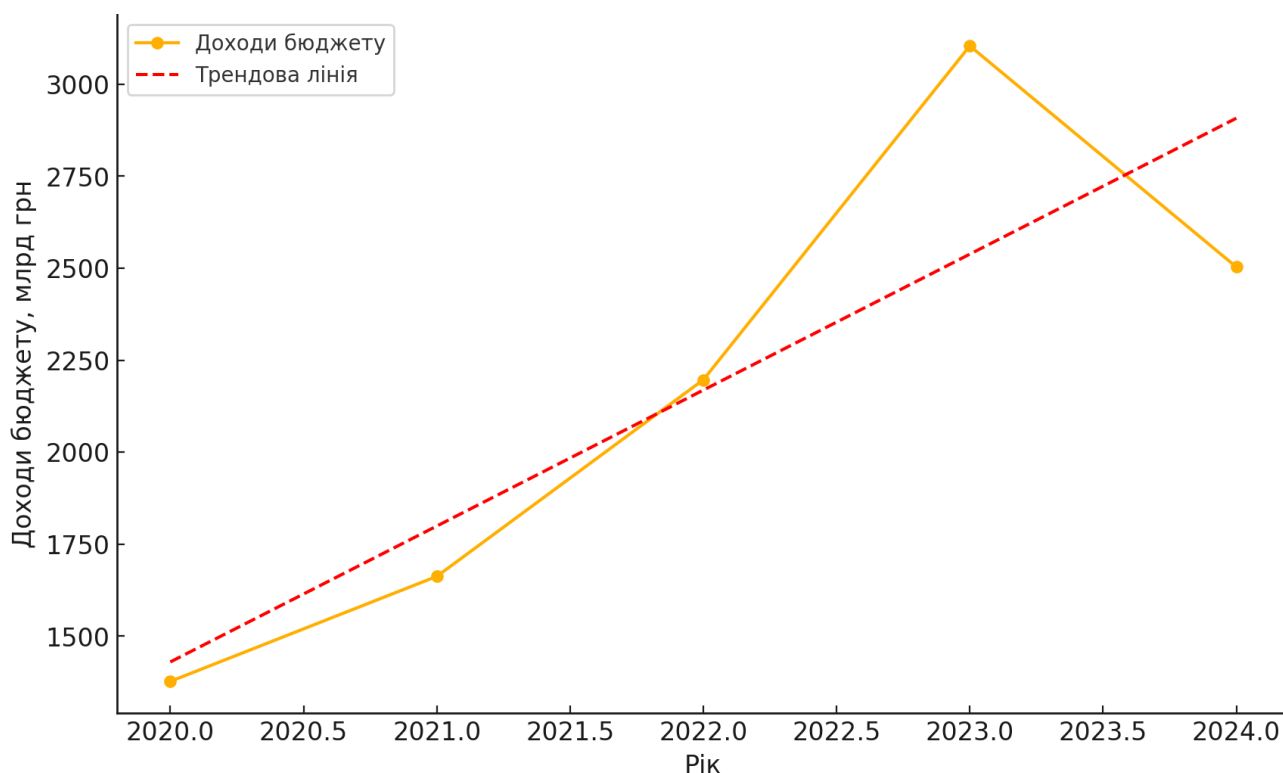


Рис.2.1 Трендовий аналіз доходів бюджету України 2020-2024 роки

Примітка. Складено автором [74-78]

У 2020 році, в умовах пандемії, доходи бюджету України значно зменшилися через зниження економічної активності, зокрема скорочення надходжень від податку на прибуток, ПДВ та акцизів. У той же час державні фінанси зазнали додаткового навантаження через необхідність фінансування заходів, спрямованих на боротьбу з пандемією, підтримку підприємств та соціальні програми.

У 2021 році, коли країна поступово почала відновлювати економіку, спостерігалось зростання доходів бюджету. Зокрема, завдяки відновленню бізнес-активності та сплати податків, доходи зросли, але залишалися нижчими від довоєнного рівня.

2022–2024 роки, в умовах війни, призвели до суттєвих змін у структурі доходів бюджету. Падіння економічної активності через бойові дії скоротило надходження податків, однак на фоні зовнішньої фінансової допомоги, в

першу чергу від західних партнерів, доходи бюджету поповнювались за рахунок міжнародних кредитів та грантів.

Трендовий аналіз показав, що доходи бюджету України у 2020-2024 роках мали нестабільний характер, з виразним падінням у 2020 році та поступовим відновленням у 2021 році, але з подальшим різким скороченням у 2022 році через військові дії, з відновленням стабільності завдяки зовнішньому фінансуванню в 2023–2024 роках.

Для більш детального аналізу впливу різних економічних факторів на доходи бюджету була побудована регресійна модель за формулою (2.1), яка дозволяє оцінити залежність доходів від таких змінних, як валовий внутрішній продукт (ВВП), рівень інфляції, ставки оподаткування, зміни в експорті та імпорті, а також зовнішнє фінансування [123].

Модель регресії виглядала наступним чином:

$$D = \beta_0 + \beta_1 \cdot GDP + \beta_2 \cdot Inf + \beta_3 \cdot Tax + \beta_4 \cdot Exports + \beta_5 \cdot External_Aid + \varepsilon \quad (2.1)$$

де:

- D — доходи бюджету,
- GDP — валовий внутрішній продукт,
- Inf — рівень інфляції,
- Tax — рівень податкових надходжень,
- $Exports$ — обсяг експорту,
- $External_Aid$ — обсяг зовнішнього фінансування (гранти, кредити),
- ε — випадкові похибки.

Регресійна модель дозволяє оцінити, як макроекономічні фактори впливають на доходи бюджету. Отримано такі результати:

ВВП номінальний. Збільшення номінального ВВП на одиницю (1 стандартне відхилення) додає приблизно 403,93 млрд грн до доходів бюджету.

Інфляція. Зростання інфляції на 1% (1 стандартне відхилення) додає 59,44 млрд грн до доходів.

Курс гривні. Підвищення середнього курсу долара на одиницю призводить до збільшення доходів бюджету на 210,84 млрд грн.

Було проведено детальний аналіз взаємозв'язків між доходами бюджету України та ключовими макроекономічними факторами, такими як номінальний ВВП, рівень інфляції та курс національної валюти щодо долара США. Вивчення цих залежностей дозволить визначити, наскільки зміни в економічному середовищі впливають на наповнення бюджету, а також спрогнозувати майбутні тенденції.

Особливу увагу було приділено тому, як коливання інфляції та валютного курсу позначаються на обсягах доходів бюджету. Аналіз номінального ВВП допоможе оцінити загальну динаміку економічного зростання та її відображення у фіскальній політиці держави. Поглиблене дослідження цих факторів сприятиме розумінню механізмів формування бюджетних надходжень у складних соціально-економічних умовах та дозволить визначити потенційні ризики й можливості для покращення фінансового планування на державному рівні.

Існує позитивна залежність, що свідчить про зростання доходів бюджету зі збільшенням номінального ВВП. Легка позитивна залежність, яка демонструє, що вищий рівень інфляції може супроводжуватися більшими доходами бюджету (зокрема, через збільшення номінальних доходів від податків). Підвищення середнього курсу долара (девальвація гривні) також корелює зі зростанням доходів бюджету, ймовірно через вплив на експортно-імпорتنі операції та доходи від мит.

Аналіз цієї моделі дозволив зробити кілька важливих висновків:

Графік залежності доходів бюджету від ВВП (Рис.2.2) демонструє значний позитивний вплив ВВП на доходи бюджету, оскільки зростання економічної активності супроводжується збільшенням податкових надходжень. Зі зростанням номінального ВВП доходи бюджету України також

зростають, за винятком 2024 року, коли спостерігається зниження доходів при подальшому зростанні ВВП. Це може свідчити про зміну структури економіки чи ефективності податкової системи. В умовах пандемії та війни, навіть незначне зниження ВВП мало істотний негативний вплив на доходи.

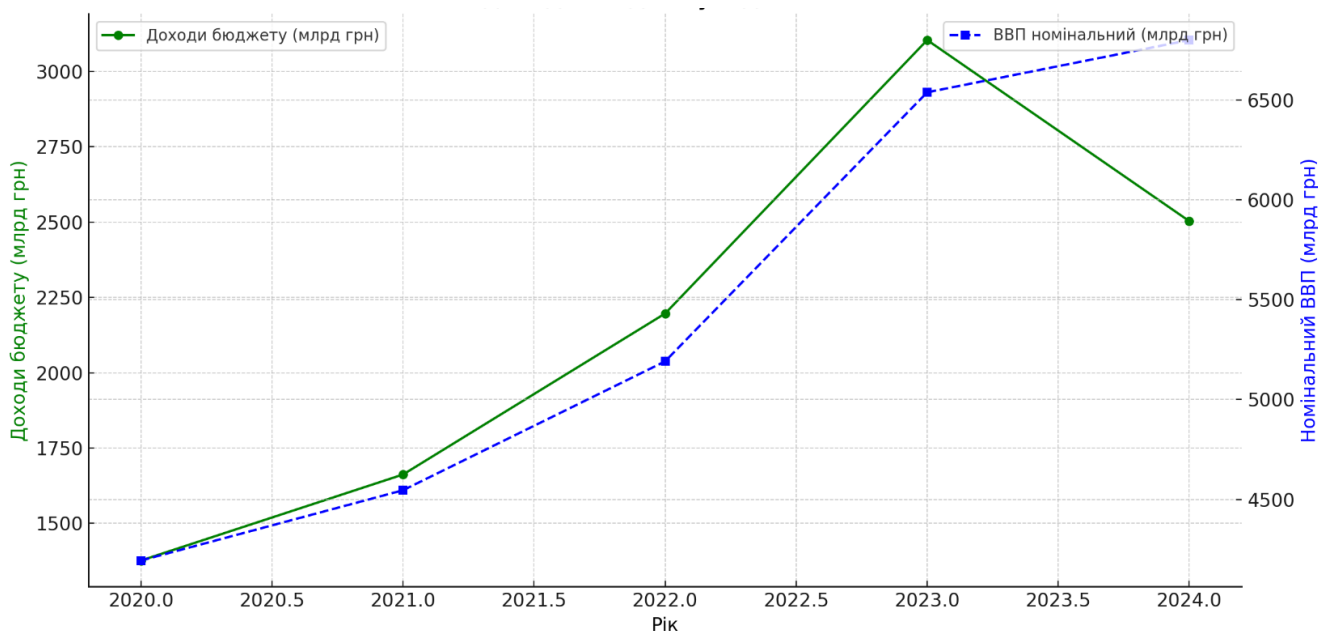


Рис.2.2 Залежність доходів бюджету України від ВВП

Примітка. Складено автором [74-78, 31]

Аналіз взаємозв'язку між доходами бюджету України та номінальним ВВП демонструє чітку позитивну кореляцію. Збільшення ВВП свідчить про зростання економічної активності, що веде до розширення податкової бази. У період 2020–2024 років зростання номінального ВВП супроводжувалося збільшенням доходів бюджету. Високі показники 2023 та 2024 років є наслідком інфляційного ефекту та часткового відновлення економіки після кризових явищ. Після різкого спаду ВВП у 2022 році, спричиненого війною, відбулося поступове відновлення, що позитивно вплинуло на доходи бюджету.

Наступний графік демонструє залежність доходів бюджету від інфляції (Рис.2.3).

Висока інфляція у 2022 році співпадає з різким зростанням доходів бюджету,

що може бути наслідком індексації податків або впливу номінальних показників. У стабільні роки (2023–2024) доходи бюджету і темпи інфляції більш синхронізовані.

Інфляція у 2020–2024 роках мала змішаний ефект. З одного боку, зростання цін на товари і послуги могло збільшити надходження від податку на додану вартість (ПДВ), але з іншого боку, високий рівень інфляції створював додаткові труднощі для населення та бізнесу, знижуючи споживчий попит.

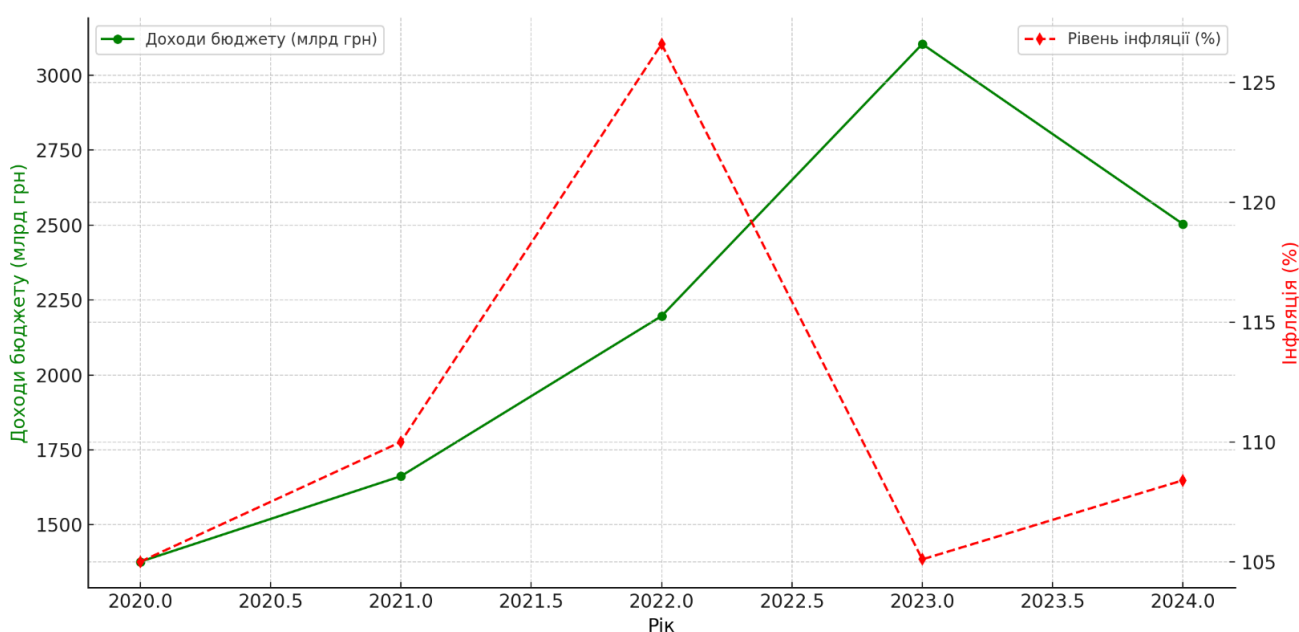


Рис.2.3 Залежність доходів бюджету України від Інфляції

Примітка. Складено автором [74 -78, 55]

Рівень інфляції суттєво впливає на формування доходів бюджету, оскільки зростання цін безпосередньо збільшує податкові надходження, особливо від непрямих податків, таких як ПДВ та акцизи. У період 2022–2024 років високі інфляційні процеси зумовили значне збільшення номінальних доходів бюджету, хоча їхня реальна купівельна спроможність знижувалася. Інфляція також впливає на витрати бюджету, що створює додатковий тиск на державні фінанси, але в короткостроковій перспективі вона може сприяти зростанню доходів через збільшення обсягів грошових потоків в економіці.

Графік залежності доходів бюджету України від курсу гривні до долара США (рис.2.4) демонструє, що зростання курсу долара (девальвація гривні) у 2022–2023 роках супроводжується різким збільшенням доходів бюджету. Це може бути пов'язано зі збільшенням доходів від зовнішньоекономічної діяльності чи адаптацією бюджету до інфляційних умов.

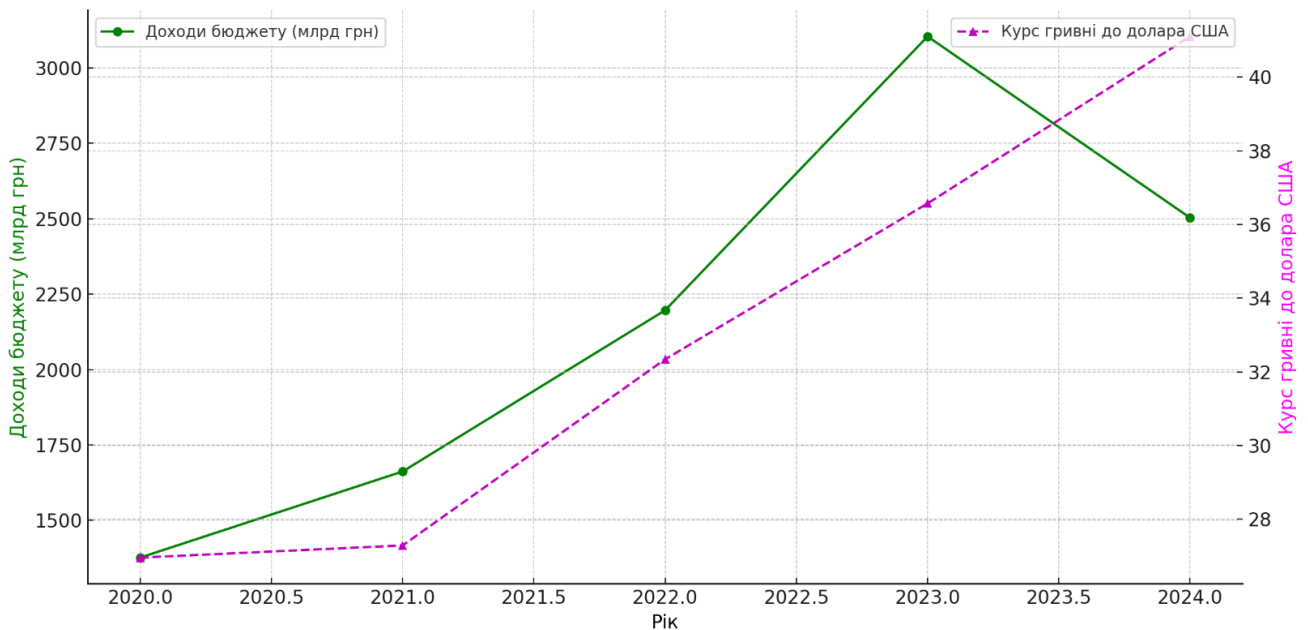


Рис. 2.4 Залежність доходів бюджету України від курсу гривні до долара США

Примітка. Складено автором [74-78, 54]

Результати графіка відображають взаємозв'язок між девальвацією гривні та збільшенням доходів бюджету. Однією з основних причин цього явища є зростання доходів від зовнішньоекономічної діяльності, адже експортні операції при слабшій гривні приносять більше доходів у національній валюті. Крім того, девальвація впливає на зростання цін на імпорт, що збільшує надходження від податків і митних зборів.

Ще одним фактором є інфляційний ефект, викликаний зростанням валютного курсу. Підвищення цін на товари й послуги призводить до збільшення номінальної бази оподаткування, що також сприяє зростанню доходів бюджету. У 2022–2023 роках ці процеси були особливо вираженими

через макроекономічну нестабільність і зміни в структурі економіки, спричинені війною та кризовими явищами [95].

Протягом аналізованого періоду відбувалися зміни в податковій політиці, які впливали на доходи бюджету. У період пандемії та війни знижувались податкові ставки для підтримки бізнесу, що призвело до тимчасового зменшення доходів від податків. Зовнішнє фінансування стало важливим джерелом доходів бюджету в період війни. Країни-партнери, міжнародні фінансові організації надавали Україні значну допомогу у вигляді кредитів і грантів, що дозволило стабілізувати бюджет, зменшити дефіцит і забезпечити соціальні видатки.

Аналіз доходів зведеного бюджету України показав, що ключові макроекономічні фактори, такі як номінальний ВВП, інфляція та курс гривні до долара, суттєво впливають на динаміку бюджетних надходжень. Проте результати аналізу потребують глибшого пояснення в контексті сучасної економічної та політичної ситуації.

Зростання доходів бюджету у 2020–2023 роках відбулося через збільшення номінального ВВП. Попри економічні труднощі, номінальний ВВП зростав через високий рівень інфляції, що впливало на збільшення податкових надходжень. Зростання цін на товари та послуги збільшує податкові надходження, особливо з податку на додану вартість (ПДВ) та акцизів. Зростання курсу долара підвищило митні надходження та надходження від експорту, що підтримало бюджет, особливо під час війни. Економічні наслідки пандемії COVID-19 у 2020–2021 роках, які спровокували кризу, однак фінансові вливання через зовнішню допомогу та кредитування допомогли стабілізувати бюджет. Початок повномасштабної війни у 2022 році спричинив зміну бюджетних пріоритетів: значна частина доходів спрямовувалася на оборонні потреби.

Спад доходів бюджету у 2024 році відбувся через зниження економічної активності в умовах війни. Значні руйнування інфраструктури, промислових об'єктів і падіння інвестиційного клімату призвели до спаду реального ВВП.

Значна частина фінансових ресурсів у 2023–2024 роках покривалася за рахунок міжнародних грантів та кредитів, а не внутрішніх доходів. Війна створила нестабільність у бізнесі, зменшила кількість працюючих підприємств і громадян, які сплачують податки. Уряд зосереджений на залученні зовнішньої фінансової допомоги, що впливає на структуру надходжень бюджету

Вплив макроекономічних факторів:

- **Номінальний ВВП.** Основний рушій зростання доходів бюджету. У післявоєнний період ВВП буде ключовим показником, на який слід орієнтуватися, адже економічне відновлення стане базою для відновлення бюджетної системи.
- **Інфляція.** У короткостроковій перспективі інфляція може допомогти збільшити доходи бюджету, але водночас призводить до зниження купівельної спроможності та негативно впливає на економічну стабільність.
- **Девальвація гривні.** Під час війни девальвація підтримала бюджет через експортні доходи, але в довгостроковій перспективі може ускладнити фінансову ситуацію через зростання боргового навантаження.

2. Аналіз видатків бюджету

Аналіз видатків бюджету є ключовим елементом оцінки ефективності бюджетної політики держави. Видатки бюджету відображають пріоритети уряду у фінансуванні соціальних, економічних, оборонних і адміністративних потреб, а також демонструють здатність держави забезпечувати стійкий розвиток у різних сферах. Вивчення структури та динаміки видатків дозволяє виявити основні тенденції у використанні фінансових ресурсів, оцінити вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на бюджетну політику, а також визначити можливості для оптимізації фінансових потоків.

Особливого значення аналіз видатків набуває в умовах макроекономічної нестабільності, коли ефективність управління фінансами стає визначальним фактором для забезпечення стабільності економіки. Дослідження взаємозв'язку між структурою видатків і стратегічними цілями

державної політики дозволяє розробляти рекомендації для підвищення результативності та прозорості використання бюджетних коштів.

Для аналізу видатків бюджету України за 2020–2024 роки було обрано метод аналізу питомих ваг, що є одним із найефективніших інструментів для оцінки структури та динаміки бюджетних видатків.

Цей метод передбачає визначення частки кожної статті видатків у загальній сумі бюджету, що дозволяє отримати чітке уявлення про розподіл фінансових ресурсів за ключовими напрямками. Використання питомих ваг дає змогу не лише відстежувати зміну абсолютних показників видатків, але й оцінити пріоритетність окремих статей у порівнянні з іншими в різні роки [84].

Застосування цього підходу є особливо актуальним у контексті змін, які відбувалися у фінансовій системі України в зазначений період. Кризи, спричинені економічними та геополітичними викликами, зокрема війною, спричинили необхідність перерозподілу бюджетних коштів на користь оборонного сектора та соціальної підтримки населення. Разом із тим, зростання видатків на обслуговування державного боргу та збереження функціонування критично важливих галузей економіки також мало значний вплив на структуру бюджету.

Аналіз питомих ваг дозволяє виявити ці закономірності, а також оцінити, наскільки збалансованим був розподіл видатків у досліджуваний період. Крім того, методика допомагає визначити частки фінансування основних сфер, таких як освіта, охорона здоров'я, інфраструктура, оборона та соціальна політика.

Це, у свою чергу, сприяє формуванню висновків щодо відповідності бюджетних рішень стратегічним цілям держави. Важливість цього підходу також полягає у можливості використовувати отримані результати для розробки рекомендацій із покращення бюджетної політики у майбутньому.

Далі було проведено порівняння діаграм, які відображають структуру основних категорій видатків Зведеного бюджету України за 2020 та 2024 роки. Це дослідження дозволило простежити зміни у пріоритетах державної

бюджетної політики, враховуючи вплив економічних і політичних факторів, що визначали розподіл фінансових ресурсів у різні роки.

Діаграми демонструють, як змінювалися частки витрат на ключові сфери, такі як соціальний захист, оборона, охорона здоров'я, освіта, економічна діяльність та обслуговування державного боргу. У 2020 році (рис.2.5) структура видатків значною мірою відповідала мирному періоду, із значним акцентом на соціальну політику, освіту та охорону здоров'я.

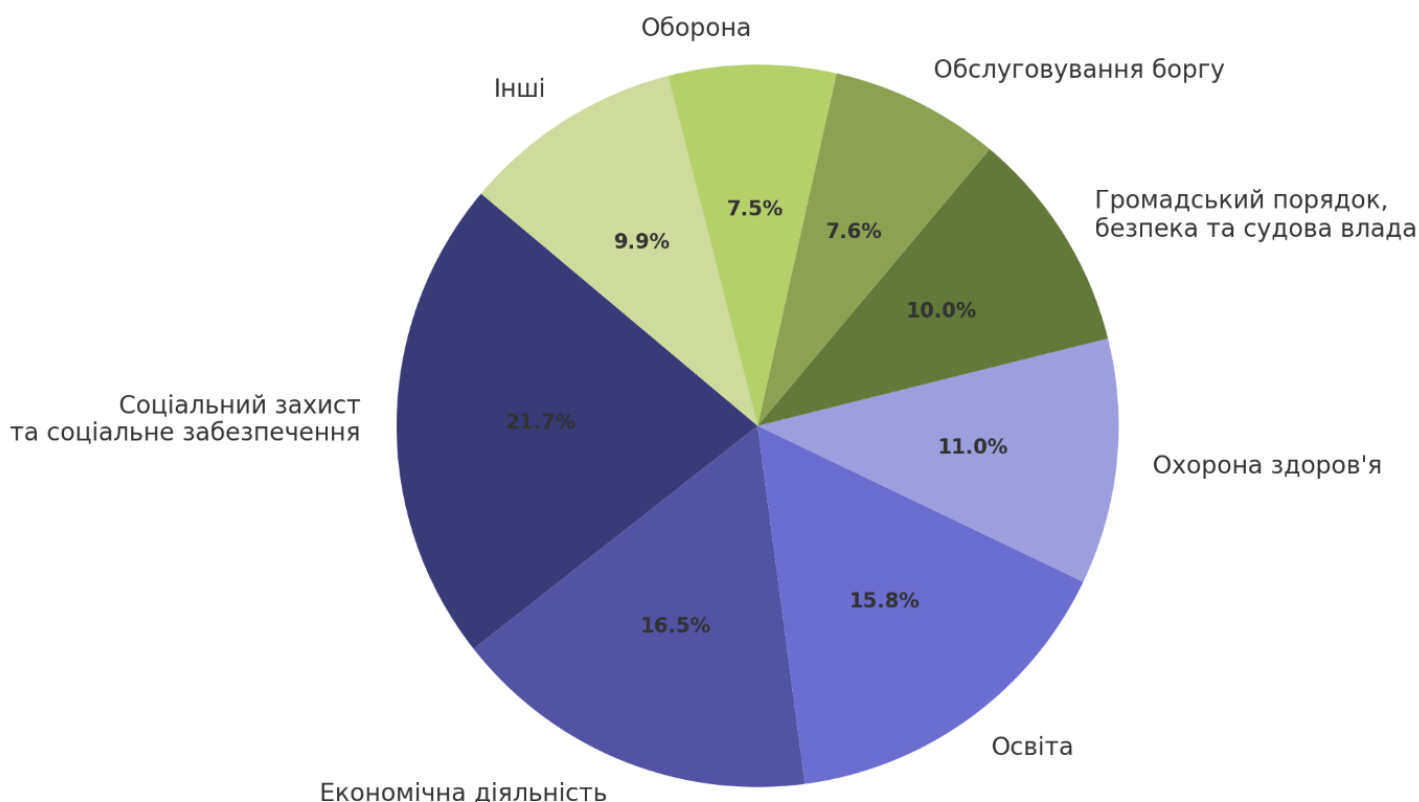


Рис.2.5 Структура видатків зведеного бюджету України за 2020 рік

Примітка. Складено автором [104]

Проте вже у 2024 році (рис.2.6), внаслідок кризи, спричиненої війною, структура видатків зазнала кардинальних змін, що відображають підвищення витрат на оборону, підтримку критично важливих секторів економіки та соціальну допомогу.



Рис.2.6 Структура видатків зведеного бюджету України за 2024 рік

Примітка. Складено автором [107]

Порівняння діаграм видатків 2020 та 2024 років

Оборона. У 2020 році частка видатків на оборону складала лише 7,5% від загальних видатків. У 2024 році цей показник зріс до 46,3%, що свідчить про пріоритетність фінансування оборонних потреб через військову агресію Росії, яка почалася у 2022 році.

Соціальний захист та соціальне забезпечення. Частка видатків знизилася з 21,7% у 2020 році до 11,3% у 2024 році. Це зменшення можна пояснити необхідністю переорієнтації ресурсів на оборону та безпеку.

Громадський порядок, безпека та судова влада. Частка зросла з 10% у 2020 році до 14,2% у 2024 році. Це зростання пов'язане зі збільшенням видатків на забезпечення внутрішньої безпеки та функціонування судової системи в умовах війни.

Економічна діяльність. У 2020 році частка становила 16,5%, але у 2024 році економічна діяльність не входить до основних категорій видатків. Це відображає пріоритетність витрат на національну безпеку, що знижує можливості для інвестування в економіку.

Освіта та охорона здоров'я. Видатки на освіту скоротилися з 15,8% у 2020 році до 7,2% у 2024 році. Охорона здоров'я також зменшилася з 11% до 5%. Це може бути пов'язано зі зменшенням можливостей фінансування соціальних сфер через спрямування ресурсів на військові потреби.

Обслуговування боргу. Частка видатків на обслуговування боргу залишилася на стабільному рівні: 7,6% у 2020 році та 6,7% у 2024 році, що демонструє важливість дотримання боргових зобов'язань навіть у складних умовах.

Порівняння цих діаграм дало змогу проаналізувати, як трансформувалися бюджетні пріоритети під впливом зовнішніх і внутрішніх викликів, а також оцінити, наскільки ці зміни відповідали потребам суспільства та стратегічним цілям держави. Отримані результати є важливими для розуміння тенденцій у розвитку бюджетної системи України та формування пропозицій для подальшого вдосконалення її структури.

Далі було складено лінійний графік, який відображає динаміку змін питомих ваг для кожної категорії видатків Зведеного бюджету України за період з 2020 по 2024 роки (рис.2.7). Цей підхід дозволив візуалізувати, як змінювалася частка кожної статті у загальному обсязі бюджетних витрат у відповідь на зміну економічних, соціальних і політичних умов.

На графіку кожна категорія представлена окремою лінією, що дозволяє простежити тенденції в її питомій вазі протягом аналізованого періоду. Наприклад, для категорії «Оборона» графік демонструє суттєве зростання частки у 2022–2024 роках, що є наслідком військового конфлікту та необхідності фінансування заходів безпеки. Водночас категорія «Освіта» може демонструвати відносну стабільність або навіть незначне зниження через перерозподіл ресурсів на більш критичні потреби. Графік також показує,

як змінювалися витрати на охорону здоров'я, що мали підвищену частку у 2020–2021 роках через пандемію COVID-19, але пізніше знизилися у відсотковому вираженні, поступаючись місцем іншим категоріям. Категорія «Соціальний захист» відзначається певними коливаннями, які можуть бути пов'язані з економічними труднощами населення та відповідними соціальними програмами підтримки.

З динаміки питомих ваг видатків бюджету України 2020-2024 роки наглядно бачимо, що видатки на оборону суттєво зросли з 7.5% у 2020 році до 46.3% у 2024 році. Питома вага видатків на соціальний захист зменшилась із 21.7% у 2020 році до 11.3% у 2024 році. Частка видатків на освіту і охорону здоров'я зменшилась, відображаючи зміну пріоритетів. Видатки на економічну діяльність та житлово-комунальне господарство знизились після пікових показників у 2021 році.

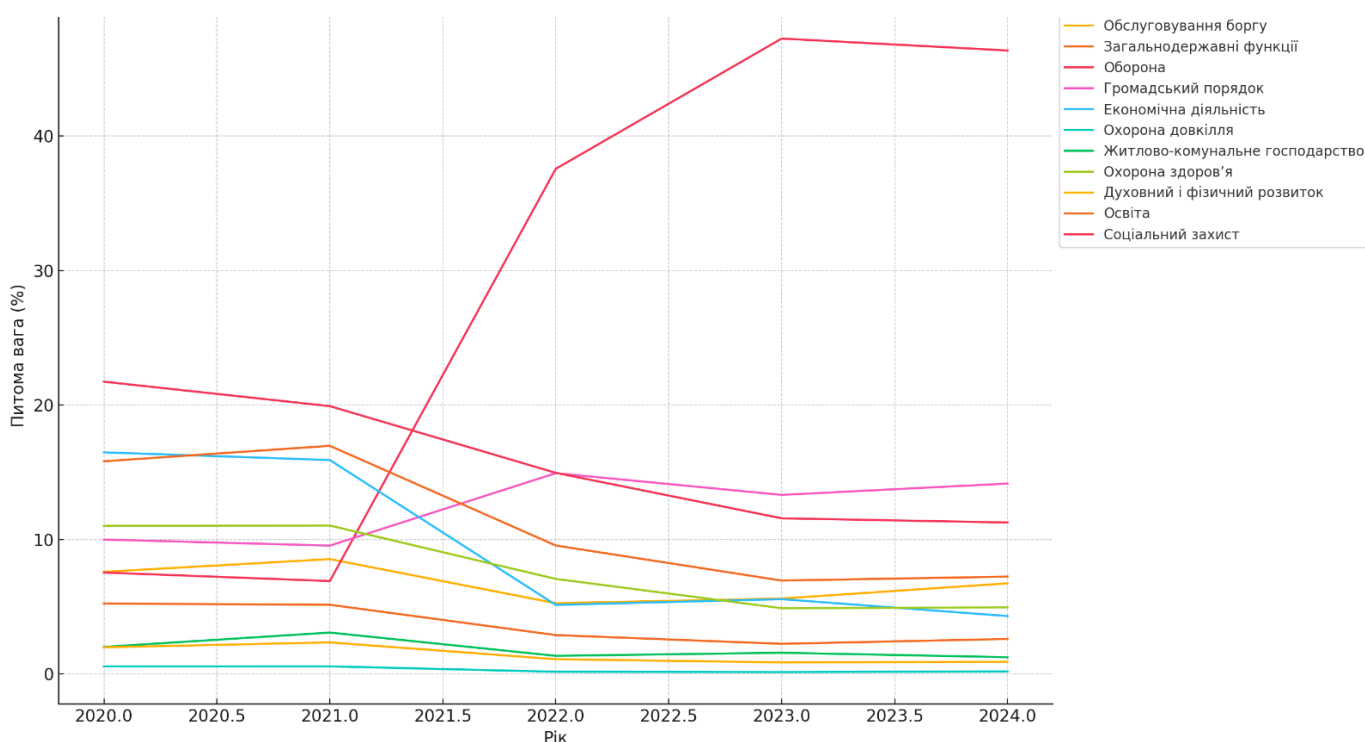


Рис.2.7 Динаміка питомих ваг видатків бюджету України 2020-2024 роки

Примітка. Складено автором [103 - 107]

Такий графік дає змогу не лише оцінити абсолютні зміни у видатках, але й побачити відносну вагу кожної категорії у структурі бюджету. Це сприяє глибшому розумінню пріоритетів держави в умовах змінюваного середовища та допомагає ідентифікувати напрямки, які потребують додаткового фінансування або оптимізації у майбутньому.

З результатів аналізу видатків бюджету України за 2020–2024 роки робимо такі висновки:

Суттєве зростання видатків на оборону. З 2022 року в Україні триває повномасштабна війна, яка потребує значних ресурсів на забезпечення безпеки, закупівлю озброєння, підтримку Збройних Сил та територіальної оборони. Частка видатків на оборону зросла з 7.5% у 2020 році до 46.3% у 2024 році. Це стало найбільшим напрямом витрат державного бюджету, що є обґрунтованим в умовах військових дій.

Зниження частки видатків на соціальний захист. Обмеженість ресурсів бюджету через воєнні дії та падіння економіки змусила уряд перерозподіляти кошти на користь оборонного сектору. При цьому загальна сума соціальних видатків залишалася значною, але їх частка зменшилась через суттєве збільшення загального бюджету. Хоча витрати на соціальний захист зростали номінально, їх відносна частка зменшилась (з 21.7% у 2020 році до 11.3% у 2024 році).

Скорочення витрат на освіту та охорону здоров'я. Попри важливість цих сфер, в умовах війни уряд зосередився на нагальних питаннях виживання, безпеки та відновлення. Бюджети освіти та охорони здоров'я постраждали через переорієнтацію ресурсів. Частка освіти скоротилася з 15.8% у 2020 році до 7.2% у 2024 році, а охорони здоров'я — з 11.0% до 5.0%.

Падіння витрат на економічну діяльність та житлово-комунальне господарство. Через знищення інфраструктури та втрати економіки видатки на економічний розвиток та житлово-комунальне господарство були зменшені. Ресурси спрямовувалися переважно на відновлення критичних об'єктів. Питома вага витрат на ці категорії впала майже вдвічі порівняно з 2020 роком.

Скорочення витрат на духовний та фізичний розвиток. Ця категорія не є першочерговою під час війни, тому її фінансування скоротилося. Частка цих видатків зменшилася з 2.0% у 2020 році до 0.9% у 2024 році.

Постійне навантаження на бюджет через обслуговування державного боргу. Збільшення боргових зобов'язань через міжнародну фінансову допомогу та зростання дефіциту бюджету. Витрати на обслуговування боргу поступово зростали у номінальному вимірі, але залишалися відносно стабільними у відсотках від загального бюджету.

Аналіз бюджетного дефіциту та державного боргу.

Далі було проведено **аналіз бюджетного дефіциту та державного боргу України за 2020–2024 роки**. Цей аналіз дозволив оцінити фінансову стійкість держави в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів, зокрема економічної кризи, військових дій та інфляційного тиску.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій показує, що проблема боргової безпеки України є одним із ключових аспектів економічної стабільності, який активно вивчається в академічних колах, особливо з часів коронакризи. У період воєнного стану це питання стає ще більш актуальним і потребує нових підходів до аналізу та управління державним боргом [86].

Питання боргової безпеки в умовах воєнного конфлікту детально вивчені провідними українськими фахівцями, серед яких Кубах Т.Г., Рябушка Л.Б., Павленко В.В. Значний внесок у вивчення особливостей державного боргу внесли такі науковці, як Ватаманюк-Зелінська У.З., Беда М.С.З., Беда М.С., Гобела В.В., Лєсків Г.З., Фляк В.М. У своїх працях вони аналізують складові державного боргу, його динаміку та вплив на макроекономічні показники [97, 52, 53].

Особливу увагу вони приділяють питанням управління державним боргом з урахуванням ризиків. Цей аспект враховували у своїх дослідженнях такі українські науковці, як Петік Л.О., Козачук О.В., Себестьянович І.С. Їхні праці спрямовані на пошук ефективних механізмів зниження боргового тягаря

та підвищення фінансової стабільності України в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів [101].

Повномасштабна агресія росії проти України створила безпрецедентні виклики для уряду, який змушений оперативно адаптувати державні фінанси до нових умов. Значний обсяг державного боргу суттєво звужує можливості фінансування соціальних потреб та обмежує простір для реалізації ефективної соціальної політики.

Зростання витрат на обслуговування боргових зобов'язань значно скорочує бюджетні ресурси, які могли б бути спрямовані на підтримку вразливих категорій населення, розвиток критичної інфраструктури, модернізацію економіки та впровадження стратегічних ініціатив. У результаті це створює додатковий тиск на державний бюджет, ускладнюючи його збалансування та обмежуючи можливості для довгострокового економічного зростання.

Дослідження бюджетного дефіциту зосереджувалося на визначенні його абсолютних значень і частки у відсотковому відношенні до ВВП, що дозволило виявити, як змінювалася здатність держави фінансувати видатки за рахунок власних доходів. Особлива увага приділялася причинам збільшення дефіциту в окремі роки, таким як зниження доходів бюджету через економічний спад або значне зростання витрат на оборону та соціальну підтримку.

Аналіз державного боргу включав оцінку його динаміки, структури (внутрішнього і зовнішнього боргу) та відношення до ВВП. Це дозволило виявити тенденцію до зростання боргового навантаження, викликану необхідністю фінансувати дефіцит бюджету через залучення кредитних ресурсів. Було також розглянуто вплив валютного курсу на зовнішній борг, що в умовах девальвації гривні призводило до його збільшення в національній валюті.

Результати аналізу бюджетного дефіциту та державного боргу дали змогу оцінити, наскільки ефективно держава використовувала боргові ресурси

для підтримки економіки та які ризики пов'язані зі зростанням боргових зобов'язань у довгостроковій перспективі. Ці висновки є важливими для розробки стратегії зменшення дефіциту, покращення управління боргом і забезпечення фінансової стабільності України.

Нинішня складна ситуація з витратами на обороноздатність, яка значно навантажує державний бюджет, призводить до значного збільшення обсягу боргу. У період військового конфлікту структура боргу зазнає суттєвих змін, зокрема змінюється співвідношення внутрішнього та зовнішнього боргу, що детально відображено в таблиці 2.3.

Ці зміни та зростання боргових зобов'язань створюють додатковий тиск на фінансову систему, ставлячи під загрозу макроекономічну стабільність країни. В умовах війни важливо забезпечити оптимальний баланс між фінансуванням оборонних потреб і підтримкою інших важливих секторів економіки, щоб не допустити негативних наслідків для національної фінансової безпеки в довгостроковій перспективі.

Таблиця 2.3

**Динаміка державного боргу України та бюджетного дефіциту
(2020–2024 рр.), млрд грн**

Рік (млрд грн)	Загальний борг (млрд грн)	Зовнішній борг (млрд грн)	Внутрішній (млрд грн)	Бюджетний дефіцит (млрд грн)
2020	2551,9	1518,9	839,1	224,5
2021	2671,8	1560,2	1111,6	186,9
2022	4071,7	2610,9	1460,7	844,8
2023	5519,5	3862,9	1656,5	1327,7
2024	6413,6	4584,5	1829,1	727,6

Примітка. Створено автором [68 -72]

Аналіз представленої таблиці свідчить про значне зростання державного боргу України протягом 2020–2024 років. Загальний борг збільшився більш

ніж у 2,5 рази, що свідчить про суттєву залежність бюджету від боргового фінансування в умовах економічних потрясінь і військового конфлікту.

Зовнішній борг зростає швидшими темпами, ніж внутрішній. Якщо в 2020 році він становив 1 518,9 млрд грн, то у 2024 році досяг 4 584,5 млрд грн. Це свідчить про значну орієнтацію на міжнародне фінансування, що, з одного боку, забезпечує необхідні кошти, але, з іншого, підвищує залежність від зовнішніх кредиторів і валютних ризиків.

Внутрішній борг також збільшився, проте його темпи зростання є менш стрімкими. У 2020 році він становив 839,1 млрд грн, а в 2024 році зріс до 1 829,1 млрд грн. Це свідчить про обмежені можливості внутрішнього ринку фінансування у порівнянні з міжнародними джерелами. Збільшення внутрішнього боргу може бути пов'язане з випуском облігацій внутрішньої державної позики, які використовуються для фінансування державних витрат, таких як соціальні програми, інфраструктурні проекти та інші сфери.

Бюджетний дефіцит демонструє суттєві коливання. У 2022 році він зріс до 844,8 млрд грн, що в понад 4 рази більше, ніж у 2021 році, а в 2023 році досяг максимального значення в 1 327,7 млрд грн. У 2024 році дефіцит скоротився до 727,6 млрд грн, але залишається значним. Це вказує на високу залежність державного бюджету від позикових коштів, особливо в умовах війни.

Нижче зображена стовпчаста діаграма (рис.2.8) демонструє зміну загального державного боргу, номінального та реального ВВП України протягом 2020-2024 років. Ці показники є важливими індикаторами економічної стабільності та фіскальної стійкості держави, адже співвідношення боргу до ВВП визначає рівень фінансового тиску на державу стосовно її економічної спроможності.

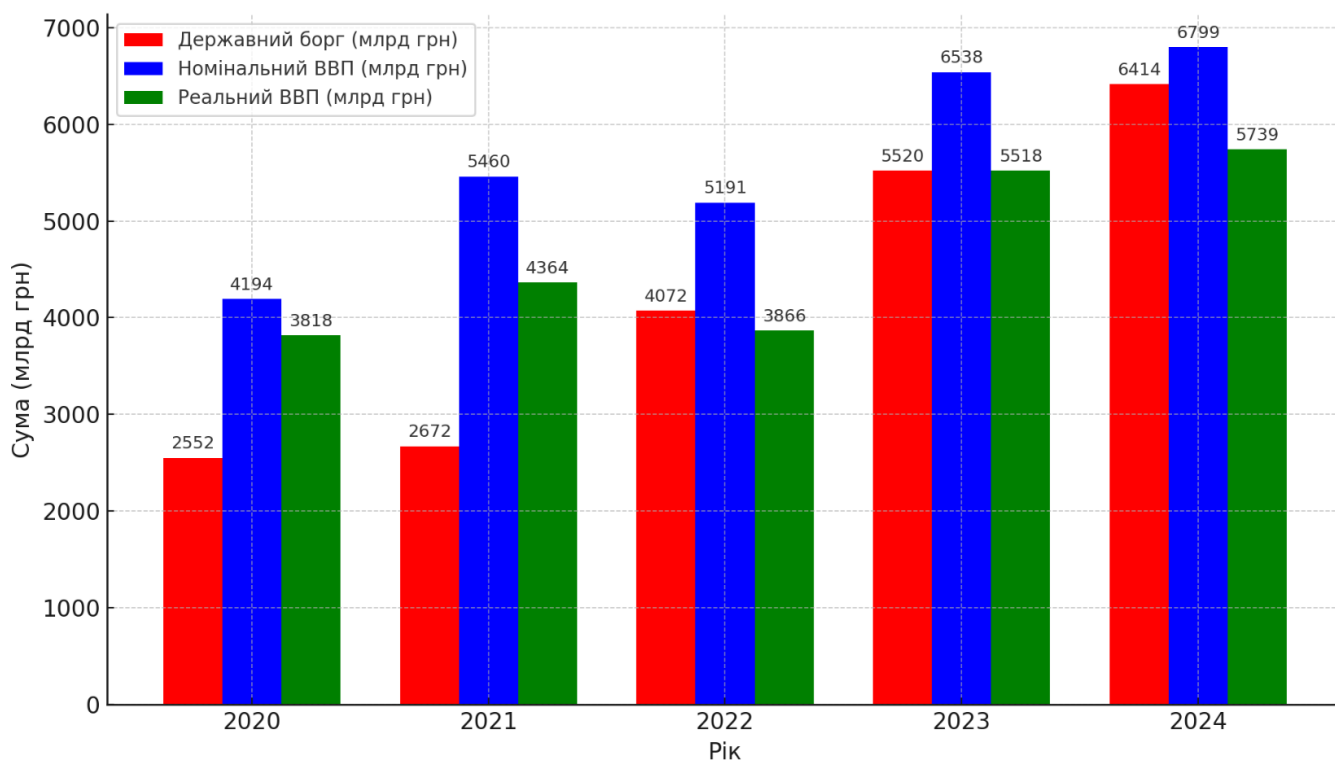


Рис.2.8 Динаміка загального державного боргу і ВВП України 2020-2024 роки

Примітка. Складено автором [74-78, 125]

Аналізуючи діаграму, можна помітити суттєве зростання державного боргу з 2020 по 2024 роки, що відображає вплив як внутрішніх, так і зовнішніх економічних чинників. Водночас номінальний ВВП, після зниження в 2022 році, демонструє позитивну динаміку, що свідчить про поступове відновлення економіки. Реальний ВВП, хоча і менш виражено, також зростає, що вказує на часткове повернення до передкризових рівнів економічної активності.

Співвідношення боргу до ВВП залишається ключовим показником, який визначає здатність уряду обслуговувати свої зобов'язання. Збільшення боргу на фоні зростання ВВП може вказувати на необхідність підвищення ефективності використання залучених коштів, зокрема спрямування їх на розвиток виробничого сектору та стимулювання економічного зростання. Така стратегія дозволить забезпечити стійкість державних фінансів і зменшити ризики боргової кризи в майбутньому.

Лінійна діаграма (рис.2.8) демонструє динаміку загального, зовнішнього та внутрішнього боргу України в період з 2020 по 2024 роки. За цей час загальний борг країни зростає майже щороку, досягнувши свого піку в 2024 році, що є наслідком посилення фінансових зобов'язань держави для підтримки економіки в умовах складних внутрішніх і зовнішніх викликів.

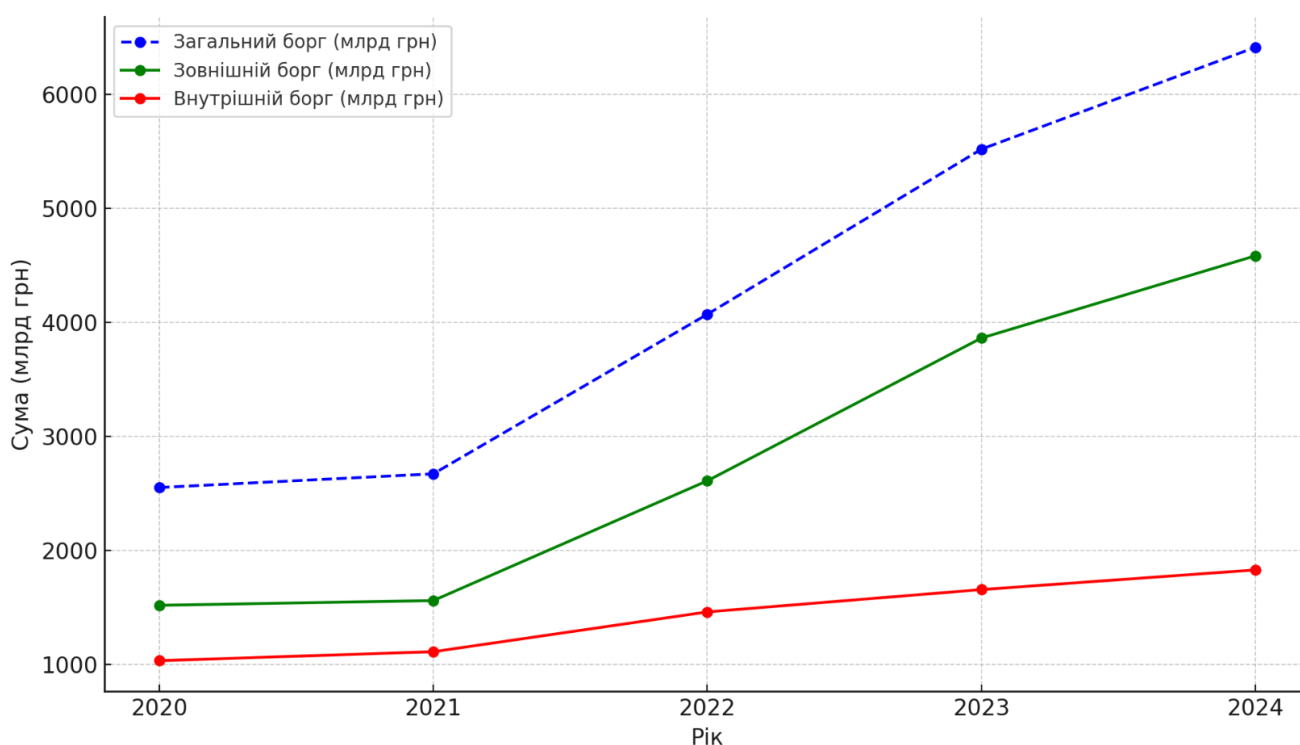


Рис. 2.8 Динаміка зовнішнього та внутрішнього боргу України у 2020-2024 роках.

Примітка. Складено автором [74 - 78]

Особливу увагу привертає значне зростання зовнішнього боргу. З 2020 по 2024 рік його обсяг збільшився більш ніж утричі. Така тенденція може свідчити про активне залучення зовнішніх позик для фінансування дефіциту бюджету, обслуговування попередніх боргів і підтримки макроекономічної стабільності. Водночас внутрішній борг, хоча й зростає, робить це більш стриманими темпами, що може відображати обмежену спроможність внутрішнього ринку капіталу до задоволення фінансових потреб уряду.

Співвідношення зовнішнього і внутрішнього боргу свідчить про значну залежність країни від зовнішніх джерел фінансування. Це підвищує вразливість економіки до коливань на міжнародних фінансових ринках і змін валютного курсу. Проте, якщо ці кошти використовуються ефективно, вони можуть стати драйвером економічного зростання.

Підсумовуючи, спостережуване зростання боргового навантаження, зокрема за рахунок зовнішніх позик, потребує ретельного контролю і ефективного управління. Це дозволить мінімізувати ризики боргової кризи і забезпечити стабільність економічного розвитку в довгостроковій перспективі.

Результати, відображені в динаміці зовнішнього та внутрішнього боргу України за 2020-2024 роки, можна пояснити низкою економічних, політичних та соціальних чинників.

По-перше, значне зростання загального та зовнішнього боргу пов'язане з економічною кризою, спричиненою пандемією COVID-19, яка почалася в 2020 році. У цей період Україна, як і більшість країн світу, зіткнулася з падінням економічної активності, скороченням доходів бюджету та збільшенням видатків на охорону здоров'я, соціальну підтримку і стимулювання економіки. Для фінансування цих потреб уряд активно залучав зовнішні кредити від міжнародних фінансових організацій, таких як МВФ та Світовий банк.

По-друге, війна, що розпочалася в 2022 році, значно посилила навантаження на державний бюджет. Масштабні військові витрати, зниження доходів від податків через скорочення економічної активності, а також необхідність відновлення пошкодженої інфраструктури змусили уряд звертатися до зовнішніх кредиторів. В умовах обмеженості внутрішнього фінансового ринку зовнішні запозичення стали основним джерелом фінансування.

По-третє, більш повільне зростання внутрішнього боргу пояснюється тим, що внутрішній ринок капіталу України обмежений у своїх можливостях.

Банки, інвестори та інші учасники ринку мають обмежену ліквідність і не можуть забезпечити значний обсяг запозичень. До того ж, високі ризики, пов'язані з економічною та політичною нестабільністю, стримують попит на державні облігації з боку внутрішніх інвесторів.

По-четверте, девальвація національної валюти у певні періоди посилювала вартість обслуговування зовнішнього боргу, що сприяло ще більшому зростанню його частки у структурі державного боргу.

Загалом така динаміка відображає складні економічні умови, в яких знаходилася Україна протягом цього періоду. Уряд був змушений шукати фінансові ресурси, щоб підтримувати функціонування економіки та забезпечувати соціальні й оборонні витрати. Ці фактори вплинули на збільшення як загального, так і зовнішнього боргу, залишаючи внутрішній борг менш значущим джерелом фінансування.

Далі була проведена оцінка бюджетного дефіциту, який є ключовим чинником, що впливає на зростання державного боргу. Цей показник відображає дисбаланс між доходами та видатками бюджету і є важливим індикатором фіскальної стійкості країни. Оцінка дефіциту дозволить глибше зрозуміти причини збільшення боргового навантаження, а також перспективи управління державними фінансами в умовах економічних і політичних викликів [51].

Наступний графік (рис.2.9) демонструє динаміку співвідношення бюджетного дефіциту до номінального ВВП України за 2020-2024 роки. Це дозволяє оцінити, наскільки великим є дефіцит бюджету відносно масштабів економіки країни.

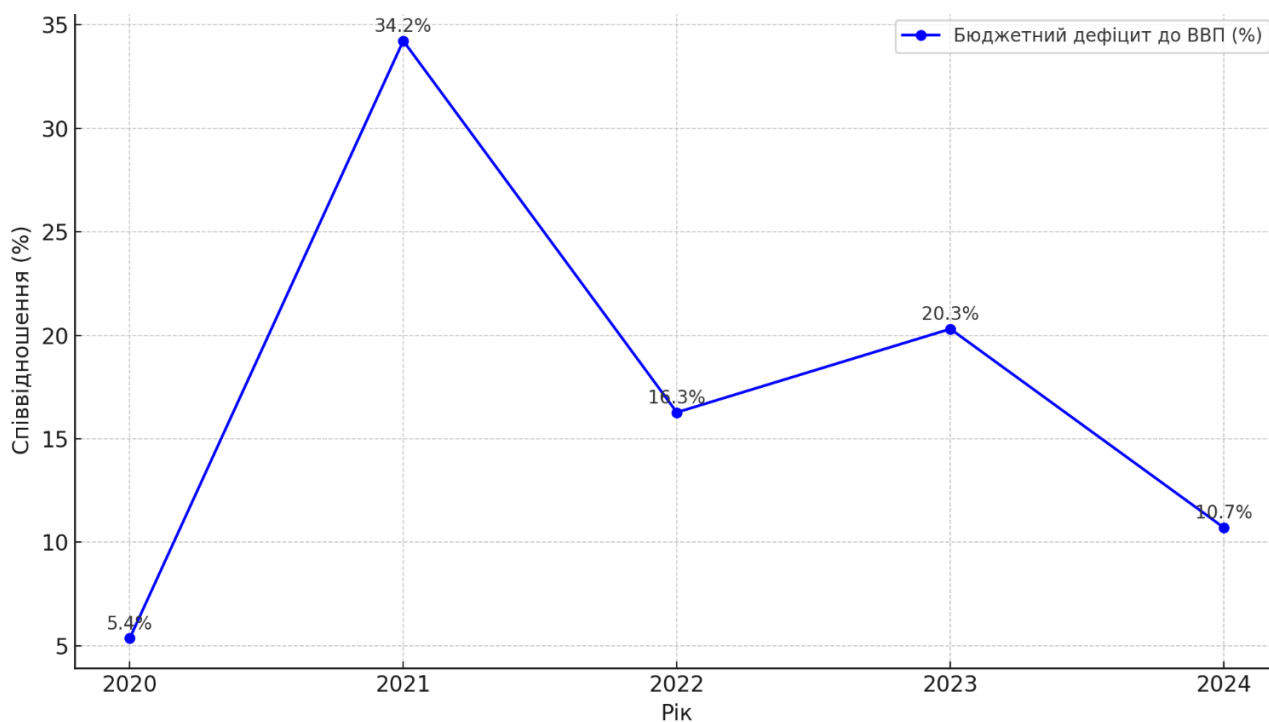


Рис. 2.9 Динаміка співвідношення бюджетного дефіциту до номінального ВВП України за 2020-2024 роки

Примітка. Складено автором [74,-78 , 124]

Графік демонструє значне зростання співвідношення бюджетного дефіциту до номінального ВВП України у період з 2020 по 2024 роки, що свідчить про суттєве посилення фіскального навантаження на економіку.

У 2020 році співвідношення бюджетного дефіциту до ВВП становило близько 5,4%, що є помірним показником для країни в умовах кризи, спричиненої пандемією COVID-19. Цей рівень свідчить про контрольований дефіцит, який дозволив уряду підтримувати економіку в умовах зниження доходів та підвищення видатків.

У 2021 році спостерігається зменшення дефіциту до 3,4%, що може бути пов'язано з відновленням економіки після пандемії та зростанням податкових надходжень. Проте вже у 2022 році показник різко зріс до 16,3%. Це пояснюється початком повномасштабної війни, що суттєво збільшило військові видатки, водночас зменшивши доходи бюджету через зниження економічної активності.

У 2023 році співвідношення дефіциту до ВВП досягло свого піку — понад 20%. Такий високий рівень вказує на критичне навантаження на державні фінанси, зумовлене військовими витратами, відновленням пошкодженої інфраструктури та зниженням податкових надходжень через руйнування підприємств і міграцію населення [59].

У 2024 році спостерігається помітне зниження показника до 10,7%. Це може свідчити про часткове відновлення економіки, зменшення гострої необхідності в надмірних видатках або покращення управління фінансовими ресурсами.

Аналізуючи динаміку, можна зробити висновок, що Україна перебувала у критичному стані, коли значна частка бюджету фінансувалася за рахунок дефіциту. У перспективі важливим завданням стане зменшення цього співвідношення через збільшення доходів бюджету, стимулювання економічного зростання та оптимізацію витрат, щоб знизити ризики боргової кризи.

Наступний графік (рис. 2.10) дозволяє візуально оцінити фінансову динаміку України протягом 2020–2024 років. На ньому видно, як змінювалися доходи, видатки та дефіцит бюджету, що допомагає зрозуміти загальну фінансову стійкість країни.

Графік показує взаємозв'язок між доходами та видатками: наприклад, у роки з найбільшим дефіцитом видатки значно перевищували доходи. Це наочно ілюструє, які роки були особливо важкими з точки зору бюджетного балансування.

Завдяки цьому графіку можна визначити ключові тренди: наприклад, швидке зростання видатків у 2022 та 2023 роках, яке супроводжувалося рекордними дефіцитами. Також видно, що у 2024 році передбачено зменшення дефіциту порівняно з попереднім роком, що може свідчити про покращення ситуації або зміну пріоритетів.

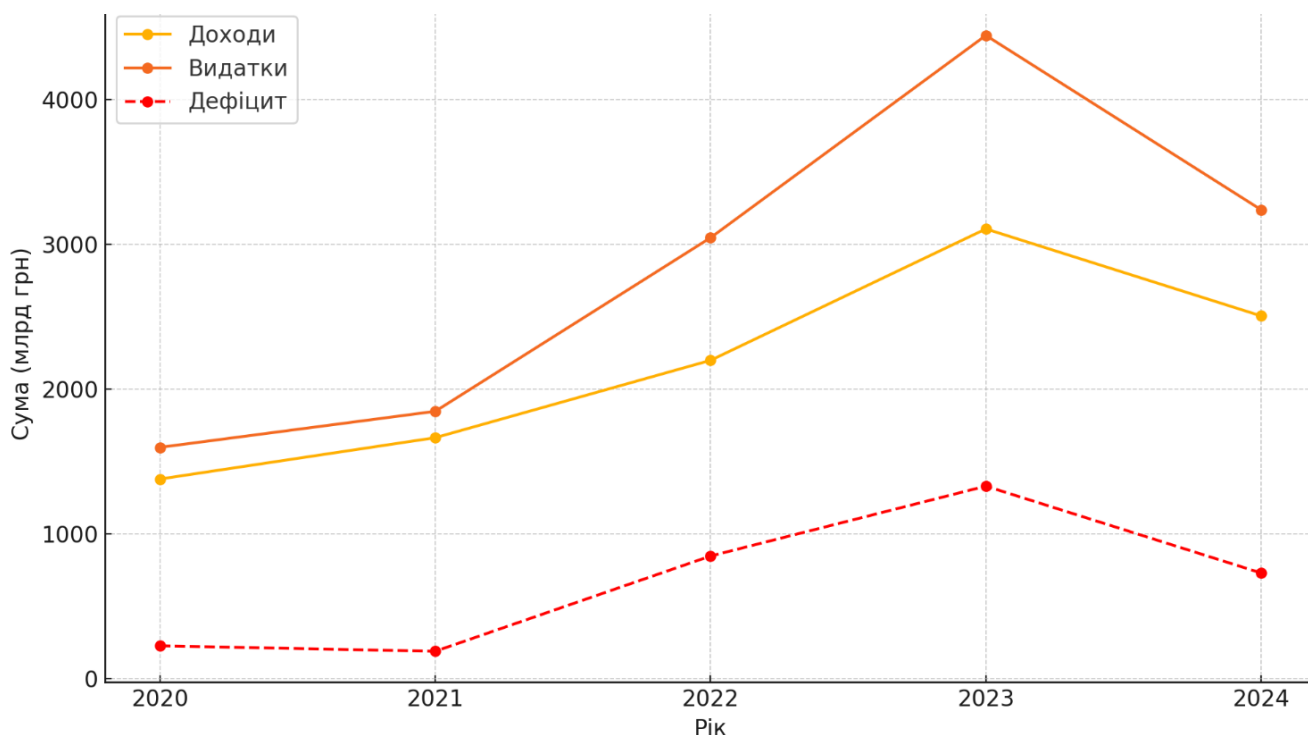


Рис. 2.10 Порівняння доходів, видатків і дефіциту бюджету України
2020-2024 роки

Примітка. Складено автором [74-78]

Такий аналіз допомагає урядам, економістам та громадськості ухвалювати більш обґрунтовані рішення щодо управління фінансами, планування майбутніх витрат і формування політики щодо скорочення дефіциту.

Аналізуючи графік, можна побачити, що ключовими факторами, які вплинули на доходи, видатки та дефіцит бюджету України в період 2020–2024 років, є як внутрішні економічні процеси, так і зовнішні події.

У 2020 році вплив пандемії COVID-19 значно позначився на економіці. Доходи залишилися відносно стабільними, але видатки зросли через необхідність фінансування медичної системи, соціальних програм та стимулювання економіки. Це призвело до збільшення дефіциту бюджету.

У 2021 році економічна активність частково відновилася, що сприяло зростанню доходів. Однак видатки продовжували зростати, оскільки

залишалася потреба в підтримці соціальних та інфраструктурних проєктів. Дефіцит зменшився, але залишався суттєвим.

У 2022 році початок повномасштабної війни спричинив різке збільшення видатків, пов'язаних із фінансуванням оборони, гуманітарною допомогою та відновленням критичної інфраструктури. Хоча доходи зросли через мобілізацію податкових надходжень та міжнародну допомогу, вони не змогли компенсувати колосальні видатки, що призвело до рекордного дефіциту.

У 2023 році видатки залишилися на високому рівні через продовження військових дій і потребу в підтримці економіки під час війни. Доходи також зросли, що частково пояснюється зовнішньою допомогою та адаптацією економіки до нових умов. Однак дефіцит досяг свого піку через величезний розрив між доходами та видатками.

У 2024 році, згідно з прогнозами, дефіцит скоротився, що може свідчити про певну стабілізацію ситуації. Зменшення видатків і зростання доходів можуть бути результатом активізації економіки, кращого адміністрування податків та поступового зниження витрат, пов'язаних із надзвичайними обставинами. Водночас залишається високий рівень залежності від зовнішньої допомоги.

Наступний графік (рис.2.11) демонструє чіткий взаємозв'язок між рівнем інфляції та девальвацією гривні протягом 2020–2024 років. Інфляція та падіння курсу національної валюти є типовими явищами для економіки, що переживає кризові періоди, зокрема війни, пандемії чи економічних потрясінь. Пікове зростання інфляції у 2022 році пояснюється високими витратами на імпорт, зниженням обсягів виробництва в країні та тиском на гривню через значні бюджетні витрати.

Девальвація гривні була викликана як економічними, так і політичними чинниками, включаючи відтік капіталу та нестабільність фінансових ринків. У 2023–2024 роках інфляція та курс гривні стабілізувалися завдяки підтримці від МВФ, ЄС та інших міжнародних партнерів [108].

Результати, показані на графіку, мають декілька ключових причин, що стосуються як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, які впливали на економіку України протягом 2020–2024 років.

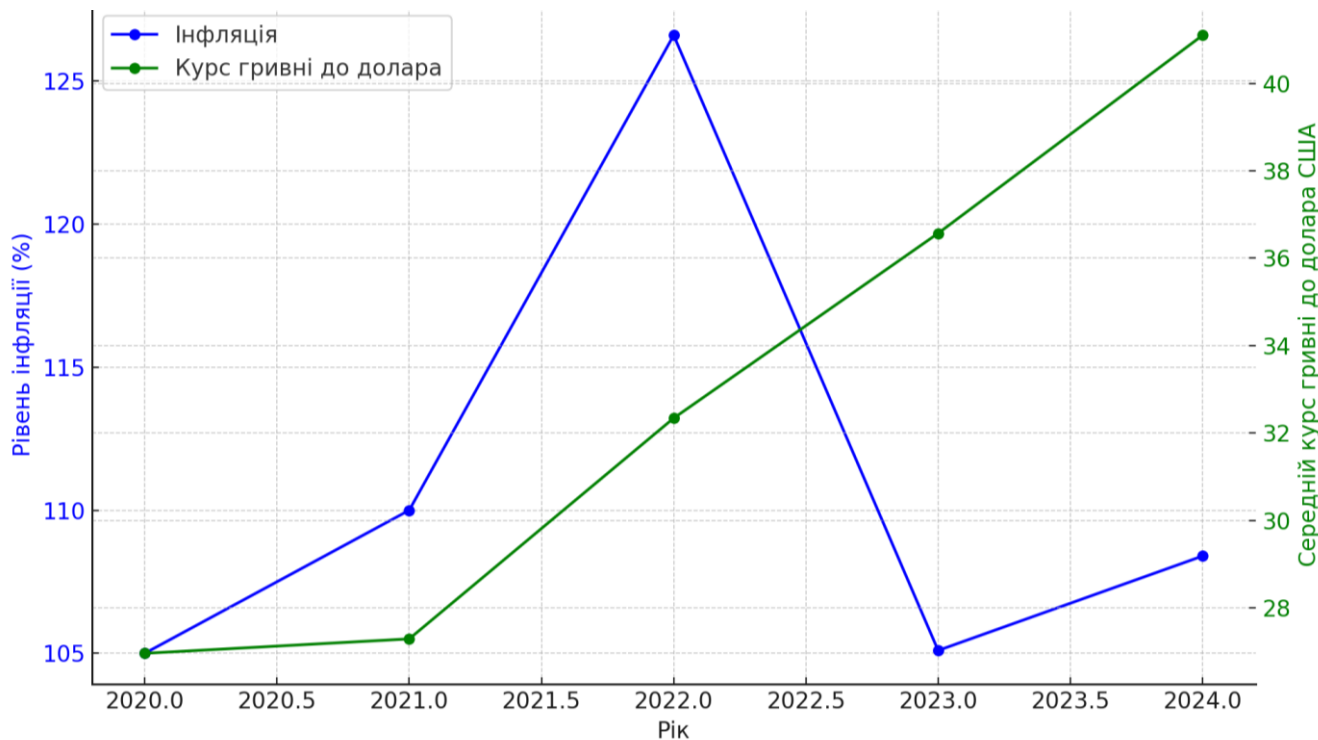


Рис.2.11 Аналіз інфляції та девальвації гривні 2020-2024 роки

Примітка. Складено автором [55, 54]

У 2020 році відносна стабільність курсу гривні та помірні інфляція (105%) пояснюються збереженням контролю над грошово-кредитною політикою, хоча пандемія COVID-19 створила суттєвий тиск на економіку. Обмеження економічної активності та зниження попиту стримували інфляцію, а достатні валютні резерви НБУ допомагали зберегти стабільність курсу.

У 2021 році інфляція прискорилося до 110% через відновлення економічної активності після пандемії. Зростання світових цін на енергоносії, логістичні проблеми та збільшення витрат на імпорт також підштовхнули інфляцію вгору. Девальвація гривні була незначною (до 27,29 грн/дол.), оскільки державі вдалося втримати валютний ринок під контролем.

У 2022 році повномасштабне вторгнення Росії призвело до різкого економічного шоку. Інфляція досягла 126,6% через зростання витрат на товари та послуги, зруйновану інфраструктуру, дефіцит енергоносіїв та скорочення виробництва. Девальвація гривні до 32,34 грн/дол. була спричинена високим попитом на валюту, втратою частини валютних резервів і необхідністю фінансування значних бюджетних видатків.

У 2023 році інфляція знизилася до 105,1% завдяки адаптації економіки до умов війни, зниженню споживчого попиту та активному регулюванню цін державою. Водночас курс гривні зріс до 36,57 грн/дол. через збереження високого попиту на валюту, великий дефіцит бюджету та значну залежність від імпортованих товарів.

У 2024 році прогнозується помірне зростання інфляції до 108,4% і подальша девальвація гривні до 41,10 грн/дол. Ці показники зумовлені триваючим впливом війни, необхідністю фінансування відновлення інфраструктури та підтримки соціальних програм. Залежність від імпортованих енергоносіїв і товарів, а також потреба у валюті для обслуговування міжнародної допомоги продовжують чинити тиск на національну валюту.

Отримані результати є наслідком поєднання війни, глобальних економічних криз, порушення ланцюгів постачання та внутрішніх економічних викликів. Це підкреслює важливість скоординованих дій для забезпечення стабільності та поступового відновлення економіки.

Основні фактори впливу бюджетної політики

Основні фактори, що впливають на бюджетну політику держави, є комплексними та взаємопов'язаними. Їх вплив визначається як внутрішніми, так і зовнішніми обставинами, які формують економічне середовище, соціальні потреби та фінансову стабільність країни.

Внутрішні фактори є одними з ключових у формуванні бюджетної політики. Економічна динаміка країни, зокрема темпи зростання ВВП, рівень промислового виробництва та загальна продуктивність економіки, визначають обсяги надходжень до державного бюджету. У країнах із високим рівнем

економічного зростання зазвичай спостерігається збільшення доходів бюджету через розширення бази оподаткування, зростання споживання та експорту. Водночас у кризових умовах, таких як економічний спад або війна, надходження суттєво скорочуються, що ускладнює балансування бюджету [30].

Фіскальна політика уряду також є значущим фактором впливу. Політика оподаткування, ставки податків і механізми адміністрування мають прямий вплив на доходи бюджету. Наприклад, зниження податків для стимулювання бізнесу може зменшити короткострокові доходи, але водночас сприяти економічному зростанню в довгостроковій перспективі. Також важливою є ефективність використання бюджетних коштів: прозоре та цільове фінансування проєктів зменшує ризик марнотратства й корупції.

Соціальна політика визначає витратну частину бюджету. Уряд змушений балансувати між необхідністю фінансування соціальних програм, таких як охорона здоров'я, освіта, пенсійне забезпечення, та здатністю економіки забезпечувати такі витрати. Зростання потреб населення, особливо в умовах кризи або війни, значно збільшує навантаження на бюджет. Потреба в субсидіях, допомозі незахищеним верствам населення та фінансуванні надзвичайних заходів також впливає на бюджетну політику [80].

Зовнішні фактори не менш вагомі для бюджетної політики. Світові економічні тренди, включаючи ціни на сировинні товари, рівень інфляції в глобальному масштабі, коливання валютних курсів і стан міжнародних фінансових ринків, впливають на доходи та витрати держави. У країнах, що залежать від експорту ресурсів, падіння цін на ці ресурси може значно скоротити надходження до бюджету. Також міжнародна підтримка у вигляді кредитів або грантів може тимчасово збільшити фінансові можливості держави, але водночас створити додаткові боргові зобов'язання [85].

Політичні фактори мають вирішальне значення, особливо в країнах із нестабільною політичною системою. Часті зміни уряду або конфлікти між гілками влади можуть ускладнювати процес формування бюджету,

впровадження реформ або контроль за витратами. У воєнний час, як це спостерігається в Україні, бюджетна політика набуває надзвичайного характеру, де пріоритетами стають оборона, підтримка військових, відновлення інфраструктури та забезпечення базових соціальних потреб населення.

Важливим фактором є також рівень інфляції та девальвації національної валюти. Висока інфляція зменшує купівельну спроможність населення та впливає на реальні доходи бюджету. Девальвація валюти збільшує вартість імпортованих товарів і обслуговування зовнішнього боргу, що створює додатковий тиск на видатки бюджету. Водночас кероване стримування інфляції може стабілізувати економіку та допомогти відновити довіру інвесторів [99].

Військові дії мають прямий і потужний вплив на бюджетну політику, як це видно в Україні. Пріоритетне фінансування оборонного сектора, гуманітарних програм, а також відновлення критичної інфраструктури суттєво збільшує видатки. Однак зменшення економічної активності, руйнування підприємств та інфраструктури скорочує надходження, що створює глибокий бюджетний дефіцит.

Отже, бюджетна політика формується під впливом багатьох взаємопов'язаних факторів. Ефективне управління нею вимагає від уряду гнучкості, здатності швидко реагувати на виклики, а також довгострокового бачення для збереження фінансової стабільності та стимулювання розвитку економіки.

2.3. Аналіз сучасних трендів бюджетної політики України

Даний розділ присвячений вивченню ключових змін і тенденцій, які визначають напрями державної фінансової політики в умовах сучасних викликів. Війна, економічна криза та необхідність відновлення країни створили безпрецедентний тиск на бюджетну систему, змусивши уряд змінювати пріоритети та адаптувати механізми управління фінансами. У

цьому контексті важливо проаналізувати актуальні виклики, фінансові інструменти, основні напрями витрат та роль міжнародної підтримки. Оцінка цих аспектів дозволяє не лише зрозуміти поточний стан бюджетної політики, але й сформулювати рекомендації для її вдосконалення в умовах повоєнного відновлення.

Актуальні виклики

Сучасні виклики бюджетної політики України значною мірою зумовлені впливом війни, яка створила безпрецедентний тиск на фінансову систему держави. Одним із ключових викликів є значне зменшення доходів бюджету через падіння економічної активності, втрату підприємств, скорочення експорту та окупацію частини територій. Це призводить до нестачі коштів для фінансування навіть базових державних потреб.

Паралельно з цим відбувається стрімке зростання видатків. Основна частина бюджетних ресурсів спрямовується на оборону, забезпечення Збройних сил України та гуманітарну допомогу населенню. Додатково збільшуються витрати на соціальний захист, зокрема на підтримку внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від війни, а також на відновлення критичної інфраструктури, зруйнованої через бойові дії [67].

Ще одним викликом є зростання бюджетного дефіциту, що потребує активного залучення зовнішнього фінансування. Україна суттєво залежить від міжнародної допомоги та кредитів, але це створює ризики збільшення державного боргу. Водночас доступ до зовнішніх ринків капіталу ускладнений через високі ризики інвестування в країну, яка перебуває у стані війни.

Додатково виникає проблема ефективності управління фінансовими ресурсами. Зростає потреба в підвищенні прозорості бюджетного процесу, мінімізації корупції та оптимізації видатків. Виклики також пов'язані зі зміною пріоритетів бюджетної політики, яка має бути спрямована на швидке відновлення економіки після війни, підтримку найбільш постраждалих галузей і забезпечення соціальної справедливості.

Інфляція та девальвація національної валюти додають фінансової нестабільності, ускладнюючи планування та виконання бюджету. Усе це ставить перед Україною завдання розробки адаптивної, кризостійкої бюджетної політики, здатної одночасно вирішувати нагальні проблеми та закладати фундамент для повоєнного відновлення.

Фінансування дефіциту

Фінансування дефіциту бюджету України у 2023 році стало критичним питанням через його значний розмір — близько 1,33 трлн грн. Основними джерелами фінансування виступали міжнародна фінансова допомога, внутрішні запозичення та гранти [114].

У 2023 році Україна отримала значну частку коштів від Європейського Союзу у вигляді макрофінансової допомоги (\$17,9 млрд), а також гранти від США (\$10,9 млрд). Важливу роль зіграли кредити від МВФ, Канади, Японії та інших партнерів, які разом забезпечили значну частину фінансування. Загалом, міжнародна підтримка становила 83% від запланованих зовнішніх надходжень [109].

Для внутрішнього фінансування активно використовувалися облігації внутрішньої державної позики (ОВДП), які забезпечили \$14,7 млрд у 2023 році. Попри зусилля, більшість дефіциту покривається через кредити, що посилює боргове навантаження, хоча частка грантів (30%) допомагає уникати додаткового боргу.

Ці фінансові механізми є ключовими для стабільного функціонування економіки під час війни та забезпечення соціальних і оборонних витрат. Однак дефіцит на 2024 рік прогнозується ще більшим — до 1,6 трлн грн, що робить питання фінансування стратегічним викликом для уряду.

Пріоритети витрат

Пріоритети витрат державного бюджету України 2023 року зосереджуються на фінансуванні оборони, соціального захисту, охорони здоров'я та освіти. Значна частина коштів направляється на підтримку Збройних Сил України, включаючи придбання зброї, логістику та виплати

військовим. На оборону виділено близько 50% бюджету, що є критично важливим під час війни [45].

Соціальні видатки також залишаються важливими. Уряд забезпечує пенсійні виплати, допомогу внутрішньо переміщеним особам, компенсації за втрачене житло та підтримку вразливих верств населення. Для покращення умов переселенців розроблено окремі програми фінансування, такі як надання житла чи субсидії.

Сектор охорони здоров'я отримав додаткові ресурси для відновлення медичних закладів, закупівлі медикаментів і впровадження реформ у системі медичного страхування. Також фінансуються відбудова зруйнованих шкіл і дитячих садків, а освітній сектор спрямований на цифровізацію та інтеграцію нових програм.

Ці видатки обумовлені як безпековими, так і соціально-економічними викликами, спричиненими війною, і спрямовані на збереження людського капіталу та стійкість країни.

Реформи управління

Реформи управління бюджетною політикою України зосереджені на підвищенні прозорості, ефективності використання коштів та впровадженні сучасних інструментів. У 2023 році уряд активізував цифровізацію бюджетних процесів через платформи на кшталт «Єдиний портал використання публічних коштів», що дозволяє громадянам моніторити витрати держави в режимі реального часу. Це сприяє боротьбі з корупцією та підвищенню довіри до державних інституцій.

Особлива увага приділяється децентралізації, яка забезпечує громади додатковими фінансовими ресурсами. Наприклад, у рамках проєкту USAID «ГОВЕРЛА» проводиться моніторинг бюджетів громад та надається підтримка в управлінні ресурсами, що особливо важливо в умовах війни. Уряд також впровадив механізм додаткової дотації для громад на деокупованих територіях, зокрема на соціальні потреби та інфраструктурні відновлення, загальною сумою 24 млрд грн у 2023 році [102].

У системі управління також були ініційовані реформи внутрішнього контролю та аудиту для забезпечення цільового використання коштів. Увага до цих змін обумовлена не лише внутрішніми викликами, але й вимогами міжнародних партнерів, які надають значну фінансову підтримку, зокрема на соціальні та військові потреби України.

Децентралізація

Україна активно впроваджує децентралізацію, яка стала важливим інструментом підвищення фінансової самостійності місцевих громад навіть під час війни. Основні досягнення включають збільшення частки доходів місцевих бюджетів до 25% від зведеного бюджету. Місцеві громади демонструють стійкість, відновлюючи надходження після падіння 2022 року, зокрема завдяки впровадженню ефективних управлінських рішень та фінансовій автономії. Наприклад, у 2023 році громади отримали значні трансферти, спрямовані на підтримку деокупованих територій, що склали 24 млрд грн, із врахуванням кількості ВПО та місцевих потреб [46].

Також у рамках децентралізації громадам надається методологічна підтримка через міжнародні проекти, такі як USAID «ГОВЕРЛА». Це включає тренінги з управління фінансами, роз'яснення законодавчих змін та допомогу у впровадженні нових фінансових механізмів [89].

Проте виклики залишаються значними: війна збільшила навантаження на бюджети громад, зокрема через вилучення військового ПДФО з місцевих бюджетів, що знизило доходи окремих територій наприкінці 2023 року [87].

Євроінтеграція

Євроінтеграція є ключовим напрямом розвитку України, особливо в контексті сучасних реформ та викликів, що постали перед країною через війну.

Після отримання статусу кандидата на вступ до ЄС у червні 2022 року Україна активно виконує євроінтеграційні завдання. Одним із важливих кроків є адаптація національного законодавства до європейських стандартів, яка регламентується Угодою про асоціацію. Наприклад, ухвалено закони про судову реформу та антикорупційні заходи, що є частиною виконання

рекомендацій Єврокомісії для відкриття переговорів про вступ. У листопаді 2023 року Єврокомісія позитивно оцінила прогрес, рекомендувавши почати переговори про членство [60,93]

Також значний акцент зроблено на реформуванні управління, зокрема в сфері децентралізації, яка отримала високу оцінку від ЄС. Успішно завершено укрупнення громад, а місцеві бюджети отримують значну частину податків, що сприяє розвитку регіонів навіть під час війни [17].

Україна активно інтегрується у внутрішній ринок ЄС, розвиваючи співпрацю в торгівлі, енергетиці та цифрових технологіях. Наприклад, 2023 року було розширено доступ української продукції до європейських ринків, що посилює економічну стійкість країни у воєнний час [121].

Стабільність

Стабільність бюджетної політики України в умовах війни є ключовим викликом, зумовленим необхідністю підтримувати економічну життєздатність і забезпечувати фінансування основних державних потреб. У 2023 році Міністерство фінансів України активно працювало над збереженням макрофінансової стабільності через прозоре управління держборгом, оптимізацію видатків і ефективне залучення міжнародної допомоги. Наприклад, державний бюджет на 2023 рік забезпечив фінансування оборонного сектору в обсязі понад 1 трлн грн, що стало основним напрямом видатків для стабілізації країни в умовах війни [94]

Національний банк також відіграв важливу роль у стабілізації фінансової системи, підтримуючи валютний ринок і знижуючи обсяги інтервенцій, що сприяло стабільності обмінного курсу. Водночас банки вдосконалювали депозитні програми, збільшуючи частку строкових вкладів, що зміцнює їхню ліквідність і довіру населення [91].

Окрім цього, міжнародна допомога, зокрема кредити й гранти, допомагає підтримувати дефіцит бюджету в межах допустимого рівня. Прогнозований дефіцит на 2023 рік становив 20,6% ВВП, але його покриття значною мірою залежало від фінансової підтримки західних партнерів [65].

Залучення інвестицій

Залучення інвестицій є одним із ключових напрямків для економічного розвитку України, особливо в умовах повоєнного відновлення. У 2023 році обсяг іноземних інвестицій досяг \$4,25 млрд, що перевищує показники попередніх років. Серед найбільших інвесторів – Bayer, яка планує вкласти €60 млн у виробництво насіння, турецька Baykar інвестує \$100 млн у завод із виробництва безпілотників, а Carlsberg інвестує 2 млрд грн у розвиток бізнесу в Україні.

Окрім цього, уряд створив платформу Advantage Ukraine, що містить понад 500 інвестиційних проєктів, які охоплюють енергетику, логістику, фармацевтику та інші галузі. Також під час конференцій, зокрема у Берліні, було представлено 95 масштабних проєктів на суму понад \$27 млрд для залучення міжнародного фінансування.

Україна працює над подоланням інвестиційних бар'єрів, зокрема через вдосконалення правового поля та забезпечення захисту інвестицій, зокрема страхування воєнних ризиків за підтримки міжнародних організацій [64,88]

Загальний аналіз сучасних трендів бюджетної політики України показує, що країна переживає серйозні виклики, пов'язані з війною, але активно адаптується до нових економічних реалій. В умовах фінансових труднощів уряд робить ставку на залучення міжнародної допомоги для покриття бюджетного дефіциту, що забезпечує основну частину витрат на оборону та соціальні програми. Серед важливих пріоритетів є збереження стабільності економіки, забезпечення соціальних виплат, підтримка відновлення інфраструктури та стимулювання економічного розвитку через реформи в управлінні.

Процес децентралізації та євроінтеграція також займають важливе місце, оскільки сприяють розвитку місцевих громад, підвищенню ефективності управлінських структур і покращенню бізнес-клімату. Інвестиції залишаються важливим двигуном відновлення економіки, зокрема через

створення платформ для іноземних інвесторів та підтримку від міжнародних організацій.

Незважаючи на низку труднощів, зокрема високий рівень боргу та зменшення внутрішніх доходів, Україна демонструє стійкість і продовжує стратегічно адаптувати свою політику, зберігаючи орієнтацію на довгострокове відновлення економіки та інтеграцію в європейський простір.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1. Аналіз зарубіжного досвіду реалізації бюджетної політики

Розглянемо ключові принципи та практики бюджетної політики, які використовуються в інших країнах, зокрема в контексті кризових ситуацій та відновлення після воєнних конфліктів чи економічних криз. Оскільки країни, що переживають війни або серйозні економічні труднощі, мають подібні виклики, досвід таких країн може бути корисним для розробки ефективної бюджетної політики в Україні.

Особливу увагу слід приділити аналізу бюджетних стратегій країн Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки та країн, що переживають перехідні процеси. Ці країни реалізують ефективні механізми бюджетного управління, що дозволяє їм стабілізувати економіку, забезпечити соціальну підтримку та стимулювати економічний розвиток у складних умовах.

Важливими аспектами є використання інструментів фінансування дефіциту бюджету, таких як позики, гранти та міжнародні кредити, а також системи податкової політики, що допомагають зберегти економічну стійкість. Наприклад, досвід Німеччини в управлінні державним боргом, що включає запровадження «правила боргу», може бути цікавим для України, оскільки це дозволяє стримувати зростання державних витрат при одночасному забезпеченні економічної стабільності.

Також варто звернути увагу на процеси децентралізації, які реалізовані в різних країнах, і їхній вплив на місцеві бюджети та фінансування соціальних програм. Практика, що успішно застосовується в країнах, як Франція чи Великобританія, може дати важливі уроки щодо розподілу фінансових ресурсів між центральним урядом та місцевими органами влади, що особливо актуально для України в умовах її відновлення після війни.

Цей розділ дозволить систематизувати досвід інших країн, порівняти різні підходи до управління бюджетом і зробити висновки, які можуть бути

корисними для подальшого розвитку бюджетної політики України в умовах відновлення після війни та інтеграції в європейське економічне середовище.

Бюджетне планування в країнах Європейського Союзу має кілька важливих особливостей. Країни ЄС повинні дотримуватись правил бюджетної дисципліни, визначених у Пакті стабільності та зростання, який встановлює максимальні ліміти для дефіциту бюджету (не більше ніж 3% від ВВП) та державного боргу (не більше ніж 60% від ВВП). Це дозволяє забезпечити макроекономічну стабільність і запобігати надмірному борговому навантаженню [119].

ЄС використовує механізми для забезпечення фіскальної відповідальності через зобов'язання досягати збалансованих бюджетів у довгостроковій перспективі. Прикладом є Фінляндія, яка з 1990-х років успішно впроваджує політику зменшення дефіциту та державного боргу через обмеження державних витрат.

Для пом'якшення впливу економічних криз, таких як рецесії, ЄС дозволяє країнам здійснювати тимчасові бюджетні відхилення, але з обов'язковими заходами фіскальної корекції після відновлення економіки. Це було видно під час фінансової кризи 2008 року, коли країни ЄС збільшили витрати на підтримку економік, але пізніше знову вжили заходів для скорочення дефіциту [10].

У розвинених країнах для управління бюджетним дефіцитом використовуються різноманітні системи, що включають як жорстке бюджетне планування, так і гнучкість у реагуванні на економічні зміни.

У країнах, таких як Німеччина та Сполучені Штати Америки, дефіцит контролюється через цільове бюджетування та середньострокове планування. Програмно-цільовий метод дозволяє чітко визначити цілі державних програм і встановити ліміти витрат для кожної програми на кілька років наперед. У Німеччині є концепція *Schuldenbremse* (фіскальний «гальмівний механізм»), згідно з якою бюджетний дефіцит не може перевищувати 0,35% ВВП у часи економічного зростання, а в разі кризових ситуацій обмеження можуть бути

тимчасово скасовані. У США дефіцит бюджету зростав під час економічних криз, наприклад, під час пандемії COVID-19. Проте, завдяки гнучкій фіскальній політиці, країна змогла швидко реагувати на зміни економічної ситуації через розширення бюджету за допомогою стимулюючих пакетів і збільшення боргу [22].

Середньострокове бюджетне планування є важливим елементом бюджетної політики в багатьох країнах, оскільки воно дозволяє урядам ефективно розподіляти ресурси на довший період, ніж звичайний річний бюджет.

- Уряд Австралії застосовує середньострокове бюджетне планування для забезпечення стабільності фіскальної політики. Кожні чотири роки розробляється бюджетна перспектива, в якій визначаються пріоритети і цілі економічної політики, що дозволяє уряду більш чітко планувати фінансування на найближчі роки [9].

- Норвегія також використовує середньострокові плани для досягнення фіскальної стабільності. Завдяки стабільним доходам від нафти, країна має фіскальну стратегію, яка дозволяє планувати витрати на кілька років наперед, з одночасним обмеженням бюджетного дефіциту [33].

- У рамках ЄС країни-члени зобов'язані подавати середньострокові бюджетні плани, що охоплюють період 3-5 років, для забезпечення фіскальної дисципліни та планування економічних рефлексій у разі коливань у макроекономічних умовах [18].

Інтеграція принципів сталого розвитку у бюджетну політику є важливим кроком до забезпечення економічної, соціальної та екологічної стійкості на майбутнє.

- Швеція є одним із лідерів у інтеграції сталого розвитку в бюджет. Програма «Зеленого бюджету» передбачає, що уряд країни включає оцінку впливу на довкілля у процес бюджетного планування. Це допомагає визначити, які бюджетні заходи сприятимуть досягненню цілей сталого

розвитку, таких як зменшення викидів CO₂ та інвестиції в екологічні технології [13].

- У Німеччині застосовується концепція «зеленого фінансування» в рамках національного бюджету, що передбачає спрямування державних коштів на підтримку ініціатив, які сприяють сталому розвитку, включаючи перехід до відновлюваних джерел енергії та енергоефективність [12].

- Франція активно інтегрує принципи сталого розвитку в державне фінансування через фінансування зелених облігацій. Це дозволяє уряду спрямовувати частину державних запозичень на проєкти, пов'язані з екологічною стійкістю та адаптацією до змін клімату [66].

Гендерне бюджетування передбачає врахування гендерної рівності при плануванні державних витрат та доходів, що дозволяє забезпечити рівні можливості для всіх соціальних груп [82].

- Іспанія є однією з країн, що активно впроваджує гендерне бюджетування. В уряді визначено окремі цілі та індикатори для забезпечення гендерної рівності в освіті, охороні здоров'я та соціальному забезпеченні. Кожен річний бюджет супроводжується гендерною оцінкою, яка визначає, як урядові витрати впливають на жінок та чоловіків [79].

- Австралія також використовує механізм гендерного бюджетування для забезпечення рівного доступу жінок до економічних можливостей. Наприклад, в Австралії визначено, що частина державних витрат повинна йти на програми підтримки жінок у бізнесі, надання рівних можливостей у сфері зайнятості та здоров'я [82].

- У Канаді створена система, де кожен державний проєкт оцінюється на предмет впливу на різні групи населення з акцентом на жінок і меншин, що дозволяє краще спрямовувати фінансування на підвищення соціальної рівності [82].

Зарубіжний досвід бюджетної політики є надзвичайно корисним для України в її поточних умовах, оскільки дає можливість впроваджувати ефективні практики управління бюджетом, які дозволяють забезпечити

стабільність економіки навіть у складних ситуаціях. Бюджетна дисципліна, закріплена в Пакті стабільності та зростання ЄС, є важливим орієнтиром для України, оскільки дозволяє контролювати дефіцит бюджету та рівень державного боргу, що є критичним у поствоєнний період. Запровадження обмежень на дефіцит і борг, як це робить Фінляндія, може допомогти уникнути надмірного боргового навантаження і забезпечити фіскальну стабільність в Україні.

Досвід Німеччини з впровадженням механізму «Schuldenbremse» (фіскальні обмеження) також може бути корисним для обмеження бюджетного дефіциту, що особливо важливо для України, яка повинна уникнути надмірної залежності від зовнішнього фінансування в умовах відновлення. Такі підходи дозволяють розробляти довгострокові фіскальні стратегії, що забезпечують макроекономічну стабільність.

Гнучкість, яку демонструють США під час криз, збільшуючи дефіцит бюджету для стимулювання економіки, також є важливим уроком для України, особливо в умовах війни та відновлення. Можливість швидко збільшувати бюджетні витрати для підтримки економічної активності, стимулювання підприємств та створення нових робочих місць може бути надзвичайно важливою для відновлення країни.

Крім того, досвід Австралії та Норвегії у використанні середньострокового бюджетного планування може бути корисним для України в її стратегії фінансування відновлення інфраструктури та соціальних програм. Це дозволяє більш ефективно розподіляти ресурси, плануючи їх на кілька років уперед, що дає змогу забезпечити стійке економічне зростання та стабільність.

Інтеграція сталого розвитку в бюджетну політику, як це роблять Швеція, Німеччина та Франція, також може бути корисною для України в контексті відновлення після війни, де важливо не лише швидко відновити інфраструктуру, а й забезпечити її екологічну стійкість. Включення «зелених»

інвестицій та підтримка сталого розвитку може стати важливим напрямом для збереження довкілля та сприяння новим економічним можливостям

Таким чином, зарубіжний досвід у сфері бюджетної політики є надзвичайно важливим для України, оскільки дозволяє розробити стратегії для забезпечення стабільності бюджету, управління державним боргом, підтримки економічного зростання та інтеграції принципів сталого розвитку. Впровадження таких практик дозволить Україні ефективно подолати економічні труднощі після війни та забезпечити стійке відновлення економіки.

3.2. Проблеми бюджетної політики в сучасних умовах

Бюджетна політика є ключовим інструментом управління економікою, особливо в умовах глибоких криз, спричинених війною. Поточна ситуація в Україні визначається масштабними військовими витратами, руйнуванням інфраструктури, скороченням економічної активності та залежністю від міжнародної допомоги.

У сучасних умовах є низка проблем бюджетної політики України [98]:

1. Високий рівень військових витрат. Основна частина бюджету спрямовується на оборону, що обмежує фінансування інших секторів (соціального, освітнього, медичного).
2. Зростання бюджетного дефіциту. Значні видатки перевищують доходи, що змушує уряд збільшувати внутрішні та зовнішні запозичення.
3. Залежність від зовнішньої допомоги. Україна залишається залежною від міжнародних фінансових організацій та країн-партнерів, що зумовлює ризики через можливі зміни в геополітичній ситуації.
4. Інфляційний тиск. Висока інфляція, спричинена емісією гривні, посилює соціально-економічні проблеми та знижує купівельну спроможність населення.
5. Зростання державного боргу. Постійне нарощування боргу створює загрозу боргової кризи, особливо через високу вартість обслуговування запозичень.

6. Недостатній рівень доходів бюджету. Скорочення економічної активності та руйнування інфраструктури обмежують надходження до бюджету, зокрема через податкові втрати.

7. Проблеми ефективного управління фінансами. Недостатня прозорість використання бюджетних коштів і повільне впровадження фінансових реформ.

У таких умовах прогнозування основних макроекономічних показників бюджету дозволяє оцінити ризики, визначити потребу у фінансуванні та запропонувати стратегії стабілізації.

У цьому розділі здійснено спробу проаналізувати ключові проблеми бюджетної політики в сучасних умовах та прогнозувати розвиток макроекономічних показників бюджету України на наступні три роки. Особлива увага приділяється моделюванню ситуації у двох сценаріях:

1. Якщо війна продовжиться впродовж 2025–2026 років.
2. Якщо у 2027 році відбудеться завершення війни.

Таке структурування прогнозів є обґрунтованим з декількох причин. По-перше, воєнні дії суттєво впливають на ключові макроекономічні показники, включаючи рівень ВВП, інфляцію, валютний курс, а також надходження та видатки державного бюджету. Розуміння впливу тривалості війни на економічну ситуацію є важливим для формування реалістичних прогнозів та визначення пріоритетів бюджетної політики.

По-друге, аналіз обох сценаріїв дозволяє врахувати можливості економічного відновлення у разі закінчення війни. Період післявоєнного відновлення, як правило, характеризується підвищенням інвестиційної активності, залученням міжнародної допомоги, а також необхідністю проведення структурних реформ. Саме тому 2027 рік обрано як початок потенційного етапу відновлення.

Такий підхід забезпечує комплексний погляд на розвиток бюджетної політики, дозволяє оцінити ризики та можливості для державних фінансів залежно від зовнішніх обставин, а також сприяє розробці стратегічних рішень,

спрямованих на стабілізацію економіки та забезпечення сталого розвитку в довгостроковій перспективі.

Отже, припустимо, що воєнні дії завершаться у 2027 році, представлений прогноз на 2025–2027 роки враховує воєнний контекст (2025–2026 рр), а також можливості для відновлення після завершення конфлікту (2027р), що формує базу для розробки ефективної бюджетної політики.

Для прогнозування основних показників було використано модель ARIMA (AutoRegressive Integrated Moving Average). Ця методика є однією з найефективніших для аналізу часових рядів, оскільки дозволяє враховувати як тенденції, так і випадкові коливання, що притаманні економічним процесам [36].

ARIMA підходить для таких задач завдяки своїм властивостям. Вона базується на історичних даних і здатна використовувати як минулі значення самих показників, так і їхню динаміку для прогнозування майбутніх значень. Це дає змогу отримати більш точну оцінку, зокрема для показників, які мають тенденцію до зміни внаслідок значних зовнішніх факторів, таких як війна або економічна нестабільність. Крім того, модель дозволяє враховувати сезонність і тренди, що є надзвичайно важливим для таких параметрів, як бюджетний дефіцит, державний борг чи рівень інфляції, які часто піддаються впливу циклічних змін.

Ще однією важливою перевагою ARIMA є її здатність працювати з обмеженими наборами даних. У випадку недостатньої доступності або точності історичних даних ця модель дозволяє отримати обґрунтовані прогнози на основі навіть коротких часових рядів. Це робить ARIMA особливо актуальною для аналізу макроекономічних показників у країнах із нестабільною економікою чи в умовах кризових ситуацій, коли дані можуть бути неповними або неточними.

Прогнозовані значення бюджетного дефіциту, державного боргу та рівня інфляції для 2025–2027 років ґрунтуються саме на застосуванні цієї моделі. Для кожного показника спершу було проведено аналіз трендів за

попередні роки (2020–2024), перевірено ряд на стаціонарність i , за необхідності, застосовано відповідні перетворення для досягнення стабільності. Далі була проведена оптимізація параметрів моделі, таких як порядок авторегресії (p), ступінь інтеграції (d) та порядок ковзного середнього (q). Ці параметри дозволяють моделі точно відобразити динаміку кожного показника.

Для прогнозування ключових макроекономічних показників було обґрунтовано вибір даних за період до 2023 року як основу для побудови трендів і моделі. Цей часовий проміжок охоплює кілька різних етапів економічного розвитку країни: від стабільного зростання в попередні роки до серйозних економічних викликів, спричинених повномасштабною війною. Такий підхід дозволяє врахувати як докризові тенденції, так і екстраординарні зміни, викликані бойовими діями.

Прогноз на 2025–2026 роки базується на припущенні, що війна продовжиться, зберігаючи значний вплив на економіку. У цей період очікується збереження високих військових видатків, що суттєво впливатиме на бюджетний дефіцит і рівень державного боргу. Зростання економіки залишатиметься низьким через руйнування інфраструктури, обмежений обсяг інвестицій і зниження економічної активності в регіонах, що постраждали від війни. Висока інфляція також буде супроводжувати цей період, оскільки значна частина витрат спрямовуватиметься на фінансування військових потреб, що тиснучиме на державний бюджет і стимулюватиме монетарну емісію.

Для 2027 року в моделі враховується можливе завершення війни та початок післявоєнного відновлення. У цей період прогнозується поступове збільшення економічної активності, оскільки країна почне відбудовувати зруйновану інфраструктуру, залучати міжнародні інвестиції та розширювати обсяг гуманітарної й фінансової допомоги від міжнародних партнерів. Завершення війни також сприятиме зменшенню бюджетного дефіциту через скорочення військових видатків та зростання доходів бюджету внаслідок

активізації економічних процесів. Рівень інфляції, хоч і залишатиметься високим, має стабілізуватися, оскільки макроекономічна ситуація поступово приходитиме до рівноваги.

Для періоду війни (2025–2026 роки):

- Очікується збереження високих витрат на оборону, що спричинить збільшення дефіциту бюджету та державного боргу.
- Інфляція залишиться високою через підвищений попит на товари першої необхідності, обмежену пропозицію та послаблення національної валюти.
- Темпи росту ВВП (реального та номінального) будуть пригальмовані, але можуть дещо стабілізуватись завдяки міжнародній допомозі.

Для періоду після завершення війни (2027 рік):

- Передбачається поступове зменшення бюджетного дефіциту через зниження оборонних витрат та збільшення доходів бюджету за рахунок міжнародної допомоги, інвестицій та економічного відновлення.
- Інфляція почне знижуватись, а економічне зростання пришвидшиться через збільшення внутрішнього попиту та стимулювання виробництва.

- Державний борг зросте, але темпи його збільшення сповільняться.

Бюджетний дефіцит (млрд грн)

Прогнозовані значення:

- 2025 рік: 426,08
- 2026 рік: 521,85
- 2027 рік: 491,43

Модель врахувала значне зростання дефіциту в 2022–2023 роках і тенденцію до його скорочення у 2024 році.

Прогнозування бюджетного дефіциту України на період 2025–2027 років відображає вплив війни та перспективи післявоєнного відновлення (рис.3.1). На основі аналізу попередніх даних, зокрема різкого збільшення

дефіциту в 2022–2023 роках і часткового скорочення у 2024 році, прогноз свідчить про поступову зміну динаміки цього показника.

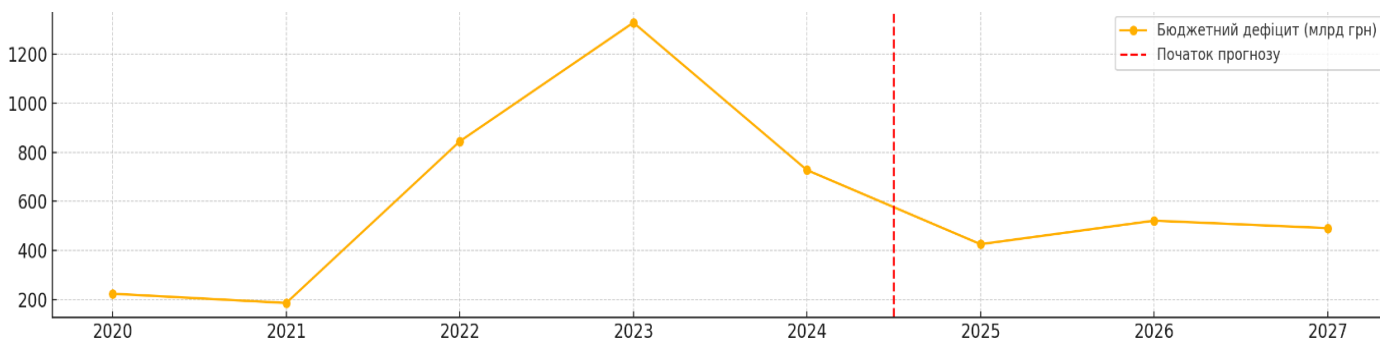


Рис.3.1 Прогноз бюджетного дефіциту України 2025–2027 років

Примітка. Складено автором

У 2025 році дефіцит бюджету прогнозується на рівні 426,08 млрд гривень. Це зменшення порівняно з попереднім роком можна пояснити відносною стабілізацією витратної частини бюджету, хоча військові видатки залишаються високими. Очікується, що економіка поступово адаптується до тривалих бойових дій, а держава оптимізує свої фінансові ресурси, спрямовуючи їх на критично важливі напрями. Проте, через обмежений доступ до зовнішнього фінансування та складну ситуацію з доходами бюджету, дефіцит залишається значним.

У 2026 році дефіцит зростає до 521,85 млрд гривень. Це пов'язано із продовженням війни, яка виснажує фінансові ресурси держави. Видатки на оборону та соціальну підтримку залишаються значними, що спричиняє подальший тиск на бюджет. Водночас обмежений інвестиційний потенціал і уповільнене економічне зростання не дозволяють суттєво збільшити доходи бюджету. У цей період дефіцит досягає піку внаслідок накопичення фінансових зобов'язань та зменшення ефективності бюджетної політики.

У 2027 році, за умови завершення війни, бюджетний дефіцит зменшується до 491,43 млрд гривень. Зниження цього показника свідчить про початок післявоєнного відновлення та поступову стабілізацію фінансової

системи. Завершення активних бойових дій дозволяє державі скоротити військові витрати, а економіка починає відновлюватися за рахунок міжнародної допомоги, зростання інвестицій та активізації внутрішнього попиту. Хоча дефіцит залишається суттєвим, його зменшення порівняно з попереднім роком свідчить про позитивну динаміку в бюджетній політиці.

Загалом, прогноз показує, що бюджетний дефіцит у 2025–2026 роках продовжує перебувати на високому рівні через значні витрати, пов'язані з війною. Водночас, у 2027 році з'являються перші ознаки фінансової стабілізації завдяки завершенню війни та поступовому відновленню економічної активності. Ці результати підкреслюють необхідність ефективного управління державними фінансами, зокрема під час післявоєнного періоду.

Державний борг (млрд грн)

Прогнозовані значення:

- 2025 рік: 7336,78
- 2026 рік: 8259,98
- 2027 рік: 9183,16

Тренд моделі показав, що державний борг продовжуватиме зростати внаслідок високого дефіциту бюджету та необхідності зовнішнього фінансування.

Прогноз загального державного боргу України на період 2025–2027 років (рис.3.2) відображає серйозні виклики для державних фінансів, пов'язані з продовженням війни в перші два роки та початком відновлення в 2027 році. За даними прогнозу, загальний державний борг продовжує зростати протягом 2025–2026 років через високі видатки на оборону, соціальні програми та фінансування поточних потреб держави, що продовжують фінансуватися за рахунок внутрішніх та зовнішніх позик.

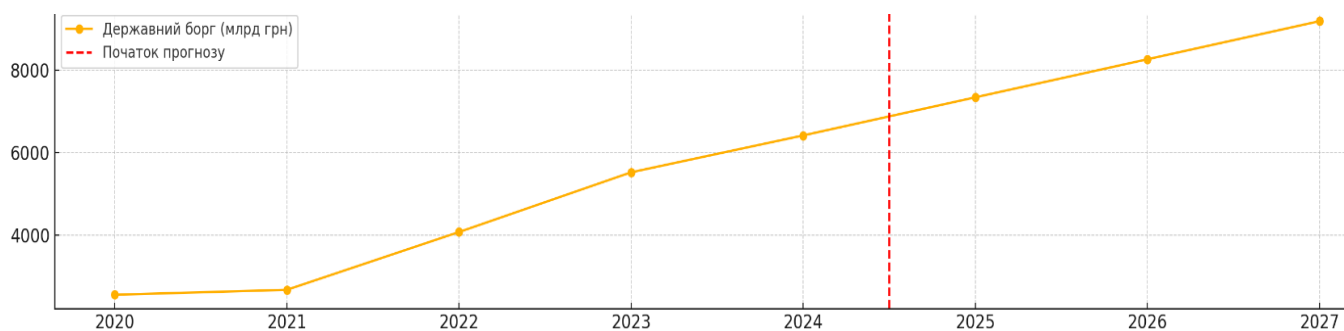


Рис.3.2 Прогноз державного боргу України на період 2025–2027 років

Примітка. Складено автором

У 2025 році загальний державний борг прогнозується на рівні 7336,78 млрд гривень. Високий рівень боргу пояснюється необхідністю забезпечення військових витрат та покриття дефіциту бюджету в умовах тривалої війни. Оскільки економічне зростання залишається обмеженим через бойові дії та зниження інвестиційної активності, Україна змушена звертатися до міжнародних фінансових інститутів і країн-партнерів для залучення кредитних коштів, що сприяє збільшенню боргових зобов'язань.

У 2026 році загальний державний борг збільшиться до 8259,98 млрд гривень. Це зростання пов'язане з продовженням воєнних дій і необхідністю фінансування соціальних та військових витрат, які не можна скоротити в умовах війни. Водночас, економіка країни лишатиметься в стані рецесії, що створює додаткові труднощі для зростання доходів бюджету. Враховуючи відсутність значного зростання внутрішнього виробництва та низький рівень інвестицій, Україна буде змушена підтримувати високий рівень боргових зобов'язань.

У 2027 році, коли війна завершується, загальний державний борг зросте до 9183,16 млрд гривень. Незважаючи на те, що завершення бойових дій дасть змогу зменшити військові витрати, державний борг продовжить зростати, оскільки країна залишатиметься залежною від зовнішнього фінансування для відновлення інфраструктури та економічної активності. Інвестиційний попит буде зростати, але потреби в бюджетних витратах для післявоєнного

відновлення, а також необхідність погашення раніше залучених позик, сприятимуть продовженню збільшення боргового навантаження.

В цілому, прогноз показує, що державний борг буде продовжувати збільшуватися внаслідок необхідності фінансувати значні витрати на оборону та відновлення економіки в умовах обмежених фінансових ресурсів. Однак, після завершення війни, темпи зростання боргу сповільняться, хоча рівень боргових зобов'язань залишатиметься високим протягом перших років після війни через величезні потреби в фінансуванні відновлення та стимулювання економічного зростання.

Рівень інфляції (%)

Прогнозовані значення:

- 2025 рік: 111,39
- 2026 рік: 111,14
- 2027 рік: 111,16

Модель прогнозує стабілізацію інфляції після періоду різких коливань у 2022–2024 роках.

Прогноз рівня інфляції на 2025–2027 роки (рис.3.3) відображає економічні виклики, з якими зіткнеться Україна в умовах тривалої війни та післявоєнного відновлення. У 2025 році прогнозується рівень інфляції на рівні 111,39%.

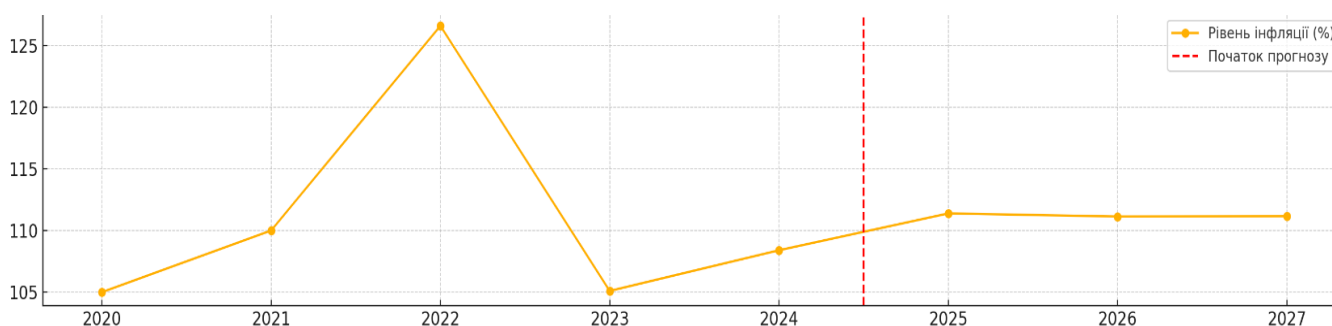


Рис. 3.3 Прогноз рівня інфляції на 2025–2027 роки

Примітка. Складено автором

Такий високий рівень інфляції обумовлений насамперед великими військовими витратами та продовженням конфлікту, що викликає дефіцит ресурсів, руйнування виробничих потужностей і обмеження постачань товарів та послуг. Війна створює значний тиск на ціни, оскільки економіка перебуває в умовах затрудненого виробництва та зниження внутрішнього попиту, що призводить до збільшення витрат на товари та послуги. Цей процес супроводжується підвищеною інфляцією, оскільки уряд змушений вдаватися до монетарного фінансування дефіциту бюджету, що збільшує кількість грошей в обігу і ще більше стимулює зростання цін.

У 2026 році прогноз рівня інфляції незначно знижується до 111,14%. Попри те, що інфляція залишається високою, її темпи незначно сповільнюються порівняно з попереднім роком. Це частково обумовлено тим, що збереження війни все ще обмежує економічну активність, але в той же час певне пристосування до нових умов, зменшення військових витрат на деякі з напрямків та стабілізація монетарної політики можуть почати дещо обмежувати зростання цін. Проте, високі витрати на відновлення інфраструктури і потреби в стабілізації економічної ситуації сприятимуть збереженню інфляційного тиску.

У 2027 році, коли війна завершиться, інфляція прогнозується на рівні 111,16%. Хоча темп зростання інфляції після завершення конфлікту дещо сповільнюється, рівень інфляції все одно залишатиметься високим. Це можна пояснити великими витратами на післявоєнне відновлення та відбудову, а також тим, що економіка ще не здатна швидко відновити свою продуктивність. Очікується, що уряд буде активно стимулювати економіку за рахунок залучення інвестицій та міжнародної допомоги, що також матиме певний вплив на рівень інфляції. Водночас збільшення внутрішнього попиту та необхідність фінансування відновлення призведе до збереження високого рівня цін.

Прогноз показує, що рівень інфляції в Україні у 2025–2027 роках залишатиметься високим через поєднання факторів, таких як продовження

військових дій, економічна рецесія, руйнування інфраструктури та витрати на відновлення. Однак після завершення війни можна очікувати деяке зменшення темпів інфляції, хоча загальний рівень цін залишатиметься підвищеним на фоні значних післявоєнних витрат.

Прогноз показав, що у 2025–2026 роках, якщо війна буде продовжуватися, макроекономічні показники залишатимуться на високому рівні. Бюджетний дефіцит буде значним, що відображає необхідність фінансування військових видатків та соціальних потреб. Загальний державний борг зростатиме через потребу залучення додаткових позик для покриття дефіциту бюджету. Інфляція також залишатиметься високою, в основному через підвищені витрати, порушення економічних зв'язків та обмежену продуктивність економіки в умовах війни.

У 2027 році, коли війна завершиться, прогнозуємо початок післявоєнного відновлення. Хоча рівень інфляції, державного боргу та дефіциту бюджету залишатиметься високим, з'являються перші ознаки економічної стабілізації завдяки зменшенню військових витрат, залученню міжнародної допомоги та інвестицій, а також активізації економічної діяльності. Зокрема, дефіцит бюджету почне зменшуватися, а зростання державного боргу сповільниться, хоча обсяг боргових зобов'язань залишатиметься на високому рівні.

Загалом, прогнозування показників бюджетної політики в умовах війни та після її завершення підтверджує важливість стратегічного планування для подолання економічних труднощів. Збалансована фінансова політика, спрямована на ефективне використання ресурсів, залучення інвестицій та міжнародної підтримки, а також націленість на стабілізацію інфляції, є ключовими факторами для відновлення економіки України в післявоєнний період.

3.3. Шляхи оптимізації та вектори розвитку бюджетної політики в Україні

У процесі повоєнного відновлення України бюджетна політика відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності економіки, соціального захисту населення та створенні сприятливих умов для інвестицій. Ефективне використання бюджетних ресурсів, прозорість і підзвітність у їх розподілі стають критичними для підтримки економічного зростання та відновлення інфраструктури. Однак сучасна бюджетна система України потребує удосконалення, оскільки стикається з численними викликами, такими як обмеженість фінансових ресурсів, значний обсяг державного боргу, недостатня ефективність витрат та корупційні ризики.

Оптимізація розвитку бюджетної політики передбачає впровадження комплексних реформ, спрямованих на підвищення ефективності управління державними фінансами, стимулювання економічного розвитку та забезпечення соціальної справедливості. У цьому контексті важливим є врахування міжнародного досвіду, інноваційних підходів до управління бюджетом та активізація співпраці з міжнародними організаціями. Це дозволить не лише вирішити нагальні проблеми, а й створити фундамент для довгострокової фінансової стабільності та сталого розвитку [124].

Цей розділ присвячено аналізу основних шляхів оптимізації бюджетної політики України в умовах сучасних викликів, зокрема тих, що виникли внаслідок війни, та окресленню можливих заходів для підвищення її ефективності з акцентом на забезпеченні економічного зростання та відновленні країни.

У період війни та післявоєнного відновлення бюджетна політика стає основним механізмом підтримки стабільності та розвитку держави. Вона повинна забезпечувати ефективне фінансування критичних потреб під час конфлікту та створювати умови для економічного зростання після його завершення. Досвід інших країн, які стикалися з подібними викликами, демонструє, що лише поєднання фіскальної дисципліни, реформ та

інноваційних підходів може забезпечити успішний вихід із кризи. Розглянемо конкретні шляхи оптимізації бюджетної політики України з урахуванням сьогоденних викликів та зарубіжного досвіду під час війни та в післявоєнний період.

Під час війни

Пріоритизація військових видатків. Забезпечення оптимального фінансування оборони через перерозподіл витрат менш критичних сфер.

Пріоритизація військових видатків є одним із ключових аспектів бюджетної політики України в умовах війни та необхідності забезпечення національної безпеки. Військова агресія Росії проти України обумовила потребу у значному збільшенні фінансування оборонного сектору, що включає забезпечення Збройних Сил України сучасним озброєнням, військовою технікою, засобами зв'язку, медичним обладнанням, а також соціальний захист військовослужбовців і членів їхніх сімей. У таких умовах ефективний перерозподіл бюджетних ресурсів стає пріоритетом для держави, адже від цього залежить здатність країни захистити свою незалежність і територіальну цілісність [117].

Одним із ключових підходів до забезпечення оптимального фінансування оборонного сектору є зниження витрат у менш критичних для країни сферах. Це стосується, зокрема, фінансування окремих програм, які не є нагальними в умовах війни, а також перегляду витрат на адміністративні потреби, що дозволяє зменшити бюрократичні витрати та спрямувати зекономлені кошти на оборону. Доцільним є тимчасове скорочення інвестицій у сфери, які не мають першочергового значення в умовах воєнного стану, наприклад, масштабні інфраструктурні проєкти або витрати на культурні заходи, з акцентом на збереженні найважливіших соціальних гарантій.

Перерозподіл видатків не повинен порушувати баланс між оборонними потребами та іншими сферами, які є важливими для соціальної стабільності та економічного розвитку. Наприклад, навіть в умовах війни слід підтримувати медичну та освітню галузі на базовому рівні, що забезпечує стійкість

суспільства. Таким чином, оптимізація бюджетних видатків має враховувати принцип пропорційності, щоб уникнути надмірного навантаження на соціально важливі сфери.

Крім того, для забезпечення прозорості використання коштів оборонного бюджету важливо впроваджувати механізми громадського контролю, аудит витрат та звітність перед суспільством. Це дозволить підвищити довіру громадян до дій уряду, зменшити ризики корупції та забезпечити ефективне використання кожної гривні, виділеної на потреби армії.

Приклад. Ізраїль під час конфліктів спрямовував до 20% ВВП на оборону, водночас запроваджуючи податкові стимули для підтримки бізнесу.

Приклад Ізраїлю є важливим у контексті пріоритизації військових видатків, оскільки ця країна в умовах тривалих конфліктів змогла не лише забезпечити свою обороноздатність, а й підтримати економічний розвиток. У періоди найгостріших загроз, таких як арабо-ізраїльські війни, Ізраїль спрямовував до 20% свого ВВП на оборону. Ці кошти використовувалися для зміцнення армії, закупівлі сучасного озброєння, створення систем протиповітряної оборони, таких як «Залізний купол», а також для соціального забезпечення військовослужбовців [126].

Водночас уряд Ізраїлю усвідомлював, що надмірне навантаження на економіку через військові видатки може мати негативний ефект у довгостроковій перспективі. Тому поряд із перерозподілом бюджетних коштів у країні було запроваджено податкові стимули для підтримки бізнесу, що дозволяло приватному сектору залишатися економічно активним навіть у складних умовах. Наприклад, надавалися податкові пільги для підприємств, які продовжували функціонувати під час криз, інвестували в інноваційні технології або створювали робочі місця для внутрішньо переміщених осіб. Це не лише сприяло збереженню економічної активності, а й формувало підґрунтя для післявоєнного відновлення.

Таким чином, пріоритизація військових видатків через перерозподіл коштів із менш критичних сфер є вимушеним, але необхідним кроком у сучасних реаліях України. Цей підхід дозволяє забезпечити обороноздатність держави, одночасно зберігаючи базові соціальні гарантії та економічну стабільність.

Посилення фіскальної дисципліни. Максимальна прозорість і контроль за витратами через цифровізацію публічних фінансів. Посилення фіскальної дисципліни через цифровізацію публічних фінансів є важливим аспектом реформування бюджетної політики України. Основними цілями є забезпечення прозорості, підвищення ефективності управління державними коштами та зменшення корупційних ризиків [110].

Одним із ключових інструментів є впровадження цифрових платформ, таких як портал публічних фінансів Spending.gov.ua, який дозволяє відстежувати державні витрати в реальному часі. Завдяки цьому забезпечується громадський контроль та зменшується можливість зловживань у сфері закупівель та розподілу коштів [92].

Стратегія цифровізації публічних фінансів України, затверджена на період до 2025 року, спрямована на консолідацію ІТ-ресурсів Міністерства фінансів, створення єдиного сховища даних та впровадження хмарних технологій. Цей підхід передбачає автоматизацію всіх бюджетних процесів, включно з електронними закупівлями, що значно підвищує прозорість та зменшує адміністративні витрати. Наприклад, централізація даних дозволяє отримувати оперативну інформацію про рух коштів та покращує контроль над бюджетними операціями

Приклад. Литва після 2014 року впровадила електронну систему моніторингу, яка дозволяє аналізувати державні витрати та зменшувати корупційні ризики. Основу цієї системи становить обробка даних із понад 60 баз даних, таких як земельні реєстри, інформація про публічні закупівлі та дані про проекти, що фінансуються ЄС. Ці дані інтегруються з програмним

забезпеченням для візуального аналізу та ідентифікації корупційних ризиків [96].

Наприклад, у секторі охорони здоров'я система виявила зв'язки між спонсорами лікарень і компаніями, які вигравали контракти. Це дозволило ініціювати законодавчі зміни для підвищення прозорості спонсорської діяльності та державних закупівель. Крім того, аналітична антикорупційна служба отримала змогу надавати парламенту і уряду звіти про системні ризики, що допомогло приймати ефективні рішення для їхнього усунення. Використання таких технологій також сприяє автоматизації бюрократичних процесів, зменшенню паперової тяганини та зниженню можливостей для хабарництва

Досвід Литви демонструє, що цифровізація створює потужні інструменти для боротьби з корупцією, але потребує високоякісних даних, нормативної бази та кадрової підготовки. Схожі ініціативи були реалізовані й в інших країнах, таких як Індія та Аргентина, що свідчить про універсальність підходу до підвищення прозорості та ефективності управління публічними фінансами.

Залучення міжнародної фінансової допомоги. Впровадження умовних грантів, пільгових кредитів, програми співфінансування від міжнародних організацій (МВФ, Світовий банк). Залучення міжнародної фінансової допомоги є важливим інструментом підтримки економіки України в умовах війни та післявоєнного відновлення. Вона може включати умовні гранти, пільгові кредити та програми співфінансування, які надаються такими організаціями, як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) [111].

Умовні гранти. Гранти від міжнародних організацій або держав-партнерів є одним із найефективніших видів допомоги, оскільки не передбачають повернення коштів. Проте надання грантів часто супроводжується умовами щодо реформування певних секторів економіки,

таких як державне управління, боротьба з корупцією чи розвиток енергетичного сектору. Наприклад, ЄС надає Україні гранти в рамках ініціативи Facility for Refugees in Ukraine, яка підтримує гуманітарні проекти.

Пільгові кредити. Кредити з низькими відсотковими ставками та тривалими термінами погашення є важливим джерелом фінансування для критичних секторів, таких як інфраструктура, охорона здоров'я чи енергетика. Світовий банк, наприклад, через програму *PEACE* (Public Expenditure for Administrative Capacity Endurance) надає Україні кредити для фінансування соціальних видатків і відновлення базових послуг [116].

Програми співфінансування. Цей механізм передбачає спільне фінансування проектів урядом країни та міжнародними організаціями. Такі програми спрямовані на збільшення довіри до місцевих інституцій та стимулювання прозорості у використанні ресурсів. Наприклад, ЄБРР часто використовує модель співфінансування інфраструктурних проектів разом із місцевими органами влади, забезпечуючи їх прозоре виконання та високі стандарти управління.

Приклад. Греція під час боргової кризи залучила макрофінансову допомогу ЄС з умовами реформ. Під час боргової кризи, яка охопила Грецію після 2010 року, країна отримала значну макрофінансову допомогу від Європейського Союзу та Міжнародного валютного фонду. Загальна сума фінансової підтримки досягла понад 240 мільярдів євро, які надходили в рамках трьох програм порятунку. Ці кошти використовувалися для стабілізації фінансової системи, рекапіталізації банків і фінансування державного боргу. Проте отримання допомоги було пов'язане з жорсткими умовами, спрямованими на проведення глибоких реформ і скорочення дефіциту бюджету [113].

Основними вимогами донорів стали заходи суворої економії, зокрема підвищення податків, скорочення пенсій і державного сектору, а також реформи у сфері податкової політики, зменшення регуляторних бар'єрів і підвищення ефективності публічного управління. Наприклад, Греція

зобов'язалася досягти профіциту бюджету (виключаючи витрати на обслуговування боргу) на рівні 3,5% ВВП до 2022 року. Окрім цього, було здійснено масштабну реструктуризацію державного боргу, включаючи зниження відсоткових ставок і продовження термінів погашення, що дозволило зменшити річні витрати на обслуговування боргу приблизно на 6,7% ВВП у 2017 році.

Програми допомоги мали значний вплив на економіку країни. Вони сприяли зменшенню дефіциту бюджету з 15,1% ВВП у 2009 році до профіциту в 0,8% у 2017 році, а також поступовому відновленню економічного зростання. Проте жорсткі заходи економії викликали соціальне невдоволення, зокрема страйки і протести, та призвели до скорочення реальних доходів населення і високого рівня безробіття, який у певний період досягав 27% [20, 32,24].

Такий досвід Греції демонструє важливість впровадження прозорих і структурних реформ, що супроводжуються міжнародною підтримкою, але також наголошує на необхідності врахування соціальних наслідків у процесі стабілізації економіки.

Емісія воєнних облігацій. Мобілізація внутрішніх фінансових ресурсів через випуск державних облігацій для громадян є ефективним інструментом залучення коштів на підтримку економіки в умовах криз, включно з військовими конфліктами. В Україні цей механізм став особливо актуальним після початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році [90].

Український уряд запустив так звані «військові облігації», які громадяни можуть купувати як спосіб фінансової підтримки держави та її оборонного бюджету. Міністерство фінансів полегшило доступ до таких облігацій, дозволивши придбання навіть через популярний мобільний додаток «Дія», що зробило процес швидким і доступним для широкого кола громадян. Мінімальна вартість однієї облігації була встановлена на рівні 1000 гривень (менше ніж 30 доларів), що зробило цей інструмент привабливим навіть для дрібних інвесторів. Станом на 2024 рік українці придбали державних облігацій

на десятки мільярдів гривень, значно збільшивши свої портфелі після 2022 року.

Важливим фактором успіху цієї програми стала її патріотична складова. Купівля облігацій розглядається не лише як інвестиція, але й як особистий внесок у наближення перемоги. Для зменшення ризиків та залучення більшої кількості громадян держава гарантує повернення вкладень із нарахуванням процентів.

Приклад. США під час Другої світової війни залучали кошти через облігації «War Bonds». Під час Другої світової війни США активно використовували державні облігації під назвою «War Bonds» для фінансування військових операцій. Вони були випущені як інструмент залучення коштів від громадян, апелюючи до патріотичних почуттів населення. Спочатку вони називалися «облігаціями оборони», але після нападу на Перл-Гарбор у 1941 році їх перейменували на «військові облігації» [81].

Громадянам пропонували купувати облігації за ціною, нижчою від їхньої номінальної вартості (наприклад, за \$18.75 із номіналом \$25), із терміном погашення через 10 років. До кінця війни більше половини населення США, або близько 85 мільйонів осіб, придбали облігації, зібравши таким чином \$185,7 мільярда. Для популяризації облігацій уряд організував масштабні рекламні кампанії, які включали радіо, журнали, кіноролики та участь відомих голлівудських акторів, таких як Бетті Девіс і Ріта Гейворт.

Після війни

Реформа податкової системи. Спрощення податкового адміністрування та стимулювання інвестицій через реформу податкової системи є важливим кроком для післявоєнного відновлення економіки України. Основні напрями цих реформ включають скорочення адміністративних бар'єрів, впровадження прозорих цифрових інструментів, зниження податкового навантаження для бізнесу, особливо у стратегічних галузях, та створення умов для залучення інвестицій.

Сучасний підхід до податкових реформ в Україні вже демонструє деякі позитивні зрушення. Наприклад, для стимулювання бізнес-активності запроваджуються податкові канікули для нових підприємств і стартапів на строк до п'яти років, знижені ставки корпоративного податку для стратегічних галузей (таких як ІТ, агросектор і відновлювана енергетика), а також податкові кредити для компаній, які інвестують у дослідження та розробки. Ці заходи спрямовані на зниження фінансового тиску на підприємства, підвищення конкурентоспроможності та стимулювання інноваційності економіки України [38, 43].

Приклад. Після 1990-х років Польща провела значні реформи податкової системи з метою залучення іноземних інвестицій і забезпечення економічного зростання. Однією з ключових змін стала модернізація податкової політики, включаючи спрощення процедур для бізнесу та запровадження пільгових умов для інвесторів. Важливим кроком було скорочення податкового навантаження, що значно покращило конкурентоспроможність країни.

Польща також запровадила нові механізми для підтримки інвестицій, включаючи знижки на податок на прибуток для компаній, що інвестують у специфічні галузі, такі як технології, фармацевтика та екологічні проекти. Це дозволило залучити іноземних інвесторів, створити нові робочі місця і стимулювати економічне зростання [35, 39].

Ці заходи стали частиною загальної стратегії розвитку країни, яка включала посилення державної підтримки інвесторів, зокрема через створення спеціальних економічних зон та запровадження пільгових умов для інвестицій. Реформи податкової системи Польщі дозволили країні стати привабливим напрямком для іноземних інвестицій у Центрально-Східній Європі.

Стимулювання економіки через інвестиції. Створення фондів відновлення та пільгових кредитних програм для бізнесу. Однією з ключових стратегій стимулювання післявоєнної економіки України є залучення інвестицій, як внутрішніх, так і міжнародних. Європейський Союз разом з

іншими міжнародними партнерами наголошує на важливості створення цільових фондів та пільгових кредитних програм для бізнесу. Ці ініціативи мають на меті сприяти економічному відновленню та зростанню, особливо в секторах, що мають вирішальне значення для відбудови України, таких як енергетика, інфраструктура, виробництво та ІТ.

Наприклад, ЄС створив Інвестиційну рамкову програму для України, призначену для залучення інвестицій як з державного, так і з приватного секторів. Це включає такі ініціативи, як Український фонд, який є спеціальним механізмом, що надає Україні до 50 мільярдів євро фінансової підтримки з 2024 по 2027 рік. Він спрямований на відновлення критично важливої інфраструктури та сприяння економічній стабільності [37].

Крім того, у листопаді 2024 року ЄС оголосив конкурс на висловлення зацікавленості для заохочення приватних інвестицій у відновлення України з акцентом на енергетику, сировинні ресурси, транспортну інфраструктуру та цифрову трансформацію [16].

Приклад. Після Другої світової війни Японія створила Фонд економічного розвитку, який став основним механізмом для залучення фінансування з боку США для відновлення країни. В рамках цієї ініціативи уряд Японії отримав значну фінансову допомогу у вигляді грантів та пільгових кредитів. США, як частина своїх зобов'язань щодо економічної стабільності в Азії, активно підтримували ці заходи, спрямовані на розвиток японської промисловості, інфраструктури та відновлення економіки після війни. Одним з ключових аспектів стало використання зовнішніх інвестицій для стимулювання зростання національної економіки.

Цей фонд фінансував стратегічні проекти, включаючи відновлення важкої промисловості, а також модернізацію виробництва, що дозволило Японії швидко відновити свою економіку. У свою чергу, США вигравали від стабільності в регіоні та зміцнення зв'язків з Японією, що сприяло їх стратегічним інтересам в Азії [5].

Цей приклад показує, як міжнародна допомога може стати важливим інструментом для економічного відновлення в умовах поствоєнної реконструкції.

Оптимізація боргової політики. Проведення реструктуризації боргу для зменшення боргового навантаження.

Оптимізація боргової політики через реструктуризацію боргу є важливим інструментом для зменшення боргового навантаження, особливо в умовах економічних криз або під час воєнних конфліктів. Одним із прикладів ефективної реструктуризації є ситуація в Україні під час війни. У 2023 році Україна досягла угоди з приватними інвесторами про реструктуризацію боргу, що включала значне скорочення боргових зобов'язань, відстрочення виплат та зниження ставок по відсотках.

У рамках цієї угоди, близько 40% вартості боргу було скасовано, а також було розширено терміни погашення, що дозволило значно зменшити обсяг платежів у найближчі роки. Загалом реструктуризація дозволила зекономити більше \$20 млрд у вигляді витрат на обслуговування боргу до 2033 року, що важливо для спрямування цих коштів на критичні потреби, такі як оборона та соціальні витрати [42].

Цей процес є наочним прикладом того, як стратегічна реструктуризація боргу може допомогти країні знизити фінансове навантаження та забезпечити стабільність навіть в умовах глобальної кризи.

Приклад. Аргентина успішно реструктуризувала державний борг у 2020 році, зменшивши виплати.

В 2020 році Аргентина успішно реструктуризувала свій державний борг, значно зменшивши фінансове навантаження. Процес реструктуризації був необхідний через високий рівень боргових зобов'язань, які країна не могла виконати в умовах економічної рецесії та впливу пандемії COVID-19. У рамках угоди було запропоновано значне скорочення відсоткових платежів (до 62%) і часткову списання капіталу (на 5,4%). Крім того, країна запропонувала відстрочку виплат на три роки, а початкові відсоткові ставки були значно

знижені, що дозволило значно полегшити фінансове навантаження на державний бюджет [6].

Такий підхід дозволив Аргентині уникнути дефолту й водночас продовжити переговори з кредиторами. Завдяки реструктуризації, країна отримала можливість зменшити боргове навантаження та уникнути надмірного тиску на бюджет у найближчі роки, що стало важливим етапом для економічної стабільності в країні.

Діджиталізація державних фінансів. Повне впровадження електронного уряду для управління доходами та витратами.

Діджиталізація державних фінансів, зокрема впровадження електронного уряду, здатна значно покращити управління публічними фінансами, підвищуючи ефективність та прозорість витрат. Одним із ключових аспектів цього процесу є використання фінансових управлінських інформаційних систем (FMIS), які автоматизують процеси бюджетування, виконання бюджету, обліку та звітності. Завдяки таким системам держави можуть забезпечити реальний моніторинг фінансових потоків, що дозволяє скоротити помилки та підвищити точність даних. Це також підтримує ефективне планування бюджетів та допомагає виявляти макроекономічні ризики, зокрема щодо рівня доходів, витрат та боргових зобов'язань [28].

Крім того, цифрові рішення допомагають державам оперативно реагувати на економічні зміни та забезпечувати високий рівень фіскальної прозорості. Для підтримки цифрової трансформації публічних фінансів в рамках різних країн розробляються спеціальні платформи та програми, спрямовані на інтеграцію державних фінансів з іншими системами, такими як управління боргом або електронні закупівлі

Таким чином, повне впровадження електронного уряду дає змогу не лише зменшити адміністративні витрати, але й покращити контроль за використанням державних коштів, що є особливо важливим для країн, що відновлюються після кризових періодів.

Приклад. Естонія стала світовим лідером у цифровізації публічних послуг завдяки впровадженню електронного уряду (e-Government), який значно підвищив ефективність адміністрування державного бюджету. Цей процес передбачав інтеграцію різних державних установ у єдину цифрову екосистему, що дозволило знизити адміністративні витрати та підвищити прозорість управління публічними фінансами. Основними інструментами цього процесу стали система e-Identity, яка дозволяє громадянам здійснювати більшість державних процедур в онлайні, а також X-Road — платформа для безпечного обміну даними між державними та приватними установами [23].

Цифровізація допомогла забезпечити доступ до даних та послуг без необхідності фізичного звернення до органів влади, що, в свою чергу, сприяло зменшенню бюрократії, скороченню витрат та підвищенню ефективності бюджетного процесу. Крім того, Естонія активно розвиває урядові хмарні технології, що дозволяють зберігати й обробляти дані в безпечному та масштабованому середовищі.

Реформа соціальних програм. Перехід від прямої підтримки до інвестицій в освіту, медицину та перекваліфікацію.

Перехід від прямої соціальної підтримки до інвестицій в освіту, медицину та перекваліфікацію може значно покращити довгострокову економічну стійкість країни. Цей підхід зменшує залежність від одноразових виплат і надає можливість створення більш стійких умов для розвитку людського капіталу. Наприклад, багато країн намагаються зробити інвестиції в ці сектори основою для підвищення рівня життя, бо вони забезпечують соціальну мобільність та дозволяють громадянам краще адаптуватися до змінюваних умов на ринку праці.

Вкладення в охорону здоров'я та освіту не лише покращують загальну якість життя, але й мають прямий економічний ефект у вигляді підвищення продуктивності праці. Наприклад, постпандемічна підтримка систем охорони здоров'я в країнах Азії та Тихоокеанського регіону, яку сприяє Світовий банк,

передбачає покращення якості первинної медичної допомоги та вдосконалення стратегій реагування на нові пандемії [19].

Аналогічно, інвестиції в освіту дозволяють країнам створювати більш кваліфіковану робочу силу, здатну адаптуватися до змін на глобальних ринках.

Приклад. Після Корейської війни Південна Корея здійснила значні інвестиції в людський капітал, що стало ключовим фактором її економічного зростання в середині ХХ століття. Після війни, що залишила країну в руїнах, уряд країни зосередився на розвитку системи освіти та професійного навчання. Створення системи обов'язкової освіти з 6 до 15 років, а також введення політики рівності для доступу до престижних середніх шкіл дозволило підвищити рівень грамотності та кваліфікації населення. Це дало змогу країні створити висококваліфіковану робочу силу, здатну сприяти індустріалізації та розвитку технологій.

Окрім того, уряд активно підтримував інвестиції в нові галузі економіки, що дозволило знизити залежність від сільського господарства та стимулювати розвиток промисловості. Важливою частиною цього процесу стали взаємини з США, зокрема, участь у В'єтнамській війні, що сприяло отриманню додаткової фінансової підтримки та розвитку зовнішньої торгівлі.

Ці інвестиції в освіту, професійну підготовку та інфраструктуру людського капіталу стали основою для так званого «економічного дива» Південної Кореї, перетворивши її з однієї з найбідніших країн світу на одну з найбільш розвинених [62].

Диверсифікація джерел доходу. Розвиток експорту, підтримка інноваційних секторів (ІТ, зелена енергетика). Диверсифікація джерел доходу є важливою стратегією для стабілізації економіки країни, що включає розвиток різних секторів, зокрема експортних і інноваційних. Важливою частиною цієї стратегії є підтримка та розвиток інноваційних секторів, таких як інформаційні технології та зелена енергетика. Ці галузі мають великий потенціал для залучення інвестицій, створення нових робочих місць і

зменшення залежності від традиційних джерел доходів, таких як нафта чи сільське господарство.

Одним із прикладів успішної диверсифікації є стратегія Китаю, яка включає розвиток відновлювальних джерел енергії. Завдяки підтримці держави в вигляді фінансових стимулів і регулювання, Китай став світовим лідером на ринку сонячних панелей, активно просуваючи інновації в сфері енергетичних технологій. Водночас країна активно підтримує розвиток нових технологій в галузі зелених енергетичних рішень, таких як водень і сонячна енергія, для забезпечення сталого економічного розвитку [29].

Приклад. Після фінансової кризи 2008 року Ірландія активно інвестувала в ІТ-сектор як частину своєї стратегії відновлення економіки. Це дозволило країні стати лідером у сфері цифрових технологій. Ключову роль у цьому відіграло створення сприятливого бізнес-середовища, включаючи низькі податкові ставки для компаній, що працюють у галузі інформаційних технологій. Ірландія також запровадила стимули для залучення іноземних інвесторів, таких як корпорації технологічного сектору, що призвело до відкриття великих офісів і заводів таких компаній, як Google, Facebook і Apple, на її території [26].

Такий підхід забезпечив значне зростання в секторі технологій та цифрових послуг, що зробило Ірландію важливим гравцем на глобальному ринку. Успіх цієї стратегії став можливим завдяки гнучкому економічному політиці, що включала в себе обмеження на витрати та ефективну інтеграцію нових технологій у всі сфери економічного життя країни.

ВИСНОВОК

Висновок до роботи на тему «Сучасні пріоритети бюджетної політики України та її роль у повоєнному відновленні» підсумовує результати дослідження, що охоплюють аналіз теоретичних і практичних аспектів бюджетної політики, її ролі у відновленні економіки України в сучасних умовах. У роботі визначено основні підходи, які дозволяють не лише адаптувати бюджетну політику до сучасних викликів, але й зробити її ключовим інструментом економічного відновлення.

Перш за все, дослідження підтвердило високу актуальність переосмислення бюджетної політики в умовах, коли Україна стикається із численними економічними та соціальними викликами, спричиненими повномасштабною війною. На основі аналізу сучасного стану бюджетної системи України було виявлено низку ключових проблем, серед яких недосконала структура доходів і видатків бюджету, недостатня ефективність використання фінансових ресурсів, а також значний рівень залежності від зовнішнього фінансування. Водночас зазначено, що ефективна бюджетна політика може стати важливим інструментом для стимулювання економічної активності, зниження соціальної нерівності та підвищення якості державного управління.

Теоретичні аспекти дослідження дозволили обґрунтувати багатогранну роль бюджетної політики як інструменту макроекономічного регулювання, спрямованого на досягнення соціальної справедливості та забезпечення фінансової стабільності. Вивчення еволюції бюджетної політики в інших країнах показало, що в умовах кризи особливого значення набувають механізми, які дозволяють ефективно використовувати наявні ресурси, зокрема, через застосування програмно-цільового підходу та автоматизованих систем моніторингу виконання бюджету.

Дослідження світового досвіду підтвердило, що в повоєнний період держави, як правило, спрямовують значну частину ресурсів на відновлення критичної інфраструктури, стимулювання економічного зростання та

підтримку вразливих верств населення. Водночас важливим є забезпечення фіскальної дисципліни, оскільки надмірне зростання державного боргу може створити додаткові ризики для макроекономічної стабільності. Ці принципи було враховано при формулюванні рекомендацій для бюджетної політики України.

Практичний аналіз механізмів функціонування бюджетної політики України показав, що вона наразі залишається недостатньо ефективною для вирішення завдань, пов'язаних із відновленням економіки. Війна значно збільшила навантаження на бюджет через зростання витрат на оборону, соціальний захист, підтримку внутрішньо переміщених осіб та відновлення зруйнованої інфраструктури. Зокрема, ключовим викликом є пошук балансу між короткостроковими потребами у відновленні зруйнованих об'єктів і довгостроковими пріоритетами економічного розвитку.

У дослідженні також зазначено, що податкова система України має стати більш адаптивною та справедливою. Зокрема, необхідно вдосконалити механізми адміністрування податків, посилити боротьбу з ухиленням від сплати податків, а також створити стимули для розвитку малого та середнього бізнесу. Одним із важливих напрямків є впровадження цифрових технологій у систему управління державними фінансами, що дозволить підвищити прозорість і підзвітність бюджетного процесу.

Щодо видаткової політики, було виявлено необхідність перегляду її пріоритетів із врахуванням актуальних потреб. Так, у короткостроковій перспективі основний акцент має бути зроблений на фінансуванні оборони, відновленні критичної інфраструктури та підтримці соціально вразливих верств населення. У довгостроковій перспективі доцільним є інвестування в розвиток інновацій, освіти та екологічно чистих технологій, що сприятиме стійкому економічному зростанню.

Особливу увагу приділено питанням міжнародної фінансової допомоги, яка стала важливим джерелом фінансування державного бюджету України в умовах війни. Водночас необхідно забезпечити ефективне використання

залучених коштів через запровадження чітких критеріїв оцінки ефективності бюджетних програм та посилення контролю за виконанням відповідних заходів.

Практичні рекомендації, розроблені в межах дослідження, включають заходи, спрямовані на підвищення ефективності розподілу бюджетних коштів, удосконалення податкової системи, впровадження нових підходів до управління державним боргом, а також розробку програм, спрямованих на стимулювання економічного зростання. Зокрема, запропоновано враховувати міжнародний досвід управління бюджетними ресурсами у повоєнний період, адаптуючи його до умов України.

Таким чином, у межах даної роботи було запропоновано нові підходи до формування бюджетної політики України, які відповідають сучасним викликам і спрямовані на забезпечення сталого економічного розвитку. Отримані результати мають як теоретичну, так і практичну цінність, оскільки вони можуть бути використані для вдосконалення бюджетного процесу на всіх рівнях державного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adam Smith. World History Encyclopedia [Електронний ресурс]. URL: https://www.worldhistory.org/Adam_Smith/ (дата звернення: 03.11.2024).
2. Adams C. A History of Taxation and Public Finance in Ancient and Medieval Times. Oxford: Clarendon Press, 1996. 340 p.
3. Allen R. Budgetary Policy in Modern Economies. Palgrave Macmillan, 2018. 320 p.
4. Allen, R., Hemming, R., & Potter, B. H. The International Handbook of Public Financial Management. Palgrave Macmillan, 2013. – С. 124.
5. America's Role in the Making of Japan's Economic Miracle [Електронний ресурс]. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-east-asian-studies/article/americas-role-in-the-making-of-japans-economic-miracle/9C7CC6A85CE125290BAD2735B09A882A> (дата звернення: 29.11.2024).
6. Argentina's Debt Restructuring Proposal to Private Creditors [Електронний ресурс]. URL: <https://en.mercopress.com/2020/04/17/argentina-sets-out-its-debt-restructuring-proposal-to-private-creditors-with-a-sizeable-cut-62-of-interest-payments> (дата звернення: 29.11.2024).
7. Auerbach A. J., et al. Fiscal Policy in the Age of Digitalization and Climate Change. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 400 p.
8. Auerbach, A. J. Modern Fiscal Policy: Challenges and Strategies. National Bureau of Economic Research. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.nber.org/> (дата звернення: 01.12.2024).
9. Australian Government Budget: Mid-Year Economic and Fiscal Outlook. [Електронний ресурс]. URL: <https://budget.gov.au/content/myefo/index.htm> (дата звернення: 28.11.2024).

10. Bank of Finland Bulletin. Assessment of Public Finances 2019. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.bofbulletin.fi/en/2019/5/assessment-of-public-finances-2019/> (дата звернення: 28.11.2024).
11. Bonney R. The Origins of Modern Fiscal Systems: Political Economy and Public Finance in the Nineteenth Century. Oxford: Oxford University Press, 1995. 410p.
12. Bundesministerium der Finanzen. Official Website. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.bundesfinanzministerium.de/Web/DE/Home/home.html> (дата звернення: 28.11.2024).
13. Climate and environment funds in Swedish budget proposal for 2024. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.lindahl.se/en/latest-news/knowledge/2023/climate-and-environment-funds-in-swedish-budget-proposal-for-2024/> (дата звернення: 28.11.2024).
14. Economics of Post-War Recoveries and Reconstructions. CEPR [Электронный ресурс]. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/economics-post-war-recoveries-and-reconstructions> (дата звернення: 01.11.2024).
15. Estache, A., Leipziger, D. Overview: Fiscal Policy, Distribution, and the Middle Class // Rosen, H. S., & Gayer, T. Public Finance. McGraw Hill, Brookings. – С. 27.
16. EU Launches Call for Businesses to Invest in Ukraine's Recovery and Reconstruction [Электронный ресурс]. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/eu-launches-call-eu-business-invest-ukraines-recovery-and-reconstruction-2024-11-13_en (дата звернення: 01.12.2024).
17. EU4Ukraine. Eurointegration of Decentralization. [Электронный ресурс]. URL: <https://eu4ukraine.eu/en/media-en/publications-en/eurointegration-of-decentralization-en.html> (дата звернення: 21.11.2024).
18. European Commission Official Website. [Электронный ресурс]. URL: https://commission.europa.eu/index_en (дата звернення: 28.11.2024).

19. Expansion of Social Protection Programs Necessary for a Resilient Recovery [Електронний ресурс]. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/09/29/expansion-of-social-protection-programs-necessary-for-a-resilient-recovery> (дата звернення: 29.11.2024).
20. Explainer: ESM and EFSF Financial Assistance for Greece [Електронний ресурс]. Офіційний вебсайт Європейського стабілізаційного механізму (ESM). URL: <https://www.esm.europa.eu/assistance/greece/explainer-esm-and-efsf-financial-assistance-greece> (дата звернення: 29.11.2024).
21. Friedman M., Schwartz A. Monetary History of the United States, 1867–1960. Princeton: Princeton University Press, 1963. 860 p.
22. German debt brake: merits and limitations of fiscal rules. [Електронний ресурс]. URL: <https://economic-research.bnpparibas.com/html/en-US/German-debt-brake-merits-limitations-fiscal-rules-2/13/2024,49354> (дата звернення: 01.12.2024).
23. Government Cloud: E-Estonia [Електронний ресурс]. URL: <https://e-estonia.com/solutions/e-governance/government-cloud/> (дата звернення: 29.11.2024).
24. Greece's Debt Crisis: A Timeline [Електронний ресурс]. Council on Foreign Relations. URL: <https://www.cfr.org/timeline/greeces-debt-crisis-timeline> (дата звернення: 29.11.2024).
25. Hetzel R. Henry Thornton: Seminal Monetary Theorist and Classical Lender of Last Resort : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. «Гроші, фінанси і кредит». Richmond Fed Economic Quarterly, 2007. Winter. [Електронний ресурс]. URL: https://www.richmondfed.org/~media/richmondfedorg/publications/research/economic_quarterly/2007/winter/pdf/hetzel.pdf (дата звернення: 01.10.2024).
26. How Ireland's Economy Rebounded After the Financial Crisis [Електронний ресурс]. URL:

- <https://www.advisorperspectives.com/commentaries/2017/08/07/how-irelands-economy-rebounded-after-the-financial-crisis> (дата звернення: 01.12.2024).
27. Innovative Approaches to Financial Resource Management [Electronic resource]. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3298> (date of access: 01.12.2024).
28. IMF's Analysis of Economic Stability [Електронний ресурс]. URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/005/2023/007/article-A001-en.xml> (дата звернення 29.11.2024).
29. Investment Policies and Challenges in Transition Economies [Електронний ресурс]. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ciimem4d28_en.pdf (дата звернення: 01.12.2024).
30. Keynes J. M. The General Theory of Employment, Interest and Money. London: Palgrave Macmillan, 2007. 512 p.
31. Miracle on the Han River: South Korea's Economic Development [Електронний ресурс]. URL: <https://thekootneeti.in/2020/08/15/miracle-on-the-han-river-south-koreas-economic-development/> (дата звернення: 01.12.2024).
32. Nelson R. M., Belkin P., Mix D. E. Greece's Debt Crisis: Overview, Policy Responses, and Implications : дис. аналітиків у сфері міжнародної торгівлі та фінансів. 2011. 19 с.
33. OECD iLibrary. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/> (дата звернення: 28.11.2024)
34. OECD. Budgeting and Public Expenditures. OECD Library. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.oecd.org/> (дата звернення: 22.10.2024).
35. Poland Adopted New Law on the Promotion of Investments [Електронний ресурс]. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-policy->

- monitor/measures/3244/poland-poland-adopted-new-law-on-the-promotion-of-investments (дата звернення: 29.11.2024).
36. Prasad S., Choubey M. Forecasting India's Total Exports: An Application of Univariate ARIMA Model. *Journal of Applied Economics and Finance*. 2018. Vol. 9. № 2.
37. Recovery and Reconstruction of Ukraine [Електронний ресурс]. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/recovery-and-reconstruction-ukraine_en (дата звернення: 29.11.2024).
38. Remarks by Anna Bjerde at the Ukrainian Tax Reform and Anti-Corruption Summit [Електронний ресурс]. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/speech/2023/03/23/remarks-by-anna-bjerde-at-the-ukrainian-tax-reform-and-anti-corruption-summit> (дата звернення: 29.11.2024).
39. Tax Issues in Poland [Електронний ресурс]. URL: <https://www.dlapiperintelligence.com/investmentrules/countries/index.html?p=tax&t=tax-issues&c=PL> (дата звернення: 29.11.2024).
40. The Role of Budgetary Policy in Economic Development. Електронний ресурс НаУКМА. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cf66d681-8cf1-4a9d-b79b-651e345ee4de/content> (дата звернення: 01.10.2024).
41. The Wealth of Nations. Adam Smith Institute [Електронний ресурс]. URL: <https://www.adamsmith.org/the-wealth-of-nations/> (дата звернення: 01.11.2024).
42. Ukraine's EU Assistance and Recovery Efforts [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kyivpost.com/post/36291> (дата звернення: 29.11.2024).
43. Ukraine's Investment Incentives 2024: A Gateway to Growth [Електронний ресурс]. URL: <https://investukraine.org/ukraine-s-investment-incentives-2024-a-gateway-to-growth/> (дата звернення: 01.12.2024).

44. World Bank. Public Financial Management. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/home> (дата звернення: 19.11.2024).
45. Аналіз бюджету України за 2023 рік. Центр економічної стратегії. [Електронний ресурс]. URL: https://ces.org.ua/budget_2023_report/ (дата звернення: 02.11.2024).
46. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. [Електронний ресурс]. URL: <https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhativ-za-2023-rik/> (дата звернення: 02.11.2024).
47. Байдал О. А. Сучасні пріоритети бюджетної політики України та її роль у повоєнному відновленні. Стратегічні пріоритети розвитку економіки, фінансів, обліку та права в Україні та світі: зб. тез доп. Міжнародної науково-практичної конференції, секція 7 «Фінанси, банківська справа, страхування». Рівне, 2024. С. 32–33.
48. Бугель Ю. Бюджетна політика України в умовах воєнного стану: виклики та перспективи // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Актуальні проблеми економіки та фінансів в умовах глобалізації", 2023. – Чортків: Західноукраїнський національний університет. С. 128-136.
49. Бюджетна політика в Україні: оцінка та перспективи розвитку / заг. ред. Зубенко В. В., Крупник А. С., Шаповал Т. А., Корнієнко А. І., Голинська О. В. – Київ : Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень, 2024. – С. 21–25.
50. Бюджетна політика. Вікіпедія [Електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Бюджетна_політика (дата звернення: 01.12.2024).
51. Бюджетний дефіцит: причини виникнення та підходи до регулювання [Електронний ресурс]. URL: <https://studies.in.ua/bzakon/29-92-byudzhetniy-defcit-prichini-viniknennya-ta-pdhodi-do-regulyuvannya.html> (дата звернення: 01.12.2024).

52. Ватаманюк-Зелінська У. З., Бида М. С. Аналіз державного боргу України в умовах воєнного стану // Ефективна економіка. 2023. Вип. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_5_25 (дата звернення: 14.04.2024).
53. Гобела В. В., Леськів Г. З., Фляк В. М. Забезпечення боргової стійкості держави в сучасних умовах // Економічний простір. 2022. Вип. 181. С. 192–196.
54. Дані про динаміку обмінного курсу в Україні [Електронний ресурс]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart> (дата звернення: : 11.10.2024).
55. Дані про індекс інфляції в Україні [Електронний ресурс]. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення: : 11.10.2024).
56. Дем'янишин В. Теоретичні засади бюджетної політики // Світ фінансів. – 2007. – Вип. 1(10). – С. 19–34.
57. Державна фінансова політика та прогнозування доходів бюджету / [М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, Т. І. Єфименко та ін.]. – К. : НДФІ, 2004. – 712 с.
58. Економіка та суспільство / Аналіз бюджетного дефіциту в Україні та його соціально-економічні наслідки. Analysis of the Budget Deficit in Ukraine and Its Socio-Economic Consequences / Штефан Людмила Борисівна. 2022. С. 2-7.
59. Економічна правда. Новини: Бюджет України на 2024 рік [Електронний ресурс]. URL: <https://pravda.com.ua/news/2024/01/2/708323/> (дата звернення: 01.12.2024).
60. Євроінтеграція України: виклики та перспективи. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/11/13/7173415/> (дата звернення: 21.11.2024).
61. Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей. Джон М. Кейнс. Double Case [Електронний ресурс]. URL: <https://double->

- case.com.ua/kniga/zahalna-teoriia-zainiatosti-vidsotka-i-hroshei-dzhonkeins (дата звернення: 2.11.2024).
62. Закон України «Про Державний бюджет» (2020–2024); Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20> (дата звернення: 11.10.2024).
63. Зюмська І. М., Яшко С. М. Вплив бюджетної політики держави на соціально-економічний розвиток України // Ринкова інфраструктура. – 2019. – № 38. [Електронний ресурс]. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2019/38_2019_ukr/52.pdf (дата звернення: 10.11.2024).
64. Іноземні інвестиції в український бізнес: аналіз тенденцій. [Електронний ресурс]. URL: <https://delo.ua/finance/inozemni-investiciyi-v-ukrayinu-zrostayut-xto-ta-comu-vkladaje-kosti-v-ukrayinskii-biznes-434157/> (дата звернення: 21.11.2024).
65. Іноземні інвестиції в Україну: аналіз і перспективи. [Електронний ресурс]. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/11/06/95125462/> (дата звернення: 21.11.2024).
66. Інститут аналізу та адвокації. Модель управління державним боргом у Франції. [Електронний ресурс]. URL: <https://iaa.org.ua/articles/model-upravlinnya-derzhavnym-borgom-u-francziyi/> (дата звернення: 28.11.2024)
67. Інфляція в Україні: чинники та прогнози. [Електронний ресурс]. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2023/09/20/704529/> (дата звернення: 26.10.2024).
68. Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України (станом на 29.10.2024) [Електронний ресурс]. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg> (дата звернення: 01.12.2024).
69. Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України (станом на 29.10.2024) [Електронний ресурс]. URL:

- <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg> (дата звернення: 01.12.2024).
70. Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України (станом на 29.10.2024) [Електронний ресурс]. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg> (дата звернення: 01.12.2024).
71. Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України (станом на 26.10.2024) [Електронний ресурс]. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg> (дата звернення: 01.12.2024).
72. Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України (станом на 26.10.2024) [Електронний ресурс]. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg> (дата звернення: 01.12.2024).
73. Інформація з порталу Національної бібліотеки України [Електронний ресурс]. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/uk/article/UJRN-0000040859> (дата звернення: 11.10.2024).
74. Інформація про стан виконання Зведеного та Державного бюджетів України за 2021 рік [Електронний ресурс]. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration> (дата звернення: 21.10.2024).
75. Інформація про стан виконання Зведеного та Державного бюджетів України за січень-грудень 2022 року [Електронний ресурс]. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (дата звернення: 21.11.2024).
76. Інформація про стан виконання Зведеного та Державного бюджетів України за січень-грудень 2023 року [Електронний ресурс]. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (дата звернення: : 11.10.2024).
77. Інформація про стан виконання Зведеного та Державного бюджетів України за січень-жовтень 2024 року [Електронний ресурс]. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698 (дата звернення: : 11.10.2024).

78. Інформація щодо виконання Державного та Зведеного бюджетів України за січень-грудень 2020 року [Електронний ресурс]. URL: <https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information> (дата звернення: 01.12.2024).
79. Іспанія ухвалить закон про гендерну рівність у бізнесі та політиці [Електронний ресурс]. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/city-news/336705-ispaniya-uhvalit-zakon-pro-gendernu-rivnist-u-biznesi-ta-polititsi> (дата звернення: 28.11.2024).
80. Карчева Г. Т. Соціальні пріоритети в умовах бюджетних обмежень: теоретичні аспекти. Соціально-економічні пріоритети бюджетної політики України : матеріали науково-практичної конференції, 25–26 квіт. 2022 р. Київ: КНЕУ, 2022. С. 45–50.
81. Киндич Т., Винник Т. Роль військових облігацій як інвестиційного ресурсу. Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. Міжнародної науковопрактичної конференції, 2022 р. С. 107–109.
82. Кисельова О., керівниця Проєкту «Гендерне бюджетування в Україні». Сучасні тенденції розвитку і практики гендерно орієнтованого бюджетування на світовому, європейському та національному рівнях [Електронний ресурс] // Київ, Україна.
83. Кравець В. І. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку країни // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – № 16. [Електронний ресурс]. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2018/10.pdf (дата звернення: 08.11.2024).
84. Кравченко В. І. Методи оцінки бюджетних видатків: структура, динаміка та ефективність / В. І. Кравченко // Фінанси України. 2021. № 9. С. 45–56.
85. Крупка І. М. Вплив глобальних економічних викликів на фіскальну політику України. Бізнес Інформ, 2021. № 5. С. 114–120.

86. Кубах Т. Г., Рябушка Л. Б. Боргова безпека України: теоретична та практична складова // Ефективна економіка. 2022. Вип. 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.5.95> (дата звернення: 14.04.2024).
87. Мироненко О., Репко М. Потреби України та джерела їх фінансування: бюджетний огляд сектору загальнодержавного управління-2023. Аналітична записка. 7 травня 2024 р. Центр економічної стратегії. С. 1–12. [Електронний ресурс]. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/byudzhetniy-oglyad-sektoru-zagalnodержavnogo-upravlinnya-2023-1.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).
88. Міністерство економіки України. Інвестиції в Україну та відновлення економіки. [Електронний ресурс]. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=62bfd716-8665-4a4c-9e2d-6325ba53b3c8&title=InvestitsiiVUkrainuTaVidnovlenniaEkonomiki> (дата звернення: 01.12.2024).
89. Місцеві бюджети України у 2023 році: виклики та досягнення. [Електронний ресурс]. URL: <https://uacrisis.org/uk/mistsevi-byudzhety-2023> (дата звернення: 02.11.2024).
90. Місцеві облигації, випущені під час воєнного стану [Електронний ресурс]. Офіційний вебсайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572 (дата звернення: 29.11.2024).
91. Національний банк України. Огляд фінансової стабільності, перше півріччя 2023 року. [Електронний ресурс]. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H1.pdf?v=6 (дата звернення: 21.11.2024).
92. Офіційний портал публічних фінансів України [Електронний ресурс]. URL: <https://spending.gov.ua/new/> (дата звернення: 01.12.2024).

- 93.Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. Європейська інтеграція України. [Електронний ресурс]. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/integration/euintegration/> (дата звернення: 21.11.2024).
- 94.Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. Мінфін презентує головні результати та досягнення 2023 року. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-presentuie-holovni-rezultaty-ta-dosiahnennia-2023-roku> (дата звернення: 01.12.2023).
- 95.Офіційний сайт Національного банку України. Просто про економіку на основі матеріалів інфляційного звіту за жовтень 2024 року [Електронний ресурс]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-na-osnovi-materialiv-inflyatsiynogo-zvitu-za-jovten-2024-roku> (дата звернення: 17.10.2024).
- 96.Офіційний сайт Програми співпраці Interreg V-A Латвія-Литва 2014–2020 [Електронний ресурс]. URL: <https://2014-2020.latlit.eu/> (дата звернення: 01.12.2024).
- 97.Павленко В. В. Боргова безпека України в умовах воєнного конфлікту // Право і безпека. 2023. Вип. 90. С. 154–186.
- 98.Пастушенко А. Г., Національний університет «Одеська юридична академія».
Проблеми бюджетної політики в Україні та шляхи їх подолання // Матеріали науково-практичної конференції [назва конференції, якщо відома]. – С. 43–45.
- 99.Петрик О. І. Монетарні ризики в контексті бюджетної політики: перспективи для України. Фінанси України, 2022. № 10. С. 25–33.
100. Петричко М. М., Басара М. М. Бюджетна політика України: теоретичний та практичний аспекти // Економіка і суспільство. – 2020. – № 2.
101. Питик Л. О., Козачук О. В., Себест'янович І. С. Управління державним боргом України: проблеми та напрями оптимізації // Бізнес Інформ. 2022. Вип. 11. С. 183–189.

102. Підтримка децентралізації в Україні: проект HOVERLA. [Електронний ресурс]. URL: <https://decentralization.ua/donors/hoverla> (дата звернення: 02.11.2024).
103. Показники виконання Зведеного бюджету України за 2021 рік [Електронний ресурс]. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration> (дата звернення: 01.12.2024).
104. Показники виконання Зведеного бюджету України за січень-грудень 2020 року [Електронний ресурс]. URL: <https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information> (дата звернення: 17.10.2024).
105. Показники виконання Зведеного бюджету України за січень-грудень 2022 року [Електронний ресурс]. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (дата звернення: 17.10.2024).
106. Показники виконання Зведеного бюджету України за січень-грудень 2023 року [Електронний ресурс]. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (дата звернення: 01.12.2024).
107. Показники виконання Зведеного бюджету України за січень-жовтень 2024 року [Електронний ресурс]. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698 (дата звернення: 29.10.2024).
108. Постанова НБУ № 118 від 14 трав. 2022 р. Щодо інфляційного таргетування та валютної політики [Електронний ресурс]. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 26.10.2024).
109. Поточні показники девальвації гривні. [Електронний ресурс]. URL: <https://pravda.com.ua/news/2023/12/15/707757/> (дата звернення: 21.11.2024).
110. Про затвердження Програми економічного і соціального розвитку України на 2024 рік [Електронний ресурс]. Офіційний вебсайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/244094604> (дата звернення: 29.11.2024).

111. Процедура залучення коштів міжнародних фінансових організацій [Електронний ресурс]. Офіційний вебсайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/procedura-zaluchannja-koshtiv-mfo> (дата звернення: 01.12.2024).
112. Рябушка Л. Б. Міжбюджетні відносини у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону // Матеріали науково-практичної конференції. ДВНЗ "Українська академія банківської справи Національного банку України", м. Суми, Економічний форум. - 2013. - № 1. - С. 116-125.
113. Савельєв Є., Комар Н., Сіскос Є., Дарвіду К. Греція: Європейський механізм виходу з кризи. Журнал європейської економіки. 2019. Т. 18. № 1 (68). С. 32–53.
114. Світовий банк: Підготовка до відновлення України в умовах війни. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.worldbank.org/uk/results/2023/11/30/the-world-bank-and-ukraine-laying-the-groundwork-for-reconstruction-in-the-midst-of-war> (дата звернення: 21.11.2024).
115. Стаття 4. Принципи бюджетного устрою: Закон України від 8 лип. 2010 р. № 512-12 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/512-12#> (дата звернення: 11.10.2024).
116. Україна отримала позику в розмірі 4,8 млрд доларів США в рамках проєкту Світового банку «Peace in Ukraine» [Електронний ресурс]. Офіційний вебсайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/ukraina-otrymala-pozyku-v-rozmiri-48-mlrd-dolariv-ssha-v-ramkakh-proektu-svitovoho-banku-peace-in-ukraine> (дата звернення: 29.11.2024).
117. Уряд розширив перелік пріоритетних видатків в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]. Офіційний вебсайт Кабінету Міністрів України.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-rozshyryv-perelik-priorytetnykh-vydatkiv-v-umovakh-voiennoho-stanu> (дата звернення: 01.12.2024).

118. Фінансова політика України в умовах економічної кризи // Економіка і суспільство. № 2, 2020. [Електронний ресурс]. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/103.pdf (дата звернення: 08.10.2024).
119. Фінансова стабільність України: виклики та досягнення. [Електронний ресурс]. URL: <https://epravda.com.ua/news/2024/02/10/709758/> (дата звернення: 28.11.2024).
120. Цим прислужиться Україні світовий досвід повоєнної відбудови [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3690887-cim-prisluzitsa-ukraini-svitovij-dosvid-povoennoi-vidbudovi.html> (дата звернення: 01.11.2024).
121. Чорнобай О. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції. Матеріали конференції: Law. Сучасні виклики права, 2021. Вип. 8. № 29. С. 66–73.
122. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. «Економіка і управління національним господарством». Київський національний торговельно-економічний університет, 2024.
123. Що таке лінійна регресія [Електронний ресурс]. URL: <https://robotdreams.cc/uk/blog/437-shcho-take-liniyna-regresiya> (дата звернення: 17.10.2024).
124. Щодо оптимізації процесів бюджетного прогнозування та планування в Україні [Електронний ресурс]. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-optimizacii-procesiv-byudzhethnogo-prognozuvannya-ta-planuvannya-v> (дата звернення: 28.11.2024).

125. Юшко С. Неподаткові надходження місцевих бюджетів та контроль за їх формуванням / Сергій Юшко // Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця 39
126. Як відновити економіку України: три шляхи [Електронний ресурс]. URL: <https://pravda.com.ua/columns/2021/12/14/680652/> (дата звернення: 28.11.2024).